

مهر و آبان ۱۳۶۹

صافی: ۷۸-۳

واپسین

دوازده ساله

مجله فرهنگی فارسی و ترکی

سال دوازدهم

اون ایکی یاشیندا

نور کجه و فارسجا فرهنگی مجموعه

اون ایکنجی ایل

شماره اتمیار ۸۵۳۸

صاحب امتیاز و مدیر مسئول:

دکتر جواد هیئت

قیمت: ۵۰۰ ریال

✧ آنکارادا تورک دیلی قورولتایی ✧

تورکیه کولتور وزارتی نین دعوتی ایله سیتامبرآیی نین ۲۵ - ۲۸ **گۈنلرینده** آنکارادا برپا اعدیلن ملتئرآراسی تورک قورولتایینا اۆچ یۈز تورکیهلی یۈزدن جۆخ خارج اۆلکه نردن تورک دیلی و کولتورومتخص لری اشعراک ائتمیشلر و نورک دیل و کولتورونون مختلف موضوعلاریندا . معروضه لر صؤنوبمباحثه شکلینده کئچن توپلانتیلاردا فکرلرینی بیسان ائتمیشلر .

بۇ قورولتایا مملکتیمیزدن دوقتور حمید نطقى و دوقتور جواد هیئت دعوت اولموش لکن دوقتور نطقى انگلستانا گئتدیگی اۆچون یالنیز دوقتور هیئت قورولتایدا اشتراک ائده بیلمیشدیر . دوقتور هیئت بۇ قورولتایدا تورکلرده الفبا مسئله سی حقینده دانیشمیش و عرب الفباسینی مدافعه ائتمیشدیر .

قاباخدان دا بیلدیگیمیز کیمی قورولتایدا اشتراک ائدنلرین جۆخۇ لاتین طرفدارى اولوب تورک دیللی خلقلرین خصوصیله سوویت لراتفاقیندا یاشایان تورکلر اۆحون تورکیه ده ایشله ن لاتین الفباسی نین قبول ائدیلمه سینی تکلیف ائتمیشلر . دوقتور هیئت عرب الفباسی و بۇ گۈن " وارلیق " دا ایشله ن ، قسماً فؤنه نیکلشمیش الفبا دان علمی شکیلده مدافعه ائدیبلاتین و کیریل الفبالاری نین مسلمان تورکلره وۇردوغو زیانلاری خاطرلادیقدان صونرا افغان نماینده سی و ایکی نفر تورکیه تورکولوقلاردان دا اونون فکرینی مدافعه ائتمیشلر و نتیجه ده بئله قرارا گلمیشلر کی ، تورکیه ده داخی لیسهلرده عرب الفباسی (اسکسی تورکجه) اؤخونسون و عثمانلی ادبیاتی تدریس ائدیلسین . بۇ قرار قورولتایین قطعنامه سینده ده درج ائدیلمیشدیر .

آشاغیدا دوقتور هیئتین قورولتایدا صۇندوغو "تورکلرده الفبا مسئله " آدلی معروضه سی نین آذربایجان تورکجه سینه جؤوریلیمیش متنینی نقل ائدیریک .

✧ تورکلرده الفبا مسئله سی ✧

یلزان دوقتور جواد هیئت

تورکلرده الفبا مسئله سی تاریخ بۇیۇنحا فکرآدا ملاری ویا زیجیلار - ییمیزی مشغول ائتمیشدیر . تاریخ ده ایلك تورک یازیلی آبده لری صابیلان

یعنی سئی - اورخون یازیلی داسلاریندا ایشله ن الفباء دان بو گونسه
قدره ۲۵ دن خوڭ الفباء ایشلنمیشدیر. بودا سئحیلن و ایشله ن الفبا
لارین دیلیمیزه تمام معنا سیله اویغون اولما دیغینی گوتهرمکده دیر.
تورک تاریخینده قید ائدیلمن کؤطر تورک دیلی نین خوڭ گئنیش
بیر حفرافی ساحه سینه یاییلماغینا و زامانلا بیر خوڭ شیوه ولهحله ر-
ین ظهورنا سبب اولموشدور.

حفرافی شرطلرین گتیردیگی یعنی سؤزلره بیرگه دیلیمیزده طبیعی
انکشاف یولیه ده یعنی سؤزلر و شکیللر توره نمیشدیر.

تورکلر عینی زاماندا مختلف دین، مدنیت و کولتورلره قارشى -
قارشیا گلدیکلری اؤحون ده دیل و الفبالاریندا دگیشیکلیکلر ظهور
اقتمیشدیر. بعضا یال نیز دین دگیشدیرمه لری الفباء دگیشمه سینده سبب
اولموشدور. مثلاً اویغورلارین مانى دینی نی قبول ائتمه لری اورخون
یازیسینی بؤراخیب اویغور الفباسینی ایشله تمه لرینه و اؤنؤنچوعصرده
اؤغوزتورکلری نین کوتله حالیندا مسلمان اولمالاری عرب الفباسینی
قبول ائتمه لرینه وسیله اولموشدور.

بیلدیگینیز کیمی تورکلر بو صایدیغیم اؤچ الفبادان باشقا تاریخ
بؤیونجا بیر جوڭ الفبالاری دا ایشلتمیشلر، فقط ان خوڭ و مین ایلدن
آرتیق عرب الفباسیله اؤخویوب یازمیشلار و معنوی میراث دقدیگیمیز
کولتور خزینه لرینی ده بویازی ایله بؤراخمیشلار.

تورکلر عرب الفباسینی ایشله درکن اؤندا بیر خوڭ دگیشیکلیکلر
آپاریب، اؤنؤ اؤقدر. منیمسه میشلر کی، آرتیق اؤنو اؤز الفبالاری
بیلهرک اؤنا " اسکی تورکجه " آدینی وئرمیشلر. نئحه کی، ایرانلیلاردا
زامانلا بو الفبا اؤزه رینده ایشله میشلر و اؤنا " الفباى فارسی" آدینی
وئرمیشلر.

اسکی تورکجه و الفباى فارسی ده آپاریلان اصلاحلارا رغماً بو الفبا
نین تورک و فارس دیل لرینه عربجه قدر اویغون اولما دیغی آشکار دیر.
سلی حرفلری آز اولان بو الفبانین نقصاتلارینی تکمیل ائتمک و اؤنؤ
فونه تیک لشدیرمک اؤحون بیر عصر دن بری بو الفبا اؤجون بعضی اصلاحی
تکلیفلر وئریلمیشدیر. هله آوروپا کولتور و مدنیتی اولکله لریمیزده
یاییلما یا باشلا دیقدان صورنا حتی بو الفبانى بؤراخیب لاتین آلفابه
سینی سئجمک جریانى دا ظهور ائتمیشدیر. بو یعنی حریان ۱۹۲۸ م. ۵۰ ده

تورکیه ده و بیر ایل صونرا سوویت آذربایحانیندا و صونرا دینگرسوو-یت تورک جمهوریتلرینده لاتین الفبا به سی نین قبولینده و اسکی تورکجه نین بؤراخیلما سینا ، حتی بیر زمانلار رسماً یاساق اولما سینا سبب اولموشدور . بیلدیگیمیز کیمی لاتین الفبا به سی تورکیه ده بؤگونه جن ایشلندیگی حالدا سوویتلرده اون سنه دن آرتیق ایشلنمه میش واستالین - نین امری ایله کیریل (اسلاو - روس) الفبا به سینده گفحیلیمیشدیر ! بؤ ایش سوویتلرده او قدر عجله و امر واقع شکلینده اولموشدور کی ، آذربایحاندا ۲۰ ایل مدتینده اوچ دفعه کیریل الفبا به سینده دگیشیک لیکلر اولموش و بؤگون ده یعنی اسن حریت ها و اسیندا هر شئیدن اول - زورلا تحمیل ائدیلمیش کیریل الفبا به سیندن قورتولماق ایسته مکده دیرلر . بیلدیگیمیز کیمی سوویتلرده کیریل الفبا به سی سوویت تورکلرینسی - تورکیه ، ایران و حتی اوزلرینی بیر - بیریندن آیرماق و اونلاری مشترک تورک - اسلامی گفحیشلریندن اوزا قلاشدیرماق و اسکی کولتور و تاریخلرینه یاد و بیگانه ائدیپ روسلاشدیرما ایشینی آسانلاشدیرماق مقصدی ایله تحمیل ائدیلمیشدیر . اونا گوره ده اونلارین هامی سینا بیر جثشیت (نوع) یوخ آیری - آیری کیریل الفبالاری تحمیل ائدیلمیشدیر . بؤگون دونیادا یاشایان تورکلر باشلیجا اوچ تورلو (حور) الفبا ایشلتمکده دیرلر :

- ۱ - باشدا تورکیه تورکلری طرفیندن ایشلنن لاتین الفبا به سی
 - ۲ - سوویتلرده بلکده . صون گونلرینی یاشایان کیریل الفبا به سی .
 - ۳ - صاییلاری ۲۲ میلیونی آشان ایران تورکلری نین ، دؤغو تورکستان و عراق تورکلری نین ایشلندیکلری عرب الفبا سی یا اسکی تورکجه .
- الفبا مسئله سی صون ایللرده دونیادا خصوصیه سوویتلرده اوز وئرن حادثه لردن اوتورو بؤگون اله آلینما سی ضروری و عاجل حاله گلمیشدیر . بؤگون تورک کولتور و رنسانس دؤورونه گیرمیشدیر . بؤ مسئله نین چوزولمه سی نه قدر گنجیکسه گنج نسیل و گله جکده یاشایان نسیل لریمیز او قدر آرتیق ضرر گوره حکلر . بؤ مسئله اوزه رینده لایقیله دورماق و هر طرفلی دوشونوب دانیشاندان صونرا اونا بیر چوزوم یولو تاپماق لاز - یمدیر . ایشته بؤ دورومو (بؤ وضعی) گوز اهنونه آلاق من بوموضوع اوزه رینده دانیشماق و یوکسک توجه و دقتینیزی معروضاتیماجلب ائتمک ایسته ییرم . ایندی بؤ الفبالاری سیرا ایله اله آلاق و طرفییزحه یا خشی

و پيس طرفلرينى گوزدن گئچيرهك .

كيريل الفباسى يوخاريدا سويله ديگيم كيمي توركلره زورلاديكته ائديلميشدير. اونا گوره ده سوويت توركلرى نين قسامده اولسا حريته قوووشمالارى بو زوراكى الفبانين دگيشمه جريانينى توره تميشدير. بير الفبا ۲۰ ايلده اوچ دفعه اصلاح ائديلمهگه معروض قالسا اونون قصور- سوز اولدوغونا نحه حكم ائده بيله ريک. بو الفباسوويت توركلرينى ديگر توركلردن حتى بير- بيرلريندن اوزا قلاشديرميش، ايكي يه بولونن آذرى توركلرينى كولتوربا خيميندان دا ۲۰ ميليون جنوبلوقارداشلا ريندا آييرميش و ۶۰ سنه اونلارى بير- بيريندن خبرسيز بورا خميش وقارداش اثرلرينى ياد و اوخونماز حالا گتيرميشدير. بو الفبا آرازين او تاييندا ياشايان آذرى لرى مين ايلليک گئچميشلرينه و رنگين معنوى ميراثلارينا بيگانه قيلميشدير.

بوگون شمالى آذربايجاندا ديلجى و ادبيا تجيلاردان باشقا اوخو- موش خلق آتا- بابالارى كيمي اوز دىلى نين درينليكلرينه و اينجه ليك لرينه واقف اولو بيلمير و ياد سوزلىرى دوغما تورك سوزلريندن آييرا بينمير. سوويت توركلرى نين بير- بيرلرينه قارشى دورومودا آشاغى يوخارى بئله دير. اونلار بير- بيرلريندن اوزا قلاشميشلار و يازيلارنى كيريل اولماقلا برابر آيرى و عئينى زاماندا لهجه و تلفظه گوره اولدوغو اوچون بير- بيرى نين اثرلرينى اوخويا بيلمير خالا گلميشلر.

لاتين آلفابهسى و يئنى توركچه يه گليحه :

بو الفبا دونيادا ان چوخ ايشله ن الفبا دير و عئينى زماندا كيريل الفباسى كيمي فونه تيك دير و ائگره نمهسى آسان دير. لاتين آلفابهسى كيريل ايله مقايسه ده هم داها آسان هم ده داها انكشاف ائتميشدير. لکن فونه تيك اولدوغو اوچون ده تورك لهجه و شيوه لرى آراسينداكى فاصله نى تشبيت ائتميش و مختلف تورك قوملرينى بير- بير لرى نين اثرلرينى اوخويا بيلمه لرينى جتين لشديرميش حتى آنلايا بيلمز حالا گتيرميشدير.

گئچن ۷۰ سنه ده يئنى توركچه دئديگيمز لاتين آلفابهسى نين هميشه ياخشى طرف لرى سويلنميش، يازيلميش و تورلو- تورلو واسطه لر له تبليغات آياريلميشدير. ايندى ۶۰ ايلليک تحربه دن صوردا احازه وئرين بو آلفابه نين بعضى قصورلارينى دا يوکسك حضورونوزدا گوزدن

گئحیرهک و او مید ائدیرم یئنی حیلر منه گئریجی و دوگماتیک دئمسه سین لر !

لاتین آلفابه سی بوگوُن تورکیه ده سوتون اوخوموشلار طرفیندن ایشلنمکده دیر. فقط اسکی تورکجه نی دیل و ادبیات متخصصلریندن باشقا. بیلن خوڭ آزدیر. تاسفله سؤیله مه لی یم کی، یوخاریدا آذری و سوویت لرده یاشایان تورکلر اوخون صایدیعیم قصور و زیانلار تورکیه تورک لری اوخون ده عئینی دیر.

اسکی دن تورکیه ده جیخان غزشته، کتابویا هرهانسی بیر اثر تورک دونیاسی نین اکثریتی طرفیندن اوخونور-آنلاشیلاردی. تورک کولتورو بورادان هر طرفه یاییلار و تاثیرسوراخاردی مثلا شمس الدین سامی طرفیندن اسکی آلفابه ایله یازیلیمیش قاموس الاعلام هله ده تورکیه دن خارج سیر خوڭ تورکلرین ائولرینده و کتابخانالاریندا واردیر و تورک و اسلام کولتورو اوخون مهم و قایدالی قایناق اولاراق اوخونما - قدادیر.

بوگوُن استانبول دا جاب اولان اسلام آنسیکلویدیسی آنحاق تورکیه تورکجه سینى و یئنی تورکجه نی بیلن تورکلر طرفیندن اوخونوب آنلاشیلاییلر. بوصون درجه بسیط بیر ائرنک دیر. بویخیختی میز سادحه اسلام آنسیکلوندى سینه شامل دگیل دیر. ۶۰ ایل دیر تورکیه ده نشر ائدیلمیش هر اثر گینه تورکیه تورکجه سینه واقف اولانلارچا استفاده ائدیلمیش دیر. طبیعی بو ایشده الفبا دان باشقا دیلچیلرین ده افراطا قاجمالاری مونر اولموشدور. بو مسئله اوقدر ائمنلی دیرکی، الفبا نین فونه تیک اولما سینى سؤال النینا آلیر. بوگوُن قارشیمیزدا دوران ان بویوک سؤال بو اولایلر: فونه نیک یعنی تورک لهجه لری اوزه رینه قسوزولان یازی می یوخسا عمومی تورکلرین اوخویا بیله حگی تاریخی یازی می؟ بو ایلری ده قدر تعیین ائدیجی بیر سؤال دیر.

بورادا یئنی تورکجه نین کیچیک قصورلارینا باخمایاراق اسکی تورکجه ویا عرب الفباسی و بوگوُن ایراندا ایشلتدیگیمیز " وارلیق العباسیندان " قیسساخا بحث ائتمک ایسته ییرم.

سیز آنحاق اسلام انقلابیندان سونرا اولکه میزده تورکجه نشریات آیارا بیلدیک و عئینی زاماندا کیچیک سیر تحریه آیاردیق: عرب الفباسی دا فونه تیک اولما بیلر می. بو یولدا حالیشمالار بیر عصری

گئچمکده دیر. مثلاً شمس الدین سامی قاموسوندا دیا کریتیک اشارت لــــ
 الفبایا علاوه ائده رک یازینتی اوخوماغا یاخینلاش دیرمیشدیر. بوتحرابه
 لرین تورک ائللرینده لاتینحه حرینانی نین گونون شرطلرینه گوره داها
 گوجللو اولدوغو اوجون آردی بوراخیلیمسیدی. ایراندا سهلوی لردورنده
 هر هانسی بیر العسا ایله تورکجه یازماق و کتاباسماق یاساق ایدی
 اونا گوره بیر آنحاق اسلامی انقلابدان صونرا بوایشه باشلایا بیلدیک
 بو نحره دن بیر "وارلیق العباسی" وجوده گلدی. بو العسافونه تیک –
 لشمیش اسکی نورکحه دیر و اساسی آرخاداشیم دوقتور حمید نطفی نین
 جالیشمالارینا دایانماقدادیر. طبیعی بو ایشده وارلیق یازیحیلاری و
 حتی دیگر آذری یازیحیلارینا دانیشیلیمیش و اونلارین فکری ده نطره
 آلیناراق سگونکو الفبامیز وجوده گلیمیشدیر. (دوقتور م.ت. رهتابی
 م.ع. فرزانه؛ محیدزاده، کریم مشروطه حی و...)

بیز بوتحرابه ده یالنبز دوققوز سسلی (صامت) لریمیزه یوخ، سس سیز
 (صامت) لر اوزه رینده ده دوردوق و لاتین آلفابه سی نین گؤسته رمه دیگی
 دورد تورلوک، گ (G K) اوجون ده علامت تاسدیق .
 بیلیرسینیزکی، عرب دیلینده آنحاق دورد سسلی موحد دورویونلاری
 گؤسته رمک اوجون و، ا، ت، ی حرفلری واردیر. بو حرفلر عئینی زاماندا
 و، ی (y, v) سس لرینی ده گؤسته ریر. بیز سسلی لریمیزی گؤسته ر –
 مک اوجون و، ا، ت، ی دن آشاغیداکی شکیلده استفاده ائدیریک :

باشدا	اورتادا	صوندا
$A = a = \text{آ}$	ا	ا
$O = o = \text{اؤ}$	ؤ	ؤ
$y - u = \text{اؤ}$	ؤ	ؤ
$\theta = \bar{o} = \text{اؤ}$	ؤ	ؤ
$\gamma = \bar{u} = \text{اؤ}$	ؤ	ؤ
$\partial = \bar{e} = \text{ا}$	ه	ه
$\epsilon = \bar{e}' = \text{ا}$	ه	ه
$\eta = \bar{i} = \text{ای}$	ی	ی
$\beta l = \bar{i} = \text{ای}$	پ	پ

دیلیمیزده آهنگ قانونو حاکم اولدوغو اوجون سؤعلامتلری یالنبز
 بیرینجی هادا قویماق کافی گلیر. یاسؤزلرده دیگر هالاردا قویولا

بیلر. سس سیزلردن (G.K) یئنی تورکجه ده دؤرد سسی تمثیل
 اقدیر. بیز بو دؤرد سسی بئله گؤسته ریریک : ک (*Kağıt*) ،
 ق (*Komite*) ، ق (*Turkut*) ، گ (*gezmek*)
 بو تحربه نی تکلیف اولاراق یوکسک حضورونوزا تقدیم اقدیرم .

من گونئی آذربایحانیندا یعنی اسلامی ایراں جمهوریتیندن
 سؤرایا گلدیم اوزوم ده اسلام دینی ته اینانان و اونو ملیت ارکا -
 نیندان صایان بیر ایرانلی تورکم اونا گوره ده تحربه میزین بییر
 کولتورل و دینی بعدی اولدوغو اوزه رینده دؤرسام منی حقلی گورمه -
 نیزی رجا اقدیرم .

بو بعد حقیقده آنحاق سونو سؤبلیه سیلهرم کی، سو الفبانی سیلنلر
 حوخ آز بیرسعی ایله اسلامی کتابلاری ایستهر عربجه ، ایستهر فارسجا و
 ایستهر اسکی تورک کلاسیکلرینی راجاتحا باشا دوشه حک و سؤزلرین منشا
 و اشتقاقلارینی آسانلیقلا آنلابا سیله حکلر .

بو الفبا عئینی زاماندا سیر استنو (*Steno*) ویا شورت هند
 (*Short hand*) تزیازما) کیمی دیر. من ۴۶ - ۱۹۴۳ ایلرینده
 استانبول طب فاکولته سینده طلبه ایکن اسکی تورکجه نی سیلن یولداشلا -
 ریمین کلاسدا سؤ الفبا ایله نوت آلدبقلارنا شاهد اولدوم .

بو یازی اورتاق یازی دیلینه یاخینلاشماق و اونودا هایویوک مقیا -
 سدا تحق اقدیرمکه ده کؤمک ائده حکدیر. نهحه کی قرآن کریم و اونون
 یازسی حئشینلی لهه لرله دانیشان عرب لرده اورتاق یازی و یازی دیلی
 وظیعه سینی گورمکتده دیر .

بو الفبانین علیهنده اولانلار سؤ الفبا ایله عمومی اؤگرتیمین
 حتین و حتی امکانسیز اولدوغونو ادعا اقدیرلر. سیزه گوره سؤ الفبانین
 اؤگره نیلمه سی بلکه لاتینجه دن بیر آزداها حین اولا سیلر. اما، ملت
 مقیاسیندا اؤگرتیم العبا یا بوخ اوقونما سیستمینه و امکانلارینا
 باغلی دیر. سؤگون تورکیه ده ۶۲ ایلدن بری لاتین الفبا سی ایشلندیگی
 حالدا هله ده آنا طولی دا ۳۰% حدودوندا اوخوما بازما سیلمه ن لیر
 وار دیر. حالبوکی ژان دا بیزیم تصور و موزون اوستونده حتین اولان -
 آلفا نه نایمنا ۱۵۰۰ حواریندا علام اولدوغو حالدا اورادا اوخوما
 بازما سیلمه یینلرین صایی سی ۱% یین آلتیندا دیر !

من یئنی تورکجه دؤورینده یختیش حاغدان سیلگی نلریم سزین

اۋتونۇدە صايغى ايله اگيلديكدن صونرا تاسفله بونو خاطرلاماق
ايسته بىيرم كې بوگون آراميزدا شمس الدين سامى، ضياء شكون ، فواد
كوپرولو و زكى وليدى كيمي دونيا مقيا سيندا شهرت قازانميش و شاه
اثرلريله اولمزلنگه قووشموش عالميرين يئرلرينى بوش گورورم!

حرمتلى گنكره سينلر : اسكى توركچه ايله مين ايللىك يازىلى
كولتوروموز واردير. ديل ، ادبيات ، اينحه صنعت ، تاريخ و باشدا
قرآن كريم اولماق اوزره بوتون دينى و دىنى اولمايان اثرلريمىز
بو الفبا ايله يازىلميشدير. منه گوره بونلارين هامى سينا و داع ائتمك
و ميليونلارغا تورك دىللى خلقلرينى بىر - بىرىدن اوزاقلاشديرماق
دوغرو سېر ايش صاييلا بيلمىز .

يازى مين صونوندا بو خصوصاً عرض ائتديكلريمى نظر اعتبار آلا-
راق هر طرفلى دوشونمگى حضورونوزدان خواهشا ائديرم . ممكن سه الفبا
مسئله سىنى تدقيق ائتمك اوچون علمى بىر كومسيونون قورولوب بو ايشنى
تدقيق ائتمه سىنى تكليفا ائديرم . چونكى من هر توركون هله مسلمان
توركلرين باشقا الفبالارى ايشلتمه سه ده اسكى توركچه آدلانان عرب الفبا
- نى بيلمه سىنى و اونو تورك دىللى خلقلر آراسيندا مشتراك بىريازى
كىمى ايشلتمه سىنى فايدالى و حتى ضرورى گورورم . سوزلريمى شمالى
آذربايجان عالميرينه خطاب ائدهرك قورتارماق ايسته بىيرم .

عزيز قارداشلار سىزلرى تزار روسياسى بيزدن آييرميش و استالين
امرياسى دا آراميزدا دمير برده حكيمش و يازينىزى دگيشدير مكله
بىر - بىيرىمىزدن خرسىز بورا خميشدير . بوگون الينىزه فرصت دوشموش
كن گينه ده آيرىلىق يولونو سئحسه نىز صاباح جنوبلو قارداشلارى نىز
و گلنك نسل لره نه حواب و نره حكسينىز .

بوندان صونرا يالنىز ۶ ميليون او تاىلى آذرى لره بوخ ۳۵
ميليون آذرى توركلرينه خطاب ائده حكينىزى و مسلمان قارداشلار ينىزلا
علاقه ده اولماغىنىزى اونوتمايىن . تشكر ائديرم .

✧ قاشقالار حقبنده بیئنی بدقیقات ✧

ایران تاریخی حقبنده بیر نئحه انرین مولفی اولان دکنر تقی شاهین صون ایللرده قاشقای ائلی نین تاریخینی آراشدیرما قلا مشغول اولموش و نوبارده علمی آخناریشلاری نین نتیجه سیننی "قاشقایسلار" آدلی کتابدا تولامیشدیر. مولفبو ائللین تشکیلینی نادرشاهین اولوموندن صونراکی ایللره، یعنی ۱۷۴۷ میلادی دن نوطرفه حساب ائدیر. بو هتدن ده همین ائللین ۲۵۰ ایللیک اجتماعی - سیاسی تاریخینی تدقیق ائتمکله - بئله بیر نتیجه گلیرکی، حال حاضرده فارسایا - لنینده ساکن اولان قاشقای ائلی آذربایجان منشالی تورکلره منسوب دور دیل، ادبیات، موسیقی، عادت عنعنه و نوتون ملی خصوصیتلرینسه گوره آذربایجانلا سانلی اولماسی، تاریخی فاکتورلارلا ثبوتاً یغتیریلییر. قاشقای ائلی تاریخینی آراشدیرارکن دوکتور تقی شاهین اوزوندن اولکی مولفلرین اثرلرینه و قدیم منبعلره نطرسالیر. نونلارین حوضو یئری گندیگه قاشقای ائلبندن بحث ائتمیشلر. همین منبعلرین ان مهم لری رضاقلیخان هدایتین "ملحقات روضته الصفا" اثری، میرزاتقی خان لسان الملک "ناسخ التواریخ"، میرزا حسن فسائی "فارسنامه ناصری" ایگیرمینچی عصر مولفلربندن مسعود کیهانین "حغرافیای مفصل ایران" "م. ب. بهمن سیگی نین "عرف و عادت در عشایر فارس"، علی رزم آرانین "حغرافیای نظامی ایران"، "فرهنگ حغرافیای ایران" ژنرال محمود بناهیانین "فرهنگ حغرافیای ملی ترکان ایران زمین"، محمد حواد مشکورون "نظری به تاریخ آذربایجان"، "قبایل آذربایجان شوروی"، "حدود تاریخی آذربایجان ایران"، "ترکان غز و مهاجرت ایشان به ایران"، "رکن زاده آدمیت" فارس و حنگ بین الملل"، "دلیران ننگستان"، محمود اسکندری نین "شعر و شاعری در ایلی قشقای"، سعید نفیسی نین "تاریخ اجتماعی و سیاسی ایران دردوران معاصر" و یوزدن آرتیق باشقا تاریخی اثرلردن استفادهلونموشدور. خارجی مولفلردن م. س. ایوانوف، ن. ب. کیسیلاکوف، T. T. روما سکویج، م. ج. ولیلوبهارلسو، ب. ن. کابیتان تومانسکی، ب. م. میللر، لردکروزن، برسی ساییکس،

هانری فیلد، و. دوقلاس، م. ت. اوللنس شوتس، ریچارد تاببر، لورانسس لاکهارت، برتولڈ شیوللر و باشقالاری نین اثرلری بومنعلردن دیر.

بو منبعلری آراشدبران مولف یازبر: "ایلک منبعلرین ویاردیمی منبع کیمی اسناده اولونان اثرلرین هئج بیرینده قاشقالارین نه وقت هاردا، نه شرایطده بیر اثرل کیمی یارانمالاری، اونلارین ملی منسوبیت لری، دلیلی، ادبیاتی، موسیقی سی و س. حفینده معلومات و ثریلمه میش دیر. یالنیز م. ب. سمن بیگی نین اسرینده قاشقالارین دلیلی و موسیقی سی نین آذربایجان دلیلی و موسیقی سی اولماسی حفده برنقحه حملیه عمومی و حوج مضمیر، لاکس دورگون فنلدره تصادف اولونور.

مولف ایرانداکی ملی اقلیتلرین تاریخینی آراشدیریرکن ایراندا فارس دلیلی خلفلردن باشقا هئج بر ملی اقلیننی تانیماق استمه مهین و بو حفده دانیشانلاری نحریه طلب، منگرا کیسی نهملره هدف ائدن لره حواب اولاراق یازیر: "خلق لری ملی حقوقونو، منسوبیتی نسی انکار ائتمکده شوونیست دایره لری اسر بهاسلری بوندان عمارتدیر کی، اگر خلقلر اوز مدنیتی نی، حقوقونو الده ائدرلرسه، ایران خلق لری نین وحدتی بوزولار، اولکه اراضی جهندن بارحالانار. البته حوج ملتلی اولکلرده معین بپردیلدن عمومی دیل کیمی استفاده اولوماسی لازیمدیر. لاکین بۇدا معلومدور کی، حوج ملتلی بیر اولکلده معین بیر دیلین دولت و یا عمومی دیل اعلان ائدیلمه سی ایله یاناشی همین اولکه ده باشایان باشقا خلقلرین و ملی آریفلارین دبللری انکار اولونما مالی دیر. هر بیر خلقین و یا آزیلیعین، هارادا و نه شرایطده باشاییرسا یاشاسین، اوزونه مخصوص دلیلی، ادبیاتی، عادت - عنعنه سی واردیر، لاکن ایراندا بو یاشینلارا قدهر حکم سورن شاهلیق اصول اداره سی، خصوصی له سلهوی سلاله سی حاکمی تی نین ۶۰ ایله یاحین بۇغوجو استبداد اصولو شرایطینده شوونیست دایره لرا ایراندا باشایان بۇتون مختلف خلقلری و آزیقلاری (اقلیت لری) "واحد ایران ملتلی" حریبوه سینه داخل ائتمکله، فارس دبلین نه اینکی تکحه وولت دلیلی، همحین بۇتون ایران خلقلری نین دلیلی، آذربایجان، عرب، سلوج، کورد، نورکمن و س. دبللری ایسه فارس دبللی نین لهجه سی - "لهجه محلی" آدلاندیریب، فارس دبلیننی زورلا باشقالارینا فسول ائدیرکنله، ایران خلقلری نین دبلیننی، ادبیاتینی، عادت - عنعنه سینی، عمومینله ملی حقوقونسو،

ملیتی نی دانماق و سیرادان حیخارماقلا" ایران ملتی "آدی ایله یئنی بیر ملت، داها دؤغروسو، "نویوک فارس ملتی" یاراماغا حسان آتیردیلار.

بۇرادا جا علاوه ائتمه لی بیک کی، مولعین بحث ائتدیگی شاهلیق دؤورونده مسئله بۇ طرزده قویولموردو، اقلیت لرین حقوقونودانانلار آذربایحان، عرب، کورد ویا سایر ذبیللری فارس دیلی نین لهجه سی دگیل ایرانی اشغال ائده نلرین گتیردیگی دیل لر حساب ائدیر وئله بیر غیر علمی قناعتده ایدی لرکی، گویا وقتیله ایراندا واحد فارس دیلی وارا میشر و بوتون بۇ دیل لری اشغالجیلار گتیردیکلرینه گوره گرهک اونلاری سوپوروت تمیزله مک! هئح بیر علمی اساسا و منطقه سؤیکنه - بیلمه یین بئله بیر ادعا نو، اونلار " وحدت ملی" اؤرتوگو ایله بزه ییر دی لر، حاله وکی بونونلا یال نیز ملی فرقه توره دیردی لر.

۵ فصل و نتیجه ده اؤز تدقیقاتینی دوام ائتدیره ن مولف قاشقای ائلی نین خلح لرله ایلگیلی (علاقه دار) اولدوغونو سؤیله یس مولفلرله بیرلشیر. آذربایحان خلجری نین چؤخو کئچمیش زمانلاردا کؤحری حالدا یاشا ییردیلار میلادی ۵ - نعی عصرده اونلارین قورلوبق ویا خلخ آدلا - نان ائتل بیرلیگی ترکی سینده اؤرتا آسیا نین ایسیق گؤل اطرافی رایون لاریندا حیات کئچیرمه لریندن منبع لر خبر وئیریر. بئرتولد اشوللرین خلح لرین ۹۸۲ - ۹۸۳ - نعی میلادی ایل لرده ایران و افغانستانین - سیستان، بلخ، غزنه، بست، طخارستان، جرحان و لایتلرینه یا بیلما لاریندان بحث ائتمیشدیر. اؤ، ابواسحاق اصطخری نین یازیلارینا اساسا سلا نارا ق، خلح لرین میلادی ۱۰ - نحو عصرین صون ایل لری نده ایرانین جنوب غرب ولایت لرینه، یعنی فارس ایالتینه گئتمگه و اورادا یئرلشمگه تشبث ائتمه لری نین نتیجه سیز قالما سینی گؤسته رمیشدیر.

لاکین صونراکی دؤورلرده باشقا طایفالار و تیره لر، خصوصیه اوغوز طایفالاری ایله بیرلیکده بوتشت باش نؤتموشدور. ۱۲۱۰ - ۱۲۲۰ - نعی ایل لرده مغوللار آذربایحانا گلدیکده موغان حؤل لرینی اوزلری او حون ال وئریشله یس دؤشگره سی حساب ائتدی لر. مغول قوشونلاری موغانین اصل ساکنلرینی اورادان قوؤوب حیخارماق ایسته دیکده موغان کؤحری طایفالاری، او حمله دن خلح لر معین مقاومت گؤسته ردیکن صونرا، اونلار موغانی داها صونرا آذربایحانی ترک ائتدی لر. آذربایحانین بیر جوخ

دیگر کۆجری لری ایله بیرلیکده قونشو روم، سوریه وس. اولکه لسه کوجوب اؤرالاردا یا شاماغا باشلادیلار. تیمور اوزونون غرب یؤروشلیریندن قاییتدیقا همین اولکه لرده ساکن اولان آذربایجان منشالی کۆجری لری دن جوخونو آذربایجانا قایتاردی .

خلجرین جوخو قاییدیقم ایله اراک ولایتلری آراسیندا کسی اراضیده ساکن اولدولار و اورانی خلجستان آدلاندیردیلار. همین خلجری بین بیرقیمی او وقتلرده. خلجستانی ترک ائدیپ، جنوبا، فارس ایالتینه گئتدیگده، قالان خلجری اولاری قاجار آدلاندیردیلار. قاشقای آدی نین کۆکو و اصل معناسی بو وقته قدهر گۆسته ریلیمیش "قاجار" "قوشقار" "قاشقار"، "قشقه"، "کاشغر" سۆز لریندن "قاجار" سۆزو دۆزگون و تاریخی حقیقته اویغوندور

قاشقارلار دان معلومات وئره ن مولفلرین جوخونون قاشقای ائلینده بیرلشن بوتون طایفا، قبیله و تیره لرین ها میسی نین بیرلیکده، حاضر کی ائل شکلینده، اؤزوده قاشقای آدی آلتیندا کۆجمه لرینی تصور ائتمه لری و بو تصور اساساً یانلیش ملاحظه لر ایره لی سورمه لسه مسئله نی مرکب لشدیرمیشدیر. مولف سئله بیر نتیجه یه گلیرکی، ۱۷۴۷- ۱۷۵۵ - نچی ایل لره جی یعنی اولکه ده حکم سورن هر ج - مر ج لیک ایل لرینه قدهر فارس ایالتینده و عمومیتله ایراندا قاشقای آدی بیر ائله ویا سیر طایفا یا تصادف اولونمور. قاشقای ترکیبینده بیرلشن اولارلا طایفا، قبیله و تیره لر آنحاق ۱۷۴۷ - نچی ایل دن صونرا اولکه نین هر طرفین سوروموش هر ج - مر ج لیک دن قورونماق اوچون گوحلوبیر قوه یه حؤریلمک مقصدیله بیرلشمیش و قاشقای آدی آلتیندا واحد بیر ائل کیمی تکل تاسمیشدیر. دئمه لی قاشقای معین بیر طایفانین خصوصی آدی یوخ، بیرنئحه طایفا و تیره نین خصوصیه اوغوز طایفالاری و تیره لری - نین عمومی آدی و اولارین بیرلشمه سیندن یارانمیش ائلین آدی دیر . قاشقای ائلی ۱۷۴۷ - ۱۷۵۵ - نچی ایل لر عرضینده، قاجار ایکی نچه سی حانی آغانین باشچیلیغی ایله شکل تاسمیش، کریمخان زند طرفیندن ده رسمی صورتده تائینمیشدیر. قاشقای ائلینی تشکیل ائدن طایفا و تیره لرین بؤوک اکثریتی آذربایجان خلقینه منسوب دور، داها دوغروسو، آذر بایجان خلقی نین بیرحمه سی دیر .

اثرده قاشقايلارين فولکلور و ادبيا تيندان نمونه لروئريلميشدير .
 دکترتقی شاهین - ين بوتدقیقا تی قاشقای حقینده مباحثه لی مسئله لره
 دئمک اولار کی، صون قویور و اعز علمی دگری و ثبوتلو محاکمه لئری
 ایله تقدیره لایقدیر .

۱) قید : خلخ تورکلری ایله اوغوز تورکلری دیلی آراسیندا کسی
 لهجه فرقینی وحال حاضیردا قاشقايلارين دیل خصصیتی نظره آلدیقدا
 بیله بیر نتیجه یه گلمک اولورکی، فارس ایالتینده یئرلشمیش تورک
 طایفالاری آراسیندا اوغوز عنصری حوخلوق و اوستونلوک تشکیل ائتمیش
 و نتیجه ده اوغوز لهجه سی - آذربایجان تورکی سی غالب گلمیشدیر .
 ایندیکی دورومدا قاشقايلارين دیلی ایله آذربایجان دیلی آراسیندا
 اهمیتلی فرق گورمک اولمور . ج . م .

یوسفلی بیگین قالانی:

حقیقت عاشقم ، بالله دگیل لاف
 زری زرگر تانیر ، گوموشو صراف
 فلک ، روا دگیل ، اعزون وئر انصاف
 شکار ائده طرلانیمی ، سار منیم

زولفون توکو ، قالدی منه نشانه
 هردم گلاب سپه ، ائیله ییم شاننه
 راضی اولما کونلوم اولا ویرانه
 یار ، آ سنده جوخ اومیدیم وارمنیم

یوسف خسروی ائتدین خون گگر
 گلشن اکدیم ، هجران ائیلهدی ثمر
 بی وفا اولما گل وفالی دلبر
 سلطان ، سنه جوخ اومیدیم وار منیم

قاشقا يىلار يىن شعر نىمۇنە لىرىندىن

ماذۇن

=====

چشم مستين منى مست ائتمە گىنىن * مئى يئىرىنە سن كى اىھدىن قانىمى
آتشىم وار دريغ ائتمە سۇيوندان * مروت ائت آلما سۇسوز حانىمى

ooooo

شیرين كيمي شیرين گوردوم ، آز شیرين
شيوه شیرين ، غمزه شیرين ، ناز شیرين
اؤزو شیرين ، صحبت شیرين ، ساز شیرين
شیرين - شیرين آلدین شیرين حانىمى

عاقلا اؤجون يا جهنم يا بهشت
ديوانه يه خواه جهنم ، خواه بهشت
سيزه گرهك حورى غلمان باغ بهشت
منه لىلى وئىرىن بيا بانيم مى

نقچه ايل عابدلر صومعه نشين
درس اخلاق ، درس ايمان ، درس دين
من ساتيرام قهول ائتمسه زولفيجين
بىر يارىم پوسه يه دين - ايمانيمى

بۇ قدير اولموشام مست كوى عشق
ديوانه يه همرو اولور روى عشق
يؤز ايل اولموش اولسام گلەر بوى عشق
"ماذون" دئىير ايله سن قبرستانيمى

====*==*==*

بهار فصلى دان يىقلىرى اسنده * هامى قوشداناله واردير فغان وار
صدا چوڭدورثيدا بولبول سىنده * آيرى اجر واردير ، آيرى نشان وار

oooooo

هنوز قورخماز ملالتدن زليخا * هنوز يوسف زليخادا ، گريز يا
هنوز رخنه سالير ايمانە ترسا * هنوز صنعا كيمي خنزير پايان وار

====*==*==*

ما ذون

==/==/==

هی آغالار، بۇگون معرب حاغبندا * کتحن خوش دۇرا نلار یادیمادوشدو
شکارگاه داغلارین بیر- بیرگزنده * او اوچی یولداشلار یادیمادوشدو

○○○○○○

یانیندا وارایدی تازہ سۆنبوللر * بیرنئحه نازنین خوش خط وخاللر
شکوفه اتلہ ییب باغبندا گۆللر * باغاسیندا گوللریا دیما دوشدو و

○○○○○○

شہلا نرگس، مسہت جادو. گۆزلریسن * طوطی کیمی نازک کلام سۆزلریسن
دؤوره سیندم قوہوم- قارداش قیزلریسن * او سرگل حقیرا نلاریا دیما دوشدو

○○○○○○

ساللانوبان گتدن یغریشی قازدیر * نئلہ گۆزل بیزیم ائلردہ آزدیر
قۇللاری بازبندلی، بۆینوبیاضدیر * شیرین دانیشان یئر یادیمادوشدو

○○○○

باشی یارا- پارا دۇمانلی داغلار * گۆنلوم قارا گتیمیش، گۆزلریم آغلار
"ما ذون" یاد ائت بودور گزدیگی داغلار
گزدیگیم اۇبالار یادیمادوشدو.

==-----==

آیریلیبان گئری باخمایان باریم * هاردا باشین قالماقالا دوشوبدور
یادا دوبن یاددان هیخمایان باریم * بی وفا یار نہ خیالا دوشوبدور

○○○○

وفا ائتدیم بی وفایہ اوتوردوم * عمریمی ائیلہ دیم فنا اوتوردوم
آیی، گۆنو سایا- سایا اوتوردوم * یالان وعدلر ایلدن ایلہ دوشوبدور

○○○○○○

هی آغالار بیر جوت یاشیل باش صونا * لاحتین ووروب گۆلدن آرا دوشوبدور
گئحه- گۆندوز اوتون اوچون آغلارام * گۆزوم آغ سینہ دن آرا دوشوبدور

○○○○○○

هئج بیلہم یار نہ خیالدا، نہ حالدا * نہ مجازدا، نہ احوالدا، نہ حالدا
من گۆزوم اؤزگہ دە، یار گۆزو یولدا
ایشیمیز حافظہ، فالادوشوبدور

=?=?=?=?=?

خاموشاۋتورموشدوم اغوز احوالىما
بىر آغ آباق اۋزو گۈنە. تۇشاۋلدوم.
فلک تقدىرى ايدى گلىدى يۈلۈمما
كەلىك ايدىم ، باز اووونا تۇشاۋلدوم.

بۆلسۈل اۋلدوم ، اۋحدوم قوندۇم گلزارا
بىر گۈلۈن درمەمىش تۇتولدوم غارا
اۋ گۈزۈ حىلادا ، اۋ ستمىسكارا
مايل اۋلدۇم ، بىللە گۈنە تۇشاۋلدوم

دەدىم ، شىطان مەمەن حىتتارى دىر
مرمر سىنەن اۋحا داغلار قارى دىر
دەدى : چۈچ گۈۈنەمە ، جان بازارى دىر
آخىر يارىس دەدىگىنە تۇشاۋلدوم

يار اليندن شراب سەدىم ، سم آلىدىم
بىلمەدىم كى ، عمروم وئردىم غم آلىدىم
الفقدىم سودا اقتدىم غم آلىدىم
بىر قۇزە قارى ايدىم ، گۈنە تۇشاۋلدوم

داغلارى قار باسمىش ، بىر يۈل آخىلماز
عالمە باز . منە بىر گۈل آخىلماز
يوسف خسروا مشگل آخىلماز
فلک رحم ائب ، مېن دۈگۈنە تۇشاۋلدوم

وروشما دىن ، ييار ، احوالىن نەجسە دىر
اۋلموشدو باشىما دونيا دار منىم
سۇطان ، ناسىن اوچون ، گۈنۈم گىجە دىر
اۋ بى نوا عملى كۈنلۈم زار منىم

سىنەمە حكىلىپ خارباز يار داغى
مچنۈنى اۋلدۈرۈر لىلى فراقى
گۈز ياشىملا سوارمىشدىم بۇ باغى
نىحون اول گۈل اغزگە نىس ، خار منىم

آذربایجان در سیرتاریخ ایران ، از آغاز تا اسلام
(جلد اول و ۲)

رحیم رئیس نیا ، انتشارات نبما ، تبریز - ۱۳۶۸

این اثر تحقیقی ارزشمند و پر حجم ، تاریخ ترین ره آورد پژوهشی
رحیم رئیس نیا ، پژوهشگر و منرحم پرنیاس و سحاب کوس آذربایجان است که
با وجود همه دشواریها و نارسا بیها و نه دورا رحبالها و خود نما بیها ، در
گوشه ای از سیریر به کارنمبرحس و حلال خودا دامه می دهد و موفق سسه
با ز آفرینی آثار تحقیقی گرا بقدری ارا بن ردیف می گردد .

نه ما سددیگر علاقمندان به تاریخ آذربایجان ، این سرزمین
فهرمان برور کهن تاریخ ، من بربحبراشتهال پی گیر و حسنگی نا پذیر
مولف به اس کار پرها و در عین حال پررحم را از مدتها پیش داشتم و چشم
به راه امام و انشار آن بودم و با ابیکه و فوف کامل به پشتکار و
با سردی رحیم درا بن ردیف کارها دارم ، با بداعتراف کنم که تو اسمندی
وزرف نگری اورا در بدید آوردن این جیبی کار پرا رزشی که طبعاً " مجلدات
تاریخ بعدا را اسلام آذربایجان را سزدرپی خواهد داشت ، بسیار گسترده نر
و برارنرا آنچه می سد تصور کرد ، یا فتم .

اعجاب بحسین برا نگبرد بر ارکا ربررگی که رحیم یک ننه و سا
بدیرس همه مسکلات و عدم امکانا با انجام داده و در حقیقت امر با رسگیس
یک کار گروهی و آکا دمیک را بکه و سها بردوس کشیده ، آن چیزی نیست که
سوان طی چند سطر یا جید صفحه ارزیابی و ارزش سازی کرد و شاید برای بهتر
نمایانندن ارزش تحقیقی اس اشرا بسه آن باشد که آن را با آثاری چند
ارهمین ردیف که در عرض این سی - چهل سال احبرد در موضوع تاریخ
آذربایجان از جانب " محققان حرفه ای " نه به خاطر روس شدن واقعیتها
ی تاریخی این سرزمین کهن ، بلکه بسردرا سبات ادعا تدوین و انشار
با فها سب مفا سه کرد تا جبهه های برار اس انریشنرو پر جسته تر نما بیان
گردد .

به عنوان حمله معترضه ، آنچه در رابطه با اسشار این اثر تحقیقی

اررسمند موحب سگوه و تاسف است . برگزار کردن مسئله ناساست سگوب و به اصطلاح اسفاده ارسوه انگاره انگاراست که معمولاً " در انسا رآثاری از این ردیف اعمال می شود . اکنون ناساست که حیدماهی ارتاریج انسا ر این ارمی گذرد ، به نسا مطبوعات و سربا ادواری که ناساست رهبر سوشه و اثری حیدسطری به عنوان معرفی در باره آن می نویسند ، حسی آنهایی هم که سالهاست سنگ تاریخ نگاری آذربایجان را به سبب می زید و خود را همواره هواخواه سبب خاک روس سدن گدسه دور و سردیک این سرزمین و نمودمی کنند ، در روبا روئی ناساست اررار ز سمدکه سبب همت بکی اربرخا سته های اس آب و خاک بدوی سده و روس تاریخ نگاری تحقیقی و نظیفی را پی گرفته ، به ما سدموارد هسان دگر سگوب را بر حیح دادند و ارکنار آن ، ندانسان گذشتید که " توگفتی که رسم ز مادر بزاد " ...

آنچه مسلم است انسا ر این اثر تحقیقی نارس ، به خودی خود در تاریخ نگاری آذربایجان حادثه ای تافی خواهد شد ، راه را برای پژوهش های علمی سر و عینی تر بعدی هموار خواهد ساخت ، جای ارجمند و برتر خود را در میان آثار و سوسه های مربوط به تاریخ آذربایجان خواهد داشت و به نوبه خود موحب حذف و نسح آثار و سوشه های سنگ نظرانه و غرض آلودی را ارر بر نواز کنان سیاسی تاریخ آذربایجان فراهم خواهد آورد .

* * *

کاش در سرگذشت و سرتاریجی آذربایجان در مجموعهء تاریخ ایران که از نقطه نظر موفعت طبیعی و اقلیمی شرایط خاص رثو پولیسک ، مسابل حمعبت شاسی و سباری از ویژگیهای دیگر ناساسته ار حوادث و رخدادها و دگرگونیهای گوناگون بوده است ، در حد خود موضوع گسترده و سببیده ای - است که تنها با بهره جویی ار سبوه های سرری و نظیفی معاسه ای اسناد و مدارک و اقوال مختلف منوان بر آنها دست یافت و بر صحنه های از این تاریخ چند هزار ساله روسی انداخت .

از جنبه های چشمگیر کتاب " آذربایجان در سرتاریج ایران " در مقایسه با آثار مشابه ، بهره گیری و اسفاده همه جا به سولف از ما سمد و منابع مربوط به اس دوره ارتاریج آذربایجان است . البته ، شایسته - ترمی بودا گر مولف در سرآغاز کتاب فصلی را به تحلیل و بعد ما حدمده و -

اساسی مربوط به کتاشناسی تاریخ این سرزمین اختصاص می‌داد و خطوط کلی شبیه تاریخ نگاری و دیدگاهها و جهان‌نگریهای حاکم بر آنها را نشان داد. حدودی که حوصله آنرا مگان می‌داد مشخص می‌ساخت . چشم‌پوشی ارجحی دادن یک جنبش سرفطی به سانشی ارکثر و گوناگونی این ماسع باشد که تنوع و فهرست عوانهای ذکر شده آنها دریا یا به حلد دوم کناب که افزون بر این تصدقلم می‌باشد نیز تا کنده برای نکتهدار دوبا پدیدیرفت که برخورد با اینهمه منابع و اظهار نظر در باره یک یک آنها به ساسکه حدود کتابی مستقل می‌شد. با نام این احوال ، اگر بحث در سبیه‌های تاریخ نگاری منابع ذکر شده در آرا می‌کسبد، می‌شد آنها را حسب برداشته‌ها و دیدگاهها گروه‌بندی و در باره مشخصات عمومی هر گروه به بررسی و اظهار نظر پرداخت .

منابع مربوط به تاریخ گذشته آذربایجان بهمان سان که از نقطه نظر تعداد متنوع هستند، از جهت روش تحلیل رحدادهای تاریخی نیز فوق العاده متفاوت می‌باشند. در جمع این منابع و آثار، اعم از اینکه در ایران یا خارج از ایران انتشار یافته باشند، در ردیف آثاری که کما – بیش به شبیه تاریخ نگاری واقع گرانانه متکی هستند، آثار و سبیه‌هایی با نگرشهای ناسیونالیستی افراطی و سبیه‌های حرمی و الگوسازکسم سبسنسد در جمع این آثار در ردیف سبسته‌هایی که در آنها سعی شده است همه حوادث در چهارچوب ننگ ملی‌گرایانه افراطی گنجانده شود، آثار و سبسته‌هایی سبزه‌سند که در آنها مراحل تکامل سبجیده حا مع آذربایجان بر اساس نظریه کلاسیک گذار مراحل تاریخی بدون توجه به ویژگیها بر آورده است .

و خود یک جنبش سبیه‌ها و نگرشهای تک بعدی و دهی در عواملی آرمآحد و منابع مربوط به تاریخ انجاب میکنند که بزرهنگر تاریخ در آغا رکسار موضوع خود را لافلسنت به این عوامل مشخص کند .

البته می‌توان تصور کرد که نبودن جنبش سبسن در آمدی لطمه به اصل موضوع نخواهد زد، اما بودن آن سلما " بطرحواننده راست به ما سبسد مربوط روس خواهد ساخت و او را در حصول به واقعیتها ناری خواهد داد .

یکی دیگر از موارد سبومی که جایگاه شاسه خود را در کناب بار – سابعه مسئله همسنگی و یکپارچگی تاریخی و قومی مردم آذربایجان شمالی (حالا به رسم بکده آلبان با آعوان بدسم و آران ماسسسه و

آذربایجان (۱۹۱۸ به بعد) با آذربایجان جنوبی است. اینجا اساساً بحث نه بنهائی در ردنا قبولی آن نظریه مباحثه نگبرکه گویا آلبان یسا آران منطقه مسنقلی بوده وهیج ارتباط وعلاقمه ارضی وتاریجی وقومی با آذربایجان ایران نداشته سب . بلکه بحث برسربگانی قومی و همسانی زبانی و فرهنگی وآداب ورسوم وبالاتر اهرمه اسنراک در اسداع ادبیات عامیانه گسندده ای اس که بکی ارمیاسی وشاخص های قطععی بگانی و وحدت قومی است . دررورگانما هوزکسانی یاف می شوبد که مردم آن سوی ارس را ارتتارونتره دنگری می پیدارید . نه عقیده ایها حی ،ماندها وبارس ها دوتا قوم محرا (واحتمالا" اریک بزاد) کسه در دورانی ارتتاریخ در صحنه تاریخ ایران ظاهر شده اند همدیگر بزیدکنر ارمیاسی و مقاسهء دلایل وشواهد سراوان حلی راحت می توان ثابت کرد که در سکل تاریخی وقومی سکنه آن سوی ارس همان بروسه ای اتفاق افتاده که در شکل گیری ائیسوگرافیک مردم این سوی ارس انجام یافته است . و سب ارس هم این هر دو لانردیداریک نمره ونبارهنسند .

نه نظری رسدکه بررسی ابعاد این مسئله تحت عنوان جمعیت - سیاسی آذربایجان می نواسب فطی ارکنا ب ممنع وارزشمند مولف را سکیل دهسد .

* * *

صرف طرار نسامح های اراس ردیف ، حاصل کار پزوهسگرا نه مولف در مقاسه با آثار نظیر ، ارحنبه های برحسه بسناری برحوردا راس که بدون اشاره گذرا نه سکی - دوموردا زاهم آنها می توان رشته کلام رارها کرد .

یکی اربرحسه برس ورگنهای تاریخ نگاری مولف ، اسنفاده - گسندده وهمه حاسه ارسوه تطبیعی است . مولف در بررسی بدیده ها ورخدادهای تاریخی باکمال سهام خود را ارفیودیک سوگیری می رها سدو اساس کار را نه مقابله ومقاسه و تطبیق نظریات وملاحظات مسفاوب ومنسوع واحیاناً " مسافعی فرارمی دهد که در بارهء نک نک این بدیده ها ورخدادها در آثار معدمان وباپروهدگان ما حر مطرح گردیده است . اسنفاده ر - این نوع سوه پروهسی در تاریخ نگاری ، نه خصوص در نگارس تاریخ آذربایجان که نه دلیل کسرت وسحدگی حوادب وی آمده با نظریات

واستنباط وجه استعاره و احوال به سبب متفاوت و معایر احاطه شده است ، روسی است بسیار درست و واقع گرایانه .
 اینها ذاب روس در عین حال که فراسودا منه بویابی انرراننا حدیک دابره المعارف تاریخ آذربایجان بالامی برد ، نه اسلوب تک بعدی و تک سوگیری در تحلیل حوادث با ن می نهاد و حواسنده و پوبنده را سسه همفکری و صاحب نظری در استنتاجات برمی انگردد . این اسلوب قبل از هر چیز داده آگاهی ، ساحت و سخن حواسنده را فراموشی برد و او را نه تنها از الزام در پذیرش فلان با سها ن بطریقه افراطی و بالگوساری محدودش می رهاشد ، بلکه نه واقع گرایی و استنتاج درست در درک و سخن عینیسی حوادث و رخدادها هدایت می کند .

احاطه نظرو واقع گرایی مولف در تحلیل تطبیفی و برآورد ویژگیهای تاریخ آذربایجان ، او را نه طرح و تطبیق مسائل و مواردی که تاکنون در تاریخ نگاری آذربایجان و ایران چه سابقه شکل محدود و نارسا و در مابقی انگست سمار مطرح شده است موفق می سازد . یکی از اهم این مسائل و موارد بررسی و تطبیق بطریقه تاریخی وجه تولید آسبائی در شرایط تاریخی و ساحت را حناعی حوامع ساکن در این سرزمین بوده است . پذیرش و تطبیق این بطریقه ضمن اینکه امکان بررسی ویرگیهای ساخاری رژیم بردگی و سرویرگیهای حسی منجمله بررسی رزم کاست سیزکه در قشر بیدی لایه های اجتماعی و بالمال در مجموعه حوادث و رخدادها نقش بسیار موثر را - سه فراهم می آورد و نه تک کلام نه سوه بگرس بر تاریخ عینیت فراتر می دهد

اسک برای آسبائی با سوه تاریخ نگاری مولف ، سطوری از پیش درآمد فصل مربوط به شکل گیری زبان فومی را که در آثار تاریخی منتشر شده درباره تاریخ آذربایجان کمره تحلیلی را این نوع می نسوان بر حوردمی آوریم :

" زبان ارزیده ترین سروتی است که ارزشهای معنوی حلیق را با ساری می کند . برای مطالعه قابوسمدی های ترقی و نکامل یک زبان ، لازم است مشاء و فراسندهای فومی موند در شکل گیری خلقی که حامل آن زبان است ، نه طور همه حاسبه مورد پژوهش قرار گیرد ، زیرا که زبان مردم یک منطقه با تاریخ آن ها پیوند دارد و همان گونه که تاریخ تشکیل یک خلق بحدده است ، تاریخ شکل گیری زبان آن ساده

نسبت .

یک خلق معمولاً" از درهم آمیزی عناصر مختلف قومی و قبیله‌ای در طی قرن‌ها تشکیل می‌شود و یک زبان برای آن که به صورت زبان واحد یک خلق درآید، مراحلی را از سر می‌گذراند و در نتیجه تا نثر حوادث اجتماعی، تاریخی ادا می‌نماید و از درهم جوشی عناصر زبانی طوایف و قبیله‌های مختلف و هم‌چنان در چرخش می‌گردد. بدیهی است که در این شکل‌گیری زبان تمام طوایف و قبایل یکسان نباشد. نسبت تا نثر می‌گذارند. گاهی سبازبان یکی از آنها و گاهی زبان دوسه تا از آنها مسرکاً " اساس فرار می‌گردد و زبانهای دیگر به نسبت‌های مختلف در این فرایند سرک می‌کنند و به تدریج تحلیل می‌روند و ای بسا که به با دفراموسی سرده شوند. زمانی هم که زبان‌های دیگر غالب می‌آیند، زبان مغلوب معمولاً" دهه‌ها و سده‌ها دوام می‌آورد و اگر هم اریس برود، عناصری از آن در زبان غالب برای خود جا نگه داشته، باقی می‌ماند. وجود بعضی واژه‌های ایرانی الاصل در زبان آذربایجانی کنونی را که در فارسی کنونی وجود ندارد، بقایای زبان آذری مغلوب متروک دانسته‌اند.

برای تکمیل فرایند تشکیل خلق، تبدیل آ مدن زبان مسرک دارای - اهمیت خاصی است. تشکیل دولت آذربایجان و تبدیل آ مدن مناسب با اقتضای و اجتماعی پر دوام بین بخش‌های مختلف آذربایجان، به تعیین و بسبب میرزهای تاریخی این سرزمین کمک کرد و مبارزه مشترک اهالی این خطه بر ضد دشمنان و پادشاهان شاهانه و وجود مشترک زبان در ریشه فرهنگ مادی و معنوی و سرانجام نصیح‌گیری زبان واحد، فرایند ضروری است - واحد معر فبائی - تاریخی را کامل کرد. (((آذربایجان در سیر تاریخ ایران، جلد ۲، ص ۴۵-۸۳۹). ملاحظه آذربایجان در سیر تاریخ ایران و آشنائی با سوره نگار آن نکتته‌ای را برای ما یاد می‌کند که یاد آرم آن را کی و کجا خوانده‌ام:

می‌گویند صاحبان عباد، و بر و سخن‌شناس معروف به هنگام سفر کتب مورد دنیا ز خود را به سی شتر بار می‌کرده‌است. وقتی ابوالفرج روفی کتاب معروف "الغانی" را تالیف کرد تا حدی به جای شتر کتاب همب کتاب "الغانی" را همراه می‌برده‌است...

با آمدن آرزوی اینکه مولف بتواند به ندوس و آشنایان محلدات بعدی کتاب نایل آید و علاقمندان را آریا ه‌ردن به آثار و نوسنه‌های گوناگون بی نیاز سازد.

درباره مقاله آذربایجان کجاست؟

(نوسه آقای جلال منسی)

در شماره سوم نائبر ۱۳۶۸ در "مجله ایران شناسی" که از طرف ایران ناس معیم آمریکا جاب میشود. مقاله ای بح عنوان "آذربایجان کجاست" بعلم آقای جلال منسی جاب شده که در آن مطالبی درباره نام آذربایجان شمالی و با بعول ایشان سرزمین ارا و بعضی مسائل دبگروشنه شده که مباء سفا نه ما نندا غلب بوشه های شووینسیها و برا دپرسا ن غرض آل سود و گمراه کننده بوده و ارتباطی با واقعیت های تاریخی و مروزی ندارد. مقاله بمناسبت جاب کتاب "آذربایجان و زبان آن، اوضاع و مشکلات ترکی آذری در ایران تا لیسف آقای دکتروا سعلی جوادی" بوشه شده و جسون درمن مقاله در چند مورد از وارلسی و اسجا نب هم ذکری بمیان آمده ناکزیر برای روشن شدن ذهن خوانندگان آن مجله به نوشن این مقاله اقدام کردند.

نویسنده مقاله با آنکه ادعا میکند "آنچه مرا به نگارن اسبن مخصر (۲۵ صفحه) و داشته کنایی است..... بنام آذربایجان و زبان آن...". ولی باشک و تردیدی که در هوب ایرانی بودن نویسنده آن ابراز داشته و سمب اعظم مقاله خود را فقط به مسئله نام آن سوی ارس و بعضی مطالب دیگر که در کتاب مورد بحث صحبتی از آنها بمیان ننامه اخصصاص داده اس چنین بنظر میرسد که ایشان هنوز کناب آقای دکتروا سعلی جوادی را بطور کامل نخوانده و بشیرا زروی نعل و قول دیگران اقدام به نوشن مقاله خود نموده اس، وگرنه از طرف نگارن فارسی و مطالب کتاب بخوبی روشن اس که نگارنده آن یک ایرانی آذربایجانی اس نه شمالی شایدهم این شک و تردید مصلحی بوده اس! نویسنده محترم در مقاله معصل خود میخواهد ثابت کند که نام سرزمین آن سوی ارس آذربایجان نبوده و در سال ۱۹۱۸ با انگیزه سیاسی از طرف حکومت جمهوری مسعل آذربایجان که بعول ایشان با دسناری حکومت پان تورکیست عثمانی بروی کار آمده و با فشار آنها برای اولسن با این نام بکار برده شده و انگره سیاسی آنها الحاق بعدی آذربایجان بوده و دوسال بعد هم که

حکومت فوق الذکر بدست آرس سرنگون و حکومت بلشویکی شوروی بجای آن مستعز شده با همان انگیزه‌ها ن سوركست‌های عنما بی! نام آذربایجان برای منطقه ما و رای ارس و حکومت دست نشاندۀ کمونیست‌ها ابعاه شده است .

البته این ادعای نویسنده تا زگی ندارد ا ر ۶۰ سال قبل ، بارها این مساله از طرف کسروی و طرفداران و پیروان عنوان شده و چون درگذشته جوساسی هم برای پذیرفتن آن مساعده بوده رفه رفه در اذها ن بسبباری از تحصیل کرده ها رسوخ کرده و بالاخره آقای عناب رضا که از کمونیست‌های مدیمی وکادری های بالی حزب توده حتی در دوران مهاجرت رهبران سوده ، بوده و سالیان دراز در اردیومسکو بعنوان سخنگو کارمکرده و بعد از بازگشت بایران و اظهار ندانم و انصاف بدربار شاهنشاهی و کسب افتخار! مشاور و معاون کتابخانه سلطنتی کنای بی نام آذربایجان ، اران و آلبانی نوشته و مشروحا "در این مورد قلم فرسائی نموده است .

آقای جلال متینی هم در اثبات ادعای خود در مورد نام حقیقی آنسوی ارس بیشتر به کنای ب آقای عنایت رضا استناد می کند و گاهی هم از منابع مخالف بعنوان اسناد موءید نظر خود یاد می نماید .

مثلاً "دربیران قاطع که در ۱۰۶۲ هجری چا شده در برابر کلمه اران چنین نوشته شده : " نام ولایتی اس از آذربایجان که گنجه و بردع از اعمال آنسب " در مورد آقای عنایت رضا هم با بدمنوجه باشند که ایشان در گذشته بارها خط سیاسی و عقاید خود را عوض کرده و اندیشه‌ها و گفته‌های قبلی خود را اشتباه و نادرست دانسته است! مثلاً ایشان در کتاب "آذربایجان، اران و آلبانی قفقاز" کوشیده است که ثابت کند و لا" قسمت ما و راء ارس جزء آذربایجان نبوده و نام آن اران و آلبانی است بعلاوه مردم آن دیار از نژاد و تبار ترک (یا غنی) اند در صورتیکه بعداً "در کتاب " ایران و ترکان در روزگار ساسانی " ترکان ما و راء ارس و ترکیه را هم ترک نمیدانند! (۱) در مورد کتاب "آذربایجان ، اران و آلبانی قفقاز لازم بتذکر است

(۱) - در مورد انتقاد کتاب اخیرشان مقاله ای تحت عنوان (نکاتی چند در باره کتاب ایران و ترکان در روزگار ساسانی) در شماره شهریور مهر - آبان ۱۳۶۵ و اریق از طرف اینجانب نوشته شده است .

که آقای رضا این کتاب را با غرض و کینه توزی که از دشمنی و حساب‌های خصوصی با آذربایجان‌نی‌ها پیدا کرده برشته^۲ تحریر درآورده و در اظهاریات خود تنها به قاضی رفنه وحی از استنادات درس نیز استنتاج نادرست نبوده است! با آنکه این مسائل بعد از انقلاب اسلامی و سقوط رژیم نژادپرست آریا مهری و بویژه بعد از شکست و فروپاشی کومونیزم و حوادث - اخیر آذربایجان شوروی کهنه شده معهذ برای روشن شدن ذهن نویسنده^۳ محترم و خوانندگان عزیز لازم میدانم قبل از شرح چگونگی تشکیلات حکومتی مساب و آذربایجان شوروی و انتخاب نام آذربایجان بچند سنت تاریخی نیز در این مورد اشاره نمایم :

در تاریخ بلعمی که ۱۰۵۰ سال پیش توسط ابوعلی محمد بلعمی وزیر سا مانیان از تاریخ طبری ترجمه و اقتباس شده و با هنام آقای دکتر جواد مشکور در سال ۱۳۳۷ در تهران چاپ شده در مجله فتح آذربایگان و دربند خزر آن چنین آمده است: (۲)

" درخبر آمده عمر بن الخطاب نعیم بن مقرن را نامه فرستاده بود که سماک بن حربیه را با آذربایگان فرست ، و آنجا عمه بن فرقد و عبدالله را فرستاده بود و آنس خاسه^۴ عجم آنجا بود و عجم آنس را از آنجا ننسند بزبان پهلوی ، از بهر آن آذربایگان خوانند که در اصل آنس را عجم آنجا بود ، پرسیدندی و اول حد از همدان درگیرند تا با بهروزنگان بیرون شوند . و آخر بدر بند خزران و درین میان هر شهری که هست همه را آذربایگان خوانند و بنامی با بگویند و آنهمه را هارا با بگویند و راههاست با خزر آذربایجان که از آنجا به بلاد خزران شوند ، بعضی از خشکی و بعضی از دریا ، که از ری در بند خزران دورا هی دیگر است در آن میان و شهرست بزرگ که آنها خزر خوانند ، سوی ری و عراق افتد " ضمنا " اشاره ایست صریح در صفحه ۴۲ همین کتاب دایره ای که " این سرزمینی ها همه بدست ترکان بود " .

بعقوبی (۳) مورخ قرن سوم هجری در ((الیلدان صفحه ۴۶)) حدود آذربایجان را از زنگان تا ورثان و آن سوی ارس و از آنجمله شهرهای بیلقان و بردعرا آذربایجان علیا دانسته است .
مسعودی مورخ اسلامی نیمه نخست قرن چهارم از آذربایجان

۲- تاریخ بلعمی ، بکوشش دکتر جواد مشکور - تهران

۳- الیلدان ، یعقوبی ، صفحه ۴۶

"الران من بلاد آذربایجان" سخن گفته‌است (۴)
ابن اثیر مورخ بزرگ اسلامی در کتاب (کامل) اراکان را جزوی از آذربایجان
شمرده‌است (۵).

حمداله مسوفی هم که مورداستنادنویسنده برای اثبات ادعای فرار
گرفته در نزهة القلوب (۷۴۰) چنین می‌نویسد:
"آذربایجان: حدودی با ولایات عراق عجم و موغان و گرجستان و ارمنستان
پیوسته است. . .

شهرها: بیریز، اوچان، گرگر، نخجوان، اجان، اردوساد
آزاد و ماکویه (۶)".

شمس‌الدین سامی که اصل از آلبانی بوده در ماده نظامی قاموس الاعلام
خود که در سال ۱۸۹۸ در اسانبول منتشر شده زاگانه شاعر افاضیه گنجینه
آذربایجان نوشته‌است (۷)

میرزا کاظم بیگ که از اسادان ادبیات فارسی و عربی و ترکی دانشگاههای
غازان و پتربورگ بوده در کتاب خود بنام دسوز زبان تطبیقی زبانهای
ترکی که در ۱۸۴۶ م توسط دانشگاه غازان اسناریافته زبان ترکی
آذربایجانی را به دولهجه آذربایجانی جنوبی (ایرانی) و شمالی
(قفقازی) تقسیم کرده است (۸).

از مطالب فوق که مثنی از خروار اساد تاریخ اسبجنس مسنفا دمیشود
که سرزمین شمالی اراکان قبل بعد از اسلام جزو آذربایجان بشمار آمده
و هر دو یک واحد جغرافیائی و سیاسی شمرده می‌شده و با هم پیوند تنگابند
سیاسی و امنضادی و فرهنگی و قومی داشته‌اند. اس وضع ادامه داشت
آنکه موجهای نبرو مندو پیانی ترکان سلاجقه که اراکان و اراکان
برخاسه بودند، در سده پنجم هجری ساط حکومتهای محلی آذربایجان و
ارکان را در نورددند و (ارکان بلا واسطه به آذربایجان ملحق شد) (۹)

۴- مروج الذهب مصر ۱۳۰۳ - جلد اول ص ۱۰۰

۵- الکامل، ترجمه علی هاشمی حائری ج ۱۶

۶- نزهة القلوب صفحه ۸۵ و ۱۰۲ -

۷- قاموس اعلام ج ۶، صفحه ۴۵۸۹

۸- آذربایجان در سرتاریخ ایران. رحیم رئیس‌ساخت اول ص ۹۴

۹- گزیده مقالات تحقیقی با ربولد صفحه ۶۷

مها جرب دستنه‌های انبوه ترک‌زبان به هردوسرزمین و تشدیدجریان فراگیر
 انشازبان ترکی و شکل‌گیری زبان آذربایجان و عقب‌نشینی و محاصره
 زبانهای محلی، زمینه مساعدی برای سریع رونداارتباط و پیوند
 همه‌جانبه و درهم‌جوشی فرهنگی و قومی مردمان آن سووابین سوی ارس که
 درراه هم‌زمانی گام برمیداشتند پدیدآورد. این روندبا یورش وسیطوره
 مغول نفویب و تکمیل گردید. اراکان که تبدیل به بخشی از آذربایجان
 شده بودحتی نام خودرا نیز بندربج از دست داد، چنانکه بعداز دوران مغول
 "در لشگرکشی‌های امبرنیموروداسان ترکمانان آق‌قویونلو و قره‌قویونلو
 درکنابا به نام اراکان برمی‌خوریم مگر آنجا که قره‌باغ را یا دنموده
 قره‌باغ اراکان می‌خوانند س (۱۰)

دراین باره مرحوم دهخدا بیدر لغت نامه خود اراکان را "آلبانیست در
 آذربایجان" نوشته‌است (۱۱)

واما در مورد تشکیل حزب مساوات و جمهوری مسفل آذربایجان بطور فهرست
 و اربعرض مبرساند. حزب مساوات در سال ۱۹۱۱ ابتدا از طرف محمدابن
 رسولزاده و عباسعلی کاظم‌را ده ولی مکاتیل او علوکه قبل "از اعمای
 فراکسون همّت حزب سوسال دموکرات بودند تشکیل شد و دربرنام آن اتحاد
 کسورهای مسلمان در عین حفظ استقلال هر کدام منعکس بود بعد در سال ۱۹۱۷
 این حزب با (قره‌عدم مرکزیت ترک) که در گجه تشکیل شده بود
 یکی شد و نام آن به (قره‌عدم مرکزیت ترک - مساوات) بغيرنا ف.
 بعد از انقلاب فوریه و براندازی حکومت براربرای تشکیل مجلس مؤسسان
 در نام مسملکات روسیه نمایندگانی برای اعزام به بطرز بسورگ
 (لنین‌گراد) استخا شد بدولی بعلت انقلاب دوم یعنی انقلاب بولشویکی
 اکسیر اعزام این نمایندگان به مرکز موقوف شد.

نمایندگان فعلاً از این فرصت اسفا ده کردند و حکومت مسفل ما و راه فعلاً
 را تشکیل دادند و در ۲۵ (فوریه - شوباظ) ۱۹۱۸ مجلس سیم مرکبست
 نمایندگان آرجسان، ارمنسان و آذربایجان درین مجلس تشکیل شد و در این
 مجلس ارامه بحث نام داشاک و گرجی‌ها هم برنام مشویک محدشدند.

۱۰- آذربایجان در سرتاریخ ایران رحیم رئیس‌بخش اوصفحه ۸۷-۱۳۶۸

۱۱- لغت نامه دهخدا، ماده اراکان.

مسلمانان آذربایجان هم که اراخراب مساوات، اتحاد، همب و غیره بودند
فراکسونی بنام فراکسیون مسلمان تشکیل دادند.

در ۳۱ مارس ۱۹۱۸ آرتس زاری ارمنی که از جبهه آلمان و اطربس برگشته
بود با کوراشغال و قصد داشت با سرن بطرف جبهه عثمانی حرکت کند ولی
بعلت خرابی راه آهن نتوانست، دانشاها خرابی راه آهن را سه گسردن
آذری ها انداختند و آرتس ارمنی با افسرانه شهر را قبل عام و غارت کرد
و تا ۱۵ سپتامبر یعنی آمدن آرتس ارمنی و نیروی ملی آذربایجان ماند.

در ۲۶ می ۱۹۱۸ مجلس سیم که در بعلب تشکیل می شد بعلت اختلافات سه
گروه و اعلام استعفای گرجی ها معطل شد و حکومت ما و راه فعلا هم لغو گردید
و گروه آذری نیز با شورای ملی آذربایجان مانند گرجیها و آرمه اعلام
استقلال نمود و دولت ملی بریاست فحعلی خان خوبلو تشکیل شد و چون
با کوراشغال آرمه بود اعضاء مجلس و دولت از نفلس به گنجه رفتند
و گنجه را پایتخت قرار دادند بعد از آن بنا بدعوت دولت ملی آذربایجان
آرتس عثمانی برای کمک در نخله با کوراشغال آرمه بطرف باکو حرکت
کرد و بعد از سه ماه ز دو خورد در ۱۵ سپتامبر با کوراشغال آرتس ارمنی خارج
شدند بنا آن پایتخت هم از گنجه به باکو انتقال یافت (۱۲)

در این نبرد آرتس عثمانی مرکب از ده هزار نفر بنام آرتس اسلام بفرماندهی
نوری پاشا و آرتس آذری ها که از سپاهیان ملی ودا و طلبان تشکیل شده بود
بر علیه آرتس آرمه حرکت داشتند. بنا بر این جمهوری آذربایجان قبل
از آمدن عثمانیها با کوی یعنی در ۲۸ می در نفلیس (نه در ژوئن بنا بنوشته
آقای جلال متینی) اعلام و بعلت اشغال باکو از طرف آرتس آرمه در گنجه
شروع بکار نموده و دولت ایران پیس از سایر دولتها آنرا برسمب شناخت.

انتخاب نام آذربایجان نیز یک عمل طبیعی و بر مبنای شهرت تاریخی
آن در میان مردم آن سامان بوده است پایبندی و عشق و علاقه مردم شمال
ارس بنام آذربایجان بیس از ترکی آذری است و استالین که یک دیکتاتور
خونخوار و دشمن سرسخت ترکان بود با سوء استفاده از همین علاقه مردم بنام
آذربایجان نام ترکی را از زبان اسی مردم حذف کرد و بدستور و از ۱۹۳۵ -
نام زبان ترکی آذربایجان نیبه آذربایجان (آذربایجان) تغییر داده
شد.

۱۲- آذربایجان میثاق ملیسی نوشته میرزا بال محمدزاده ۱۹۲۷ - اسنا نبول

دولت مستقل آذربایجان یک‌کا بینه اشتلافی بود که در آن نمایندگان
جها ر حزب مساوات ، گروه دموکرات بی طرف ، همت (کومونیست) و گروه
سوسیالیست ها (بلوک) بعنوان وزیر شرکت داشتند .

مرحوم حسین بایفرا که خود را که خود را دوست اندرکار این جریانات
و حوادث بوده در مقدمه کتاب خود در این باره چنین می نویسد (۱۳)

" هما نظریکه در متن کتاب بارها من ذکر شده ام مبارزات استقلال
طلبانه آذربایجان بهیچوجه با ایده تلوژی پان اسلامیزم و یا پسان
سورکیزم ارتباطی نداشته است . البته همچنانکه در جمهوری دموکراتیک
احزابی با ایده تلوژی های مختلف ممکنست تشکیل یابد در آذربایجان
نیز احزابی با افکار و برنامه های مختلف موجود بوده که حلال همه آنها
جزو تاریخ شده است "

برعکس در حرکت استقلال آذربایجان و تشکیل مجلس و دولت ملی همه
احزاب از سلفراطی (احزاب انحراف و احرار) تا چپ افراطی یا کومونیست
(همت) ، سوسیالیست های دموکرات شرکت داشتند . البته نمایندگان
مساوات اکثریت را تشکیل می دادند .

حسین بایفرا در رسمت آخر کتاب خود (صفحه ۲۹۱) از قول اکثر تاریخ
نویسان معاصر ترک و خارجی که در این مورد کتاب و یا مقالاتی نوشته اند
(لرد کیروس ، دکتر رضا نور ، پروفیسور طارق ظفر تونایا ، ممدوح پاشا ،
دکتر صلاح الدین تانسل ، آجلان مابیلغان ، دوغان آوجی اوغلو و ژنرال
بازنشسته و سلال و نور که خود را همدما جرا بوده) چنین نتیجه گیری می کند
که مصطفی کمال آنا سورک " استقلال آذربایجان را در برابر کمک های
روسیه شوروی به مقام ملی آنا طولی " آنا ولوملی مجادله حرکتی "
فدا نمود .

مثلاً " دکتر رضا نور در کتاب تاریخ ترک (سورک تاریخی) از قول
آذربایجان نبیا چنین نقل و قول می کند که سرکها (سرکبه) ابدامسا را
از دشمنان نجاب دادند بعد ما را به روسهای سرخ فروختند!

سابقه نوشته محمد امین رسول زاده (رهبر حزب مساوات و رئیس
شورای ملی) در تشکیل حکومت ملی آذربایجان عثمانیها هیچگونه نفشی
نداشتند ولی در برابر آنا ترکان فریب خورده ترکیه و اعضای حزب
آنا دوسری بی تاء نبر بوده اند . او میگوید ترکان فریب خورده احقاد

۱۳- آذربایجان استقلال مجادله سی . حسن بایفرا ۱۹۷۵ - اسانبول

وسری بوعدہ های دروغ قاراعلسویک باورکردند . آنها فکرمی کردند
روسبه سرحارمنسان را ازبیس برده وآرس خودرا به کمک مصطفی کمال
خواهدرساد . (۱۴)

درموردسکبل حکومت مساواب ورهروموسیان محمدامین رسول زاده بهسر
اسببه کتاب تحقیقی (فکرموکراسی اجماعی سهت مشروطیت ایران)
سوسه دگرفریدون آرمیت مراجعه فرمائند . اسان درصفحه ۱۶۱ اس کتاب
جنین منوسد :

تاریخ نویسان روسه سوروی معمولاً "سه دولت جمهوری ما ورای فععار
(آذربایجان ، گرجسان وارمنسان) را بعنوان دولتهای (دست ساسده)
امیرالایسم ، ناماسده خرده بورزوا و دسمی (خلق) وحزهاشی ازآن فبیل
وصف مینماید . سعدد زیریوس صفحه ۱۶۲ حسن منافزاد :

دروسنه های فارسی هج سب درستی درباره جمهوریهای ما وراء قفقار
وحنی دست کم درباره حکومت مساوابان سراغ نداریم .

بعدد درصفحه ۱۶۳ جنین میکارد : اسن سه حکومت آفریده سب سب بیگانه
سبوسد ، قائم بالذات بودسد . جنین خودمخناری واسعلال طلبی ملل
قفقار اصلت تاریخی داسب . ساخته پنگارمتمل سرزمینی بودکس
رهاشی خویش را از حکمرانی روسه همبسه آرزو داسب .

آقای عنایب رضاهم که بس از بس سال در سوروی بوده و در آنجا
تحصیل تاریخ نموده در اس مورد هم معلولات خود را از همان مکتب اخذ نموده
اسب .

بنا براین در مورد سب سب پان تورکیزم جمهوری ترکیه خیال حضرات
کاملآ آسوده ناسد هابن دولت از بدو تاء سب سب بهمه ترکان خارج ازکشورن
پشت نموده و جز منافع و مصالح خود سب سب و آرمانی را تعقیب ننموده اسب .
بنظر اینجانب سرچشمه ابن توهما ، کینه های دیرینه وعدم اطلاع
از وضع گذشته و حال ترکیه اسب . نویسندگان اینگونه مقالات بدون اطلاع
از ایده ثلوزی پان تورکیزم و اختلاف آن از علاشی قومی وارن سب سب
مرهنگی ترک زبانان با یکدیگر به هر ترک و ترک زبانی که زبان خود را
دوست دارد بر سب پان تورکیزم میزنند ، لهذا لازم میدانم یکبار ردیگر
پان تورکیزم را باختصار تعریف نمایم : پان تورکیزم یک ایده ثلوزی

۱۴- کتاب عصر میزین سیاوشی م . امین رسول زاده ۱۹۲۷ استانبول
صفحه ۱۰۲

سیاسی است که می‌خواهد تمام افوامی‌را که ربا ن آنها جزو گروه ربا نه‌های ترکی استازشوق سبیری تا مرکز اروپا بحب تک پرچم و دولت درآورد .
با یدداست که برای بحق حسن آرزوی محالی علاوه بر عسدم امکاناب جغرافیائی و سیاسی موجود در طول تاریخ گروه زبا نه‌های ترکی بقدری از هم فاصله گرفته اند که ترکان شرق سبیری وقا زامها و مبرفزهها زبا ن مارا نمی مهمند همجا نکه او بغورها و سرکمنان و آذری ها زبا ن یکدیگر را بزحمت و بطور محدود می فهمند .

ابن ایده ثولوری خبالپرسا نه در فواسن ترکیه جرم محسوب میشود و با توجه به قانون اساسی ترکیه ونطق تاریخی شن روزه آتاسورک در مجلس ترکیه (۱۹۲۲) وساسهای ۶۰ ساله این دولت اس موضوع بخوبی آشکار می گردد . اینک ترجمه قسمی از نطق آتاترک نقل میشود :
" آقا یان ما از آن دروغردان حه با زخبالیرست نبسنیم که حیزی را که یوانائی انجامس را بداریم نشان دهیم که قدر آن را داریم . مسا کارهای بزرگ و خیالی انجام ندادیم ولی بخاطر نماسن آنها خصوص و غرض و کین نما م جهان را بکشور خوین جلب کردیم ما یان نوراسرم پیاده نکردیم گفتیم می کنیم و خواهیم کرد . دشمنان هم گفتند هر چه زود سربکشیم تا نکشند . تمام دعوا برسره میس است . آقا یان مفهومی که به مسام جهان بان خوف وتلاش داده همین است بجای اینکه در پی شعارهای برویم که هرگز پیاده نکردیم و قدر پیاده کردن نشانرا هم نداریم و در معا سبل تعدا دشمنان و فشار آنها را زبا دکنیم با یدبه حد طبیعی ، بحد مشروع برگردیم ، حدود خود را بدانیم . بنا بر این آقا یان ما ملتی هسبم که زندگی واستقلال می خواهیم و فقط برای اسن زندگی خود را فدا می کنیم (۱۵)
آری دولت ترکیه بعدا ز اشغال و انراض دولت مسا و با آذربا بجان و فرار محمدا مین رسول زاده رهبر آن به ترکیه ، بخاطر دوستی بالنیس او را از ترکیه اخراج نمود (۱۶) ضمنا " مرحوم نفی زاده در کتاب خاطرات خود پس بینی میکند که او " (رسول زاده) پیغمبر آذربا بیجانی بود . صدسال دیگر مثل گاندی برای آذربا بیجان شوری است . "

محمدا مین رسول زاده نزدیک سه سال در سهران بین سالهای ۱۹۰۸-۱۹۱۱ فعالیت سیاسی واجتماعی داشته و در تشکیل حزب دموکرات شرکت فعالانه نموده و روزنامه ایران نورا نشا ر داده است . نامبرده بعدا ز آنکه بدرخواست روسیه تزاری از ایران اخراج میشود به باکومیرودولسی

بعدها ز مدت کوتاهی مجبور بترک با کوشده و با ستانبول مهاجرت می کنند
و در آنجا دوسال در خانه مرحوم نقی زاده می ماندند در این ایام هم که
اعضای حزب اتحاد و ترقی پارتی بورکیست را در آستان دولت عثمانی فرار
داشتند وضع مالی وی بطوری بوده که نقی زاده یک جفا ز کفین های خود را
با و میدهد و در باب تدریس زبان فارسی و با فقر روزگار می گذرانند (۱۷) .

من شخصا "در استانبول بعد از آنکه جلال با یار رئیس جمهور سابق
ترکیه از زندان آزاد شده و در منزلش روزگار پیری را می گذرانید با برادر
فیروز بدیدار او رفتم و از افکار و خاطرات او و آثار ترک در باره ایران و
آذربایجان سؤال کردم . او می گفت در ابتدای سلطنت رضاشاه از طرف
آستان ترک ما مورثم در آستان هیئت با ایران بیایم و در باره مرز ایران و
ترکیه و روابط ما بین رضاشاه مذاکره کنم فیل از رفتنم آستان ترک
بطور خصوصی بمن گفت که اگر در تهران از ترک آن آذری پین تو آمدند و از
رضاشاه و سیاست خصمانه او در باره زبان و فرهنگ ترکی شکایت کردند
با آنها بگو که اگر می خواهند آستان ترک و دولت ترکیه از آنها راضی باشد باید
گوش بفرمان رضاشاه باشند! اتفاقا "همین مساء له در تهران بین آمدن من
گفته های آستان ترک را تکرار کردم " جل الخالق! البته آستان ترک ایمن
تعارفات و بیایب زبان صحیح ترین امتیاز را بیپوده و رایگان رضاشاه
نمیداد و تنها ب فکر کشور و حدود و شرف خود بود رضاشاه دامنه آزار را بر
می خواست تا گردان یا غی ترکیه را بهتر سرکوب کند .

در زمان ریاست جمهوری عصمت اینونو یعنی در سالهای جنگ که من
در استانبول مشغول تحصیل پزشکی بودم بدستور عصمت پاشا یا ر دیرین
آستان ترک ملی گراها و پارتی توکیست ها را گرفتند و در زندان شکنجه دادند
در میان آنها رهبر کنونی ملی گرایان افراطی ترکیه سرهنگ بازنشسته
آلب ارسلان تورکن هم بود که در درجه سوان یکمی دستگیر شد و در زندان
شکنجه دید .

و اما برای درک سیاست مروزه دولت ترکیه کافی است عکس العمل
و بیانات آقای رئیس جمهور اوزال را در آمریکا در قبال قتل عام مردم

۱۵- اسما عیال حا می دانشمند ، تورکلوک مسئله لری استانبول کنا باثوی

۱۹۴۲ ص ۷

۱۶- زندگانی طوفانی خاطرات نقی زاده صفحه ۳۵۴ جابنهران نکوش -

ایرج افشار .

۱۷- همان کنا ب صفحه ۳۵۵

ترک زبان و مظلوم باکواز طرف آرتن سرخ درژا نویه ۱۹۹۰ بخا طربیا وریم .
ایشان با صراحت وبدون پرده فرمودندکه مردم آذربایجان شوروی
شبعه هستندوما سنی هستیم لذا مسائل آنها با ایران بیش ازما مربوط میشود
البته ما هم فرمایندایشانرا از این لحاظ تاء بیدمی کنیم که مردم آن -
دیار ایرانی الاصل وشبعه وهمزبان ما هستندوسرزمینشان هم قسمتی از
خاک ایران بوده است . .

هشت سال قبل که دربا کوبودم پروفیسور بختیا رواها بزاده شاعر
معروف و ملی آذربایجان شوروی بمن می گفت تا ۱۹۳۵ درشنا سنامه ها
و پاسپورت های ما بعنوان هویت ملی پرسیسکی / PERSISKI نوشته می شد
آری اینها اولاد وهمشهریهای نظا می گنجهای و خاقانی شیروانسی
هستندکه ما ایرانیها با آنها رگرا نقدروجا ودانی آنها افتخار می کنیم و
آنها را از سر آمدان شعر فارسی می شماریم وشما حالانام آذربایجان را هم
برای آنها زیاد میدادید .

آیا با زهم با پیدتحت تاء شیربغض و کینه های تاریخی وعدم اطلاع ،
دولت ترکیه را پان تورکیست بشماریم وحکومت ملی آذربایجان شمالی را
دست نشانده آنها بدانیم و ادعاها وتهمت های امپراطوری سرخ و پیروا
اورا تاء بیدونشخوارکنیم ! ؟ .

واما در مورد (اعطای بورسهای تحصیلی به جوانان آذربایجانسی
بمنظوراستفاده از آنها درآینده) که نویسنده عنوان نموده است باید
با اطلاع برسانم که درسال ۱۳۲۲ در دوران نخست وزیری مرحوم علی سهیلی
طبق دعوت حزب خلق ترکیه که تنها حزب دولتی ورهبری آن با عصم اینونو
بود عده ای از دانشجویان ایرانی برای تحصیل (پزشکی ، مهندسی ،
کشا ورزی ، حقوق وکنسرواتوار) به ترکیه رفتند و قرا بودا بین دعوتها
دوطرفی باشد ودولت ایران هم عده ای از دانشجویان ترکیه را که بیشترشان
دا وطلب تحصیل زبان و ادبیات فارسی بودند با ایران دعوت نماید . در میان
دانشجویان ایرانی فرزندان نخست وزیران ، وزراء و رجال شناخته شده
بودند و بیش از ۳۰ درصدشان فارسی زبان بودند متاء سفانه دراستانبول
بعلم سالهای جنگ و فقر عمومی وبی سیاسی میزبانان بقدری برما سخت
گذشت که بسیاری از دانشجویان همان سال با ایران مراجعت نمودند و با
کشورهای دیگر رفتند ، اما آنها ثبکه با همه سخنیها تحمل کردند در مسدودت
اقامت خودا زمردم قانع ، منحمل ووطن پرست ترک درس وطنخواهی وحراست

از میهن را بازآموزی نمودند. محیط ترکیه بویژه در آن ایام سخت ، مثل آمریکا نبود که بیگانگان در آن جذب و هضم شوند و در بازگشت به میهن هم مورد حمایت قرار گرفته و در مدت کوتاهی به مقامات برسند ! ولی در آنجا حتی ملی گرایان به مخالفین کومونیست هم تهمت اجنبی پرستی و جاسوسی نمی زدند ، ضمناً " در زمان رژیم آریا مهری و بعد از آنقلاب نیز دانشجویان زیادی برای تحصیل بترکیه رفته اند ، بطوریکه هم اکنون هزاران تحصیل کرده آن دیار در رژیم جمهوری اسلامی مشغول خدمت هستند و تا بحال جز خدمت ما دقانه چیزی از آنها دیده نشده است ، و نزدیک یک میلیون ایرانی هم در آن کشور زندگی می کنند با وجود این از نظرنفوذ و دا دوستد فرهنگی از نظر شما مادروض بهنروحا کمتری قرار داریم زیرا در بین ا زده دانشگاه ترکیه کرسی زبان و ادبیات فارسی موجود است در صورتیکه در دانشگاههای ما در کنتر کرسی زبانهای مختلف از جمله زاپنی وارمنی برای نمونه یک کرسی ترکی (جه ترکی ترکیه و جه ترکی آذری) هم موجود نیست و حال آنکه طبق قرارداد فرهنگی با ید متقابل باشد .

ضمناً " با ید توجه داشته باشیم که برای ترک زبانان ایرانی نسی تجزیه آذربایجان ایران و الحاق آن به شمال نه تنها قابل تصور نیست بلکه دردی راهم دوانمی کند زیرا مجموع آذریهای شمال و جنوب بیش از ۱۲ میلیون نیست در صورتیکه در ایران قریب ۲۰ میلیون ترک زبان وجود دارد که فقط چهار میلیون آن ساکن تهران پایتخت ایرانند در اینمورد ضمن احترام بمرزها و قوانین بین المللی همچنانکه سال گذشته در آکادمی علوم در باکو گفته ام آرزوی قلبی من بنام یک ایرانی آذربایجانی اینستکه بلطف خداوندی فاجعه تاریخ جبران شود آنچه از میهن ما بزور گرفته شده به آغوش ما میهن بازگردد . و ما برای اینکه جای هیچگونه حرفی برای مخالفین باقی نماند در این ۱۲ سال هر چه مجله و کتاب برای ترکیه و آذربایجان شوروی فرستاده ایم برایگان بوده حتی هزینه پستی راهم که در سه سال اخیر نزدیک ۴۰ برابر شده است از درآمد مطب برداخته ایم .

آقای جلال متینی به آقای دکتر عباسعلی جوادی اعتراض میکند که (زیرکانه ، افراد ترکی زبان ایران را " ترک " خوانده و بدین سان

ملیت ایرانی را از آنان سلب کرده است) آنگاه می گوید: (برخوانندگان گرامی پوشیده نیست که تفاوت بسیار است بین آذربایجانی ترک زبان یا ترکی زبان و ترک آذربایجانی) اینگونه اعتراضات و اظهارنظرها هم از عدم اطلاع صحیح از مفاهیم ترک، ترکی، ترکی زبان، ملیت، قومیت سرچشمه گرفته و دامنگیر اغلب ملی گرایان افراطی است. آقای متینی باید توجه داشته باشد که کلمه ترک و ترکی مفاهیم فرهنگی و قومی هستند نه ملی و نژادی بجز در ترکیه که معنی ملیت و زبان ملی را نیز شامل میشود. بعلاوه افراد ترک زبان را در ایران خودجنا بعالی و همه همزبانان شما ترک می خوانند و این بهیچوجه به معنی سلب ملیت ایرانی از آنها نبوده و نخواهد بود.

ترک زبانان ایران قومیتشان ترک و ملیتشان ایرانی است - همچنانکه قومیت فارسی زبانان فارس و ملیت آنها ایرانی است. مگر وقتی گفته شود فارس خراسانی و یا کرد کردستانی ایرانی بودن از آنها سلب می گردد همه میدانیم که در کشور ما از دیرباز اقوام مختلفی زندگی کرده و همه آنها که مسلمانند ملیت ایرانی دارند.

حتی در رژیم گذشته نیز تنها ترکان آذربایجانی بلکه ترکمنان نیز ایرانی بشمار می آمدند در حالیکه زردشتیان جزو اقلیت محسوب میشدند. در خاتمه ذکر این نکته را هم لازم میدانم که اگر بفرض ادعای آقایان کسروی، عنایت رضا و جلال منینی و دیگر همفکران شما هم در مورد نام آنسوی ارس صحیح بوده و آذربایجان شوروی هم حاضر به تغییر نام خود به اران و یا نام دیگری باشد جز نام چه چیزی تغییر خواهد کرد؟ آیا با تعبیر نام کشورشان زبان، مذهب، موسیقی و آداب و رسوم و تاریخ گذشته آنها نیز عوض خواهد شد. آنچه ما را به مردم آن دیار علاقمند و آنان را بما پیوند داده است نه بخاطر نام مشترک سرزمینهای ما است. مردم آن دیار با ما زیک (قماش) اند و همه چیز آنها جز تابعیتشان با ما یکی است. حوادث یکسال گذشته هم نشان داد که حتی دلشان هم با ما یکی بوده و هنوز عرق و روح ایرانی با تمام ویژگیهایش در رگهای آنها جاری است.

بعلاوه در شرایط کنونی نه تنها از شمال برای ما خطری نیست بلکه زمین‌برای نفوذ مذهبی و فرهنگی در آن دیا ربرای ما بیش از سایرین فراهم است . مهمتر آنکه رهبران جمهوری اسلامی مانند شاهنشاه آریا مهر بزدل و آسیب‌پذیر نیستند که با پیغام تلفنی رئیس‌جمهور آمریکا با بفرار گذارند .

و اما این ادعای شما برای روسها و دولت شوروی بی‌فایده نیست زیرا خودمان تاء پیدمی کنیم که آنان قسمتی از سرزمین اجدادی ما را غصب کرده و آنچه در گذشته به نیروی نظامی اشغال و طبق قرارداد دهسای ننگین و تحمیلی گلستان و ترکمنچای از آن خود نموده اند گوشه ای (بزعم ما جگرگوشه ای) از ایران نبوده است بنا بر این مدعیان بظاهر ملی‌گرای این نظریه بی اساس ضمن جعل تاریخ نافع روسهای متجاوز - تلافی می نمایند .

ما با پیدای فرصت تاریخی که بلطف الهی بدست آمده است استفاده کنیم و فرهنگ اسلامی و ایرانی را در سطح بالا به مردم آنسوی ارس ارائه دهیم . من اطمینان دارم که اگر آقای جلال متینی و همفکرانشان گذری به اراک یا آذربایجان شمالی بنمایند و بتوانند با مردم آن دیا ر تماس مستقیم بگیرند و ویژگیهای آنها را بعد از ۱۷ سال جدائی از نزدیک بحسب خود ببینند در فاصله ای بسیار کوتاه همفکر و هم عقیده ما خواهند شد . با میدآ نروز .

در پایان توفیق و سعادت همه هم میهنان عزیز را از خداوند یکتا خواهانم .

دکتر جواد هیئت

ادسیات و اینجه صنعت

غزتی نسن

✱ باش رداکتورو نریمان حسن زاده نین پارس ✱

یادداشت لاریندان :

پارس دفتری - گونون نبضی :

ادسیات و اینجه صنعتین گئح نمره لریندن سیرینده (باخ: ۹ فئورال ۱۹۹۵) معلومات وئردیگیمیز کیمی آذربایجان حادثه لری - ساکی دا فوق العاده وضعیتین اعلان ائدیلمه سی، مختلف نوع حربی قوشون حصه لری نین شهره صؤخولوب دینج اهالی یه آتش آحما سی اؤیدورولموش داغلیق قاراباغ کوللیزییا سی، نخحوان طرف لرده سووتت - ایران سرحد لری نین نؤزولما سی حاللاری وسایره کیمی مسئله لر - مرکزی و دونیا مطبوعات ی صحیفه لرینده بعضاً بیر طرف لی، ضدیت لی، سیرخوخ حاللاردا ایسه آذربایجان خالقینا دوشمن حبه دن ایشیق لاندیردیغینا گؤره احتما عی فکری حاشدیریر، دؤزگون اولمایان تصورلرین نتیجه سینده خالفیمیزین اعوز حاکمیت حقوقلاری، اراضی سی اؤعروندا آباردیغی مارزه سی ساختالاشدیریلیر، حتی انهام ائدیلیلیر .

تکجه آذربایجانلیلار اؤحون دگیل، همده س س س ری - ده یاشایان خالقلار اؤحون بؤ بوغوخو آتموسفورین یارانما سی سیرینجی نؤعه ده دونیا مقیاسیندا خصوصی سلان و سئناری اؤزره صون ایلرده سارلاق فعالیت گؤسترن ارمنی مافیا سی نین (بو ایل یوزایللیگینی قئید ائتمه یه حاضیرلاشدیق لاری داشنا کسؤتؤن بارتیا سی نین رهبرلیگی ایله) بلا واسطه عمللری نین بهره سی کیمی قیمت لندیریلمه لی دیر . من قولاق آسدیغیم رادیو وئرلیش لرینده ، اؤخودوغوم غزئت و ژورناللاردا گوردوم - کی، دونیا نین ائله سیرنقطه سی بؤخدورکی، اؤردا ارمنی شوونیست لری نین خیانتکار سیرنماینده سی اولما سین و او، آذربایجان خلفی نیس عنوانینا سهتان ، افترا یا غدیرما سین . تاریخیمیزه ، اراضیمیزه ، عادت - عئنه میزه شریک حیخما سین ، هر دفعه ده تهله کالی سیرطلب ایره لی - سؤروب دونیادا " تک " ، " کیمسه سیز " اولدوقلاری ساره ده حیله گرجه سینه فریاد قؤنارما سین .

ملت منیم اؤلدوغو اؤحون ، من ده اؤنونام ، اؤنوباخشی تانیرام -

اۆرەگى نىن صافلىعیندان، سادە لوحوگى دەوار، ایستى قانلى دی، مهربان
 اۆز، خوش بیرسۆزه ایناندى، دوست، قۇناق اۆحون اۆزونو اۆلدورور. ان
 ياخشى ایىک یۇرغان - دۆشگینى دە اۇنا وئیریر، ان صۇنوحو تۇیۇغونو
 دا کسیر. قابیسینا واختیلی - واختسیز گلن تانیما دیغى آدامى آلله
 قۇناغى ساییبا اۇنا اۆرەگین آحیر وسایره. گرهک بۇنلارا ونودولما نیايدى.
 یئرى گلmişکن اۇنۇ دئییم کی، " لئوبسفر " ژورنالی نین بۇیوک
 مخبرى " بیئر بلانشه " مندن مصاحبه آلدیغى زمان دئدى، بس نئحه
 اۆلدوکی، نه ضیالیلارینیز، نه ده خلق حبهسى ساکی حادثه لری نیسن
 قااغینى آلا بیلدى ؟ من وضعیتى اۆلدوغو کیمی اۇنا دانیشدیم، او
 سیلیدردى کی، حادثه لره اۆزوده بیرآز تانیشىدى. گئحن ایلین نوبیا بر-
 یندا رندا کسپیانین تاشیرىغى ایله ساکی دا اۆلموش، سورادا خلق
 حبهسى نین نماينده لریله گۆروشموش، آغ دامى، شوشانى دا گۆر موشدور.
 قاییدان باشا الوالفضل علیوودان، عیسی قنبروودان، نحف نحفا اوودان،
 آلدیغى مصاحبه لر اساسیندا اویئکتیو مقاله ایله حیخیش ائتمیشدیر.
 لکن نه سیزیم قاقحیل یارادیجی ضیالیلارین حیخیشلاری نه ده خلق
 حبهسى نین قاغیللی، تمکینلی قاغیریشلاری ارمنى ماقیاسی نین بۆتون
 دونیادا تشکیل ائتدیگی فلاکت لرین قااغینى آلا سیلدى. بیزبونلار ا
 حاضر دگیلدیك، قاغلیمیزا گلزدی کی، اۇنلارین دۆزه لتدیك لىرى
 کوللیزییا لارین بئله بىرىئتیالاری آلینا سیلهردی، صوندا دا بیزیم
 مرکزى و یئرلى مطوعاتدا، تئلوویزییا دا خلقه همیشه دۆزگون معلو-
 مات وئریلمیر، ژورنال یستلرین، فوتو مخرلرین حادثه یئرینسدن
 حاضرلادیقلاری ماتریاللاری سئنزورا اکثر حاللاردا سوراخمیر. ارمنستان
 مطوعاتیندا ایسه سیزیم خلقین علیهینه هر حوره سافسکویبلر، سہتان و
 اویدورمالار درج ائدیلمه کده دوام ائدیر. بوتون بونلار خلقی قیحیقلاق-
 دیریر. خلق دئدیگیمیز سو فننومئس، سو یئنیلمز ائهی قوه داها
 استالیس دؤورونون مطیع کونلهسى دگیل، سیزیم زاوود - فابریک فحلہ
 لری، کئد زحمتکشلری عالی، اورتا تحصیللى آداملاردی. بونا گۆره ده
 یوخاریلارین دال - سا - دال خلقه مراعت لری و قبول ائتدیکلرى
 فرمائیلاری حقلی اولاراق تاشیرسیز قالیردی. خلقی اتهام ائتمک نه ایئکی
 دوزگون دگیل، من دئیهردیم، او حورو ما یووارلانماقدی. خلقدن جیخیب
 خلقی بگه نمه مک اولماز. اولماز سیز نقصانى اۆزوموزده یوخ، اۆزگه سینده

آختارماق کیمی یا نلیش خاصیتته عادت ائتدیگیمیزدن، هله اصل حقیقتی دانماق ائتروسیبا سیندان خلاص اولما سیلمه مبشیک .

عاغیل - اؤگود وئرن ، حیرطه نیب تریبونلاردا اؤزوندن چیخان سینه سینه دؤین و اؤزونو مدریک گؤسنه رمه یه حالیشان ناطق لره ، داها اولما زین عذاب - اذیت لره دوچار اولان خلق اینا ناسیلمز ، گؤره - گؤره گلمیش ، گؤره - گؤره ده گئدیر ، اونون اؤز محاکمه سینى ، اؤز تکلیف لرینى اشتراک لازیم دیر .

صونرا بیئر بلانشه ایله راضیلاشدیق کی ، من اونو باکی یادعوت ائدیم و او ، اؤز گؤزلریله ، راحت سیر وفتده گلیب ها میسینی اولدوغو کیمی گؤرسون ، اونون بؤیوک سلفی آ . دوما هله ۱۸۶۱ - نجی ایلسده باکی دا اولارکن آذربایحانلیلارین یوکسک معنویا تینا حقیران قالمیش دیر . آذربایحان خلقی باشقا قونشولاری کیمی دگیل ، یعنی " . . . فیکرینی ، نیت و دویغولارینی گیزلین ساخلایان ، حیله گر ، کلک ساز . . . یوخ ، " آذر بایحانلی ایله بیرستی باره ده سؤوده له شنده اوندان امضالانمیش سند طلب ائتمه یه احتیاج یوخدور . سؤز وئردی ، قورتاردی " .

بیئر بلانشه آذربایحاندا اولدوغو ساعاتلاری سیرده مهربانلیقلا خاطیرلادی .

ایندی تزه " روس قاقینلاری " افاده سی پیدا اولوب . ارمنی مافیاسی بونادا نایل اولدو . آما من ائشیتیمیش کی ، سیرشهرده فوق العاده وضعیت اعلان ائدیلرکن (باکی یا نامردلیک له گیردی لر) ضابطه عائله لری نین تهلکه سیزلیگی نامینه همین ساعاتدا اونلار شهردن کؤچورو - لور لر . روس ضابطه عائله لری بیئله حربی بین الخلق قانونا اساسا باکی دان حیخاریلیمیشدیلا . سن نه اوجون آدینی " قاقین " قویوب یئرلی باکی لی روس حماعتی نین آدیندان دانیشیرلار؟! ارمنی مافیاسی نین الینه گؤزه ل گیره وه دوشودو . ایسته دیگی قدهر حالانندیرا سیلهر ، حالانندیریردا ائله . باکی لی روس عائله لری نین صون گونلرده کسی حیخیشلاری منیم دئدیکلریمی تصدیق ائدیر .

خلق لر آراسینا نفاق سالماق اوجون اکثر ائتمیست قوه لر خصوصی فعالیت گؤسته ریر ، آرادا آذربایحان خلقی عذاب حکه سی اولور ، عسذر ایسته یه سی اولور . سیر - سیری نین آردینحا هرگون حیخیش ائدن آذربا - یحانلیلارا توبه ائتدیریر لر کی ، دئیین بیز قدیم دن دوستوق ، قارداشیق

هئح کسی قووالاما میشیق، تاریخا سیر یئرده یاشا میشیق وسایره. آحیق قابینی دئیوروک می؟ انسانی دا اغز ائوی نین ایچینده سودرحه مطیع لشدیرمک اولارمی؟

دوغرودانمی هله یاس ایچینده اولان، شهیدلری نین قیرحی حیخما - یان سیر ملتین اغز دیلینده یالواریشیندان، سؤیوک روس خلقی ذوق آلا سیلەر، یاخود یئرلی روس عائله لری سوندان راضی قالار؟ آشکارلیعی، دموکراتییانی، یئنی دن فورمانی بلورالیزمین یه هله دونن وار سسیمیزله اعلان ائتمه دیک می؟!

سئواللار یول آیریچی کیمی قابا عیمیزی کسیر، یئنی سئواللاریئنی یول آیریچیلاری عمله گتیریر. یئنه روس خلقی آدیندان "لیتئراتور - نایا روسییا" دا دئییلیرکی، "سوزیم ده صر کاسامیز دولاسیلەر"، یعنی سیزی محو ائله یه سیلهریک، مرکزی تئلیویزیانین وئرلیشلیرینده آباریچی طلب ائدیرکی، آذربایجانا سونئر قدیانلار گؤنده ریلیمه لی - دیر و س. خلق لری سیر - سیرینه قارش یئله حه قیزیشدیریرلار. گرک کی، یانوارین ۱۶ - دا مسکوا تئلوویزییاسی سیرفیلیم گوء سته ریردی :

"سوئتی قراناتا"، سایاب نووانین حیاتینا حصر ائدیلیمیشدی. سیر آز قاباق ایسه "زامان" بروقرام وئرلیشلیری ساکی نی، آذربایجانلی گؤزدن سالان معلوما تلار وئرمیشدی. فیلمده خاا حال گناه سیز تئوکولس ارمنی قانی وسایره. نمایش ائتدیریلدی. عکسینه اولدو. فیلمده (رژیسور تخیلوندن) ارمنی لرین، حیاتی ایه آذربایجانلیلاری قانی تئوکو - لدو. مافیانین دا ایسته گی سوایدی. س. س. ری عالی سووئتی نیس اوچونحو ائلا سیند، ریاسه هیئتی گناه سیز قیریلانلاری خا طیره سین ییر دقیقه لیک سوکوتلا یاد ائتمه یی "اونوتدو". آذربایجانلی دئونوا یئردن قالخیب سونو احازه سیز اعلان ائتدی. ... غریبه کوللیزبا دبر، آذربایجان فاحه سی!

بدیعی اثرده یازیلما ییدی، بلکه ده اینان دیریحی حبخما زدی، حیاتیین منطقی ایسه خون سرتدیر.

مرکزی تئلوویزییا، کوتله وی اینفورماسییا واسیطه لری خلق لیر آراسیندا حس لری قیزیشدیراراق سئله وضعین لر یاراتدیلار. سوتون بونلاراصون قویولمالی دیر. زنگین مدنیتی، دوننی بوگونو اولان آذربایجان

خلقى نى قان ایجن، واندال، وحشى قلمینه وشرمهیه حالیشان مطوعاب اورقانلاری و اونلارین ارمنی حامی لری و سیرنجه سی س س ر ی خلــــی دهیوتاتلاری دی) باری اورخلق لری قارشیسیندا خالت اولسونلار .

فرانسه نین یایتختی باریس جوخ میلیونلو اها لیسى گره ک کی، اون – اون ایکی میلیون دور) شهر اولدوغوندا ن دئمک اولار کی، هامی خریطه ایله حرکت ائدیر . حییده گز دیرمک او جون ترتیب ائدیلس و سیرنجه دفعه جوخ مناسیب قاتلان بو خریطه لرده هم بؤیوک باریسین، هم ده . آیری – آیری یا شایش یئر لری نین یوبی قکت لری (مترولار ، کوجه لــــر ، مئیدانلار ، سئنا جایی نین ساحلی بویو یئر لر و سایر ه) کؤسته ریلیمیش دیر . من ده باریسه قالدیعیم هتلین کیجیحیک خریطه سینده گزیردیم ، منیم باکی دان آذربایحان دان اولدوغومو سیلن ساده فرانسیزلار ، حتی پلیس ایشجی لری نله منه تسلی وئریر ، نارصالیقلا ماشلارینی سولاییر – دیلار . پلیس ایشجی لرینی اونا گؤره خاطرلادیم کی، زره لی ماشینلارین باکی یا صوخلما سینی و آتت آچمالارینی اؤز هتلیمده کی تئلفونو یزیا ائکر ائیندا (صفحه سینده) گؤره ندن صورنا (حیاتیمدا بئله سار سینتی گئچیرمه میشدیم) یا نوارین ایگیر میسی گؤنو ، مسکو وادا وئر یلس خارحی قیر میزی یا سیورتومو الیمده کی بالاحا حانتا ایله سیرلیکده ایتیردیم منه ائله گلیردی کی، باکی دا اؤحدا ن توتما هامینی قیریلار . قورخو دان بو دردی ایحیمده گیزلی ساغلا ییردیم . بؤتون گؤنو هیچ قیریق مندن ال حکمه دی ، بهمنه تئلفون نومره سی وئر یب خواهش ائله دیم کی، باکی یا رنگ وورسون . ایکی گون باکی نی آلا بیلیمه دی . او حونحو گؤنو قیزیم اؤزو پار یسه رامز معلمین تئلفونونو اؤگره نیب ، اونون عا ئله سیننه رنگ ووردو .

پلیس گؤمیصاری دا ، سووخت کونسولوعونون مسئول ایشجی لری ده قایغی ایله یا ناشدی لار ، وضعیتیمی باشا دؤشدولر . فرانسا دا خلی ایشلر تاظر لیگی بیر وثیقه و کردی و من دؤعما باکیمیزا سالالاریمین یا نیننا قاییدیم هئج اولما سا ملتیمین یا نیننا قاییدیب هئج اولما سا ملتیمین یا سینا شریکا ولا سیلدیم .

تؤره دیلن بو آغیر تاریخی کدر هئج و احت اونودولان دگیل . منیم ده " باریس دفتریم " " آذربایجان یاراسی " نا جئوریلدی . ایندی لیکده ، فرانسیز مطبوعا تیندا آذربایحان حادثه لرینه عاید یاریجی

س س ر ی خلق دئوتاتی رستم ابراهیم بیگ یوفون و فرانسلدا یا شلیان
 آذربایجانلی یازیچی امول سانونون ماتریاللاری ایله حرمتلی اوخو-
 حولاریمیزی تانیش ائتمکده مقصدیم ده نودورکی ، سیرداها گئحدیگیمیز
 یولا قایدب ساخاق و گوره ککی ، سیزی نه قدر چتین ، نه قدر مرکب و
 نه قدر دؤلاشیق سیر یولون یولحوسو ائله بیبلر . زامان بیزیم هر
 بیریمیزدن داها نمکیس لی اولماعی طلبا ائدیر . داها سهو ائله مه یه
 اختیاریمیز یوخدور ، سیر- سیریمیزه نسلی وئرمه یه سوزوموزده یوخدو .
 " شهیدلر حیسانلی " - سیزی یئدیگینلیگه حاغیریر .

~~~~~

ادبیات اوچاغی جایدان بئخدی

حاغداش شاعر ، یازیچی ، محقق و غزته چی و عزیز همکاریمیز آقای یحیی
 شیدانیس ایبلر بویو حالیشمالاری سایه سینده حاصیرلادیعی (ادبیات
 اوچاغی) کتاسی نین ایکینچی جلدی ، تبریز ده نوبل کتابخاناسی
 طرفیندن نشر ائدیلمیشدیر .

بو کتاب مؤلفین یازدیغینا گوره ایرانین قئید حیاتدا اولان و
 تورکجه یازان شاعرلری نین تذکره سی دیر . ادبیاتیمیزین شیداسی اولان
 حرمتلی یحیی شیدایا منتدارلیعیمیزی بیلدیررکس اونا اولو تانری دان
 اوزون عومور و داها بویوک نائلیت لر دیله بیریک و شعر و ادبیاتیمیزی
 سئوه ن و اوندان ذوق آلان خلقیمیزه بو زنگین مجموعه نی اوخومالارینی
 توصیه ائدیریک .

نَهَجُ الْبَلَاغَةِ وَالْحَوَائِقِ

انسان نه دئمکدیر ؟ بو ایکی آیاقلی نین ، دؤرد آیاقلیلاردان فرقی نه دیر ؟ دوزگون انسان کیم دیر ؟ هر ایکی آیاقلییا انسان دئمک اولارمی ؟ ... دینله بهک انسانلیغین نشانه لرین مولا علی (ع) - دن :

خطبه ۷۵ :

رَحِمَ اللّٰهُ اِمْرًا سَمِعَ حُكْمًا قَوَمِي ، وَ دُعِيَ اِلَى
رَشَادِ قَدَنًا ، وَ اَخْتَدَ يَحْجِزَةً هَادِقَتَهَا ، رَاقَتَتْ
رَبُّهُ وَ خَافَ ذَنْبَهُ

الله ایشین آواند ائتسیں او کیمسه نین کی : عاغیللی سؤزو ائشیدیب ، باخا ، دوعرو یولا حاغیریلیرسایاخین گله . هدایت ایبیدن توتوب ، جانین قورتارا . آلاهیئی نظرده توتوب ، ائتدیکلری گناهان قورخودا اولا . اجلی بقتمه دن ، آخرت ائوی او حون خالص عمل ، خئیر ایشلر گوره ، صون گونو او جون ذخیره قازانا . حراملاردان عکینه ، اوخو هدفه وورا ، گئجگی دونیائی آتیب . آخرتی توتا نفسینه اگیلمه یه یانلیش آرزیلاری قیراغا قویا . دوزومو ، قورتولوش مینگی ائمه ، نقوانی اولمه کی او حون یول تدارکی قبله . ایشیق گئجیده آیاق قویوب ، نورلو یول توتا . کوندو الدن وئرمه یه ، اولومو حاضیرلیقلا قارشیلایا ، یاخنی ایشلرله یولونا تدارک گؤتوره

مین دؤرد یوز ایل سوندان قاساق ماقارا عصرلرده حالت انسان لارین دوشونحه لرینه کولگه سالمیشدی . انسانلار ، حین شایاطینسدان نوتدو . گئحه : نؤی اوزه ریبنده قاس - گؤز آتان اولدوزلار کیمسی طبیعتین جانسیز گؤرونوش (فنومس) لرین اوز طالع لرینده تاثیر ائدیجی سیلیردیلر . هله لاب سوکونه کیمی گؤروردون سیر آسقیریق بیر بویوک قراری نوزدو ! بئله بیر فارانلیق دؤورده حاکم لر او جسون

خلقىن ھالەتلىنىدىن فايدالانماق ان زھمتسىز ايشىدى ،خلقىن اوشاق كىمى باشىن اللادىب ، ھر دۇرلو قارا بختلىگىن سببىن گۇيە ماغلاماق اولاردىآمما على (ع) آيدىن دۇشونھلرە ھوكم سۇرمك اىستە - پىردى ، جھلدن بىزارىدى .

ھوارج اىلە ساواشا ھىخارا ان ،بىر خاخول كىشى منھم باشىلىق ائلە يىب ، دئدى : " ساعاتى خوش دگىل ، ايندى ھىخسان مرادا حاتماز - سان ! حضرت بو سۇزدن بىرک آجىعا دۇلۇب ، بۇوردو :

أَنْزَعُمْ أَنْتَكَ تَهْدِي إِلَى السَّاعَةِ الَّتِي مَن سَارَ فِيهَا صُرَفَ عَنَّهُ السُّوءُ وَ تَخَيَّرَ مَن السَّاعَةِ الَّتِي مَن سَارَ فِيهَا حَاقَ بِهِ الضَّرُّ ؟ فَمَن صَدَقَ بِهَذَا فَقَدْ كَذَّبَ الْقُرْآنَ

دئمكدن ائلە خيال ائدىرىسىس س خلقە بىر ساعى گۇستەرىرسن كى ھر كىم اوساعئدە يولا ھىخسا اۇعورسۇزلوق اۇندان اۇزاق اولۇر ، ھم دە قۇرخۇدورسان ائنە بىر ساعئدان كى ھر كىم اۇندا ھىخسا باشىنا بلا گلير ؟!... ھر كىم سنىن بۇ سۇزۇنو حاخلاسا ،قرآنى دانىباىستە - گىنە حاتماق ، سگومەدىگىندن يان دۇرماق اۇھون اللاهدان ياردىسم اۇمماقدان اوزون احتياھسىز گۇرموش ! سۇزۇندن بو ھىخىركى : سنىن سۇزۇنە ناخان . تائىرىسنا يۇخ ، سئە سنايش ائنمەلىدىر ،ھون كىسى طئنىنھە ، اۇغور كىيرىپ ، ضرر سۇوان ساعئى س اونا دئمبىشن .

صونرا مولا ھماعئە اوز توبودئدى :

آى ائللر ! اولدوزھولوقدان ھكىنىن ،[بىلگى اۇھون]ھولسدە ، دنىزدە ، اولدوز اىلە يۇل تاسماق كىمى ايشلر اوحون عبى يۇخ آمما ، ھارلىق اوحون خلاف شرع دىر چون كى اولدوزھولوق كاھن لىگە ھكر ، منھم اسە كاھن دىر ،كاھن دە ساھر ، ساھر ابسە كافر كىمى دىسر ، كافر دە اسە اوددادىر .اللاھىن آدىلا يۇلا دۇشون !

✽ عاشیق صنعتی و خسته قاسم یارا دیجیلبنی ✽

عاشیق سۆزو عشق کلمه سیندن آلینمیش و بۆگۆنکو تعبیرله وۇرغون و بیر شئیله اۆرهک باغلاماق معنا سینا دیر .

دۇغما یوردوموز آذربایحاندا ، عاشیق ائل شاعری ، حالغیحی ، بسته – کار ، مغنی اؤلۆب ها بئله اوخویوب حالان و سۆز قوشان سازشاعری دیر . بۆگۆنکو عاشیق سۆزو یئرینه ، گئحمیشلرده وارساق ، یاشاق ، دده و اوزان کلمه لری ایشله دیلمیشدیر . " اوزانلار اؤغوزلار آراسیندا سلحو – قی لر دولتی نین یارانما سیندان چوخ قاباق سۆز اوستادی ، رقاص ، موسیقی شناس ، سحر باز ، حکیم کیمی بۆیوک نفوذ قازانمیشلار .

هون حکمدارلاری نین سارا یلاریندا ، تورک اوردولاریندا مطلق اوزان – لار جالیب حا غیرمیشلار . تورک دیللی خلقلرین بیرچوخونون حین ، هند ، ایران یا خودا سلام مدنیتلری ایله قارشیلیقلی تاثیر و علاقه لری نین یارانمیشی دؤرلرده بئله اوزانلار اؤز موقعلرینی قورویوب ساغلامیشلار دیر .

اوزانلارین استفاده ائتدیکلری " قوئوز " ان قدیم زامانلاردا نبری بیر سیرا تورک دیللی خلقلر ، اؤ حمله دن آذربایحانلیلار آراسیندا گئنیش یا ییلمیشدیر .

۱۴ نحو میلادی عصرده قوئوزا اوزان آدی وئریلمیش ، عین زاماندا اوزانچی سۆزو یارانمیشدیر .

۱۵-نحو عصردن صونرا اوزان سۆزو آذربایحان و آنادولودا عاشیق و اورتا آسیادا ایسه باخشی ایله عوض اؤلۆنموشدور .

حین دن اوروسیا قدهر یا بیلان تورک اقللری نین خصوصیتی و سمبلی عاشیق دیر یعنی هاردا تورک وارسا مطلق اوردادا عاشیق دا واردیر . عاشیق یولداشلیق ائدن معنی لر قاوالچی ، بالانانچی و زورنایحی دان عبارت دیر .

عاشیقلار هر زمان اؤز اقلی و اوبالاری ایله یاشامیشلار و انهامی نی اؤنلاردان آلیمیشلار . آنحاق اؤنلار کۆتله لرین آرزوی و ایستکلرینی ، طولوما ، استبدادا و اشغالچیلارا قارشلی مبارزه ، محبت دو یغولارینی ، بۆکسک معنوی کیفیت لری ترنم ائتمیشلر .

بو صنعتکارلار ساواشلاردا، باریشلاردا، توپلاردا، غلبه لرده، مغلونیت لرده همیشه خلق ایله بیرلیکده اولموشلار. گنجمیش تاریخیمیزده عاشیق لاریمیز همیشه سازلاری ایله، قهرمانلاریمیز قیلینخلاری ایله و سونرا لار توڤنگلری ایله ائلی - اوبانی ماززه یه حاغیرمیشلار.

زنگین عاشیق شعری، فولکلور و موزون ان گنیش یا ییلیمیش قوللارین دان بیرری اولوب و خوڤ رنگارنگدیر. فورمالاری ایسه ان جوڤ بایاتسی، قوشما، گرایلی، تجنیس، دئیشمه، وستادنامه، قیفیلند، دیوانسی و مخمس دن عبارتدیر.

مشهور عاشیق لاریمیزدان : عاشیق قوربانی، عاشیق واله، عاشیق قریب ساری عاشیق، توفارقانلی عابباس، عاشیق علعسگر، عاشیق پری، عاشیق بستنی، عاشیق حسین حوان، خسته قاسیم، عاشیق قشم و باشقالاریندان آد آبارماق اولار.

آنا وطن آذربایجان دا یوزدن خوڤ عاشیق هاواسی حالینما قدا دیر بوها والارین "کورا و غلو"، "مصری"، "اورتا دیوانی"، ده مردلیک و حسورلوق "قمرحان"، "گۆزه لیمه"، "گۆیجه گولو" نده اوینا قلیق، شن احوال روحیه "دیلمی"، "یانیق کرمی، تجنیس ده لیریک و محبت دوڤغولاری، غصه و حسرت عنصرلری افاده ائدیلمیر.

خسته قاسیم یارادیحیلیفینا گلینجه، او، جنوبی آذربایجان عاشیق لاریندان اولوب و یوکسک استعداد، بؤیوک یارادیحیلیق قابلیتینه و درین بیلگه مالک سیر صنعتکار دیر.

شاعر بیر گرایلی دا هارالی اولدوغونو بئله ترنم ائتمیشدیر:
خسته قاسیم تیکمه داشلی * کؤنلو غملی، گؤزو یاشلی
گؤلدن اؤحدو یاشیل باشلی * سیلکیندی سونالار کیمسی
عاشیق شعرینده حره زوربا شوخلوق عنوانلی بیر ائردیر. عاشیق لار عادتاً دئیشمه زامانی سیر-بیرینه مراجعتله اؤزلرینی ظرافت یانا اؤیه ر و قارشیسینداکی عاشیق شعرله مئبدان اوخویار، حره - زوربا فخریه کیمی اولوب و رحزه یاخیندیر. ان خوڤ قوشما فورما سیندا اولان شعر نوعی دیر.

آشاغی دا لزگی احمد ایله خسته قاسیمین حره - زوربا سیندان نمونه

وئیریریک :

لزگی احمد :

لرگی یم الیمدن گئدرسن نادا * باعلایب فوللارین وئررم حلالدا
دولانديرام آياق يالین بیا دا * قادا عیيام اوستو طوفان منم من
خسته قاسیم :

گون کیمی سا حارام ارییهر فارین * قورویا ربوداغین ،توکولر بارین
زمنسان ائیلهرم بوایلک سا هارین * قاسیم دئیهر شمع سوزان منم من
حسنه قاسیم اوز اوستاد نامه لرینده دوغرولوعو، عدالتی یاخشی
لیغی و خئیرخواهلیعی برتم ائنمیشدیر .

عاشیق اوستاد نامه لری قوشما قورما سیندا اولوب و آذربایحان
شفاهی خلق ادبیاتیندا ان حوح یا ییلمیش عنائی شعرلردن سیری دیر .
عمومیتله عاشیقلار اوستاد نامه نی شفاهی خلق ادبیانی داستانی
باشلامادان اونجه سؤیلرلر . آشاغی دا دده قاسیمین اولماز ردیفلی
قوشما سیندان نمونه وئریریک .

ایگید گرهک مروتین آتما یا * غفلت یوخوسوندا غافل یا تما یا
بیراوغول کی بویوک سوزون توتما یا * او کیمسه ده ناموس، غیرت عار
تیکمه داشلی شاعرین بئش بارماغیندا بئش معرفتی اولموش و شفاهی
ادبیات تمبزیس سیرحوخ ساحه لرینده دوردنالا آب حادیرمیشدیر ، او
حمله دن گرایلی لاری مشهور دور .

گرایلی آذربایحان لیریک شعری نین فورمالاریندا ان اولوب و محتوا
سی گؤزه لیک ، محبت ، طبیعت و دوستلوق موضوعلاریندا ان عبارتدیر .
شاعر دونیا ردیفلی سیرفلسفی گرایلی دانغله دئییر :

گل سیر سندن خبر آلبم . * سلیمانندان قالان دونیا
ازه لی گول کیمی آجیب * آخیریندا صولان دونیا

oooooo

دی گوروم نهیه طالیبسان * درسینی کیمدن آلیبسان
نئحه مین بول بوشالیبسان * نئحه مین یول دولان دونیا
عاشیق شعرینده ان حوح یا ییلمیش قوشما نوعی بیزه گئحمیش
تاریخی ده حائلانديرما قدادیر . نادرشاه زامانیندا فتودالارین اجتماعی
وسپاسی منفعلتری ایحاسی ائللری ، اوبالاری زورلا کؤحدورمه لیری
حاققیندا قدرتلی شاعر نغله دئییر :

اوبالارین صف - صفا اولوب یوکله نیسر

باشی آلا قارلسی داغلار ، قال ایندی

بیز ایچمه دیک آک کوثر سۆیونلر

سۆیوق سۇلار ، تربولاقلار قال ایندی
بۇگۆنکو استعدادلی عاشیقلاریمیزدان اولان "لیته دی" لی عاشیق
حسن غفاری دده قاسیم حاققیندا داغستان سفری آدلی اوزون بیر حکایه
آنلاماقدادیر کی، او داستان قوشمالاریس و گرایلی لارین هاردا ونه
بارده دئییلدیگینی بیزه آیدینلاشدیریر .

داستان اختصارلا بخله دیر :

داغستان ایران مۆلكو اولدوغو حالدا نئجه ایل مالیات وئرمیر ،
نادر شاه شخصاً مالیات آلماق اوجون داغستانا گئدیر ، نرگی احمد
نادریس قایاغین کسیب انعام ویا حریف طلب ائدیر ، شاهین امریله وزیر
لیک مقامی اولان صفرعلیخان سرهنگ داغستاندان تیکمه داشا گلیب وزور
- لا خسته قاسیمی داغستانا آبارماق ایسته بیر و خسته قاسیم عالیه سی
حاققیندا قوشما سۆیله بیر ، صونرا یول بویو ائلات قیزینا ، قورو گۆله ،
باسمینح حامیندا دلکه گرایلی سۆیله یه رک ، تیریز مجتهدی نین
معترضه سئوالی نین حوابینی قیفیلیند قوشمالارلا وئریر ، نئحه گون
صونرا قوناق قالدیغی اهر حاکمی محمدخانین قیزی یری یه ده بیرنئجه
قاطار گرایلی سۆیله بیر و اوندان صون داغستانا واریب و نرگی احمدی
ساز و سوز یاریشیندا اؤتور .

خسته قاسیمین داغستان سفریندن باشقا بیرده اردبیل سفری وار .
دیرکی اوداستاندا ان جوخ اسلام بویوک لری مدح ائدیلمیشدیر .
خسته قاسیمین قیفیلیند لری داها شفاهی ادبیاتیمیزدا اؤزوننه
مخصوص بیر یئر ئوتمودور ، یاخشی اولار کی ، قیفیلیندین نه نوع شعر
اولدوغونادا بیر گؤز آتاق .

قیفیلیند عاشیق یارادیحیلیند بیر شعر نوعی دیر ، جوخ وقت
قوشما شکلینده اولان قیفیلیندین عاشیقلار اوز بیلک و استعدادلارینی
شخصیت تفکرلرینی اؤزه چیخارتماق مقصدی ایله استفاده ائده رلر ،
قیفیلیندده عاشیق ادبیاتی نین تایما جاسی دا دئمک اولار .
خسته قاسیم یوکسک مهارتله یازیمیزین الفباء حرفلرینه تک تک
قیفیلیند شعر قوشمودور .

آشاغی دا بیر بند نمونه وئریلیر :
نئجه مومینلری آسبیلارداردان ؟ * نئجه سی نوردان دیر ، نئجه سی ناردان ؟

- یئرلیله گویون قایسی دیرهاردان * اؤنوکیم آحیر اؤنوردوراغی نه ؟
 نصیحت آمیز و لیریک شعرینه شهرت تان خسته قاسیم حاقیندا
 ایندی یه کیمی دگرلی تدقیقات آباریلما مینسادا ، ایراندا و خارحده
 بیر نئحه دفعه مطبوعاتدا انرلری حاب اولموشدور .
 سیزه معلوم اولان منبعلری آشاغی دا فئید ائدیریک :
- ۱ - همت عزیزاده : عاشیقلا، آذرئشر - باکی ۱۳۱۷ شمسی .
 - ۲ - م . محمودوف ، کلاسی عزنی ۱۲۷۴ ش نمره ۱۳۷
 - ۳ - آذربایجان ادبیات تاریخی حلد ۱ باکی - ۱۳۳۹ ش
 - ۴ - حمید آراسلی : خسته قاسیم ، عاشیق یارادیحیلیعی باکی ۱۳۳۹
 - ۵ - شاشا افندی یف : آذربایجان سفاهی خلق ادبیاتی باکی ۱۳۴۹
 - ۶ - ادبیات سفاهی مردم آذربایجان : ح . روشن - نهران . دنیا ۱۳۵۸
 - ۷ - عاشیقلا : آذربایجان فولکلورو ، آنا حاب - تبریز ۱۳۵۸
 - ۸ - اوستاد عاشیقلا - باکی - گنجلیک ۱۳۶۲ ش
 - ۹ - اهلیمان آخوندوف : آذربایجان ، عاشیقلا وائل شاعرلری استانبول ۱۳۶۴ ش

- ۱۰ - علی کمالی : وارلیق محله سی ۱۳۶۴ - تهران
 - ۱۱ - محمد اصلان : حنا سلا ، باکی ، یازبجی ۱۳۶۴
 - ۱۲ - آذربایجان دائرة المعارفی حلد ۱۵ باکی ۱۳۶۶
 - ۱۳ - آذربایجان عاشیقلا ری : تئریز ، کتاب فروشی ارک ، حبیب ادریسی ۱۳۶۷
 - ۱۴ - حسین سیامی : فروغ آزادی روزنامه سی - تبریز ، مرداد آیی ۱۳۶۹
 - ۱۵ - پاشا افندی یف : خلقین سؤزخزینه سی باکی ، ۱۳۶۴
- اؤلو شاعریمیز حاقیندا سؤز لیمه صون قویارکن او اوستاد
 شاعرین معنوی وارلیعینا مین کره آلفین دئییب و "ترگولر صنم"
 آدلی نحنیسندن ایکی بند فئید ائدیرم :
- ترقدیم ، تریارین ترخانه سینه * ترمهمان ، ترائیلر ، ترگولر صنم
 ترخوبدور ، ترخوشدور ، ترنا زیندیر * تردئیهر ، نرسؤبلر ، ترگولر صنم

تربولبول ، ترفونار ، تربوداغیندا * ترمحنون ، ترگزه ر ، تر بوداغیندا
 ترلاله ، تریتهر ، تر بوداغیندا * تر قاسیم ، نر ده رر ، نر گولر صنم

~~~~~

✽ سبیری ده سۆرگونلوک خاطره لری ✽

سحیته یرسنس دؤورؤنده حکم سۆرهن حاقسیزلیقدان، عدالت سیزلیک دن میلیبولار آدام ناحق بئره ریان حکمیش ، صایسیز- حاساسیز گناه سیز انسان محو ائدیلمیشدیر . نئله- بئله مشقت حکنلردن بییری ده قلم یۆلداشیمبز ، ژورنالیست کریم رفیع راده دیر . همین مدتده اؤایکی دفعه سۆرگون اولمشودور . اؤشاقلیق واحنی شمالی قزاقستاندا ، س م کیووا آدینا آذربایجان دولت اونبورسیتئتی نین آخیرینچی کورس طله سسی ابکی جیمینده لنی کؤمؤمؤلؤ بیلینی غری سیریده عؤمورلوک سۆر- گؤنده اولماریس عذاب- اذیتین حکمیش ، یوخاری تشکیلاتلار یازدیعی یۆزلرله شکایب مکتوبو ، تلگراملار سکوت گؤلونده جواسیزقالمیشدیر . کریم رفیع زاده ۱۹۵۴ نجی ایلده مین لرله گناه سیز آداملارکیمی پراشالمیش ، یخدی ایلیک فاصله دن صورنا یئنی دن اونیورسیتئس آخیرینچی کورسونا برنا ائدلسین و اؤراننی مرقلنمه دیلومو ایله بسیرمیش دیر . آشاعی دا اؤنون آجی سۆرگونلوک خاطیره لریندن سیر- بنی درج ائدیریک :

کریم رفیع زاده . (ابدی سورگون) آجی خاطره لرمدن

گورومون قاباغیندان سیر صحنه هئح واخت گئتمیر سؤیوق نو- یایر گؤنلری ، اؤکتیاسر (اکتسر) انقلابی نین ایل دونوموناسنیله شاگردلری بمعیبلار مکنبیین قاباغینا ، خوخو ایاق یالین ، سانن آحیق ، بعضی لری نین ده بارماقلاری آییاق قابیندان چۆله حیخیر ، اگیس باشلا- ری دا نازبک ، نېمداس . اؤ ایللیری قییشی دا خوخ سرب ایدی . اؤشاقلار سویؤمدان آباقلاری نین بیربندی گؤوروب اوییریسینی قویا - قویسا سینیلده - سبیلده یه حؤرلا اؤخویوردولار :

باشا - باشا جان اسنالیس . دبللرده داسنان اسنالیس
سؤحوس گؤنلری س وئردیس سره عزیز مهران استالیس
ایللر نئله حه اؤتوردو . همین آییاق یالین کۆره لرین بعضی لری سۆرگونلرده خسته لیکلردن ویا شاختادان دونوب اؤلدولر ، سلامت قالدانلار ایسه ائله بمل واخیندان تئز یاشا دؤلوب قۇخالدیلار .

سیزیم عائله نی شمالی قزاقستانا ۱۹۳۲ نجی ایلده اؤرتسا

وصعیلی نیگ نسلینه منسوب اولدوغوموز اوخون سورگون ائله مېشدیلر . اصلینده بابام ، آتام اغز قارلی اللری نن حلال زحمتی ایله دولانیر دیلار ، اورتا کندلی ایدی لر . بئله دئییردی کی ، بو " اولوگون ، " (نرو - یکانین) (هیئت سنعره) فراری ایدی . آما هئح یاندا بوناره ده یازیلما میشدی . آرچیوده دفنر - کنانا دوشمه میشدی . گله حک نسلیل بوندان خرسیز قالاق دی . اغرب - باسدير ائدیلمیشدی کی ، سونرالار زمانه دگیشسه ، حاق بیئرینی توتسا سسی حیخما سین . بلی ، انسان طالعی کیملرینسه الینده او یونحاق اولموشدو . باشفاسی نین آغریسینا ، غغوز یاشینا اوره گی یانان ، کورسه لرین فریادینا - فاحه سینه یازیغی گلن ، انصافی - رحیملی (رحملی) کسلر ائله میل یو خا حیخمیشدیلار .

هامی یا ال توتان آغ سا ققال بابام (مشدینی) ، بیرحه قاریشقا نی دا آیا قلاماغا قییمایان آتام (ایلیاسی) ، خیرخواه والی آحیق عمیم " حللیل " ی هئح نهدن گونون گون اورتا سیندا ، آداملارین گوزلری قاریسیندا محکمه سیز - فلانسیز ، ائله نکحه قوروبیک آدینا گوره قاتلحه سینه اغلدوردولر . قاباغا حیخان ، اوف ائله یین ، هیان دوران بیرحه نفر ده تایلما دی . آخی " اولوک لر " داها خوخ آدام - " خالق دوشمنی " ائلدورمکله اغیونوردولر . گوزلری گوتورمه یین لری ، درحال دولاشدیریر ، فرصت تاییب " جزالارینا " حاتدیریدیلار . مینلرله تمیز آدام ، ایش بیلن سوادلی شخص لکه له نیر ، ناموسلو عالئلر باش سیز قالیر ، ایستی اولر ساکن سیزله شیب بو ز کیمی سونویور ، خراهییه حثوریلیر ، گوللو - حیحکی حیظلری باخیمسیزلیق اوزوندن گول - کوس ، قانقال تیکان باسیردی . ظلم قهقهه حکیب گولوردو .

دوغرودور ۱۹۵۴ نجی ایله ائله کهنین یئنی رهبری عدالتی ، دموکرا - تیپانی بره ائله ینده هامی ایله برابر باباما ، آتام ، عمیمه ده برانت وئیردی ، لکن نه فایدا سی . برانت ائله نی دیریتمیر . شیرین جانی یئنی دن حیاتا قایتارمیر . بو تکحه تسکینلیکدیر . جانی لراوزون مدت جزاسیز قالدیلار . لکن خالقین نفرتی اولتارا ابدی دامغا اولدو . نوب داعیتماز دولو اغویمیزدن لوت حیخدیق . اینه گیمیز ، حامیشیمیز ، قویونلاریمیز طولده مه له یه - مه له یه قالدی ، تویوقلاریمیز هین ده سوسور . دن سیز - ایتیمیز باشیمیزا گلن فلاکتی دویوبموش کیمی باشینی یوخاری قالدیریم یازیق - یازیق اولادی . قابیمیزدان ایری قارا قفیل

آسېلدى . قىزىل قاينان تىننىڭ اوزوم باغىمىز آرخامىز سارا لا - سارا لا قالدى . سونرالاردا بونلار بىن ھىج سىرىنى گىرى قابتا رما دىلار . حتى ائولرىمىزى دە داندىلار . ائلمىل بىز ھىج انسان - زاد دگىلمى - شىك ، ائو ائىك فۇرما بىمىشىق .

باام حرمتلى آدام اولوب ، اونون خاطرېنە كئحمىشە قاحساق قولدور "الاباغان" ائياق باسمازدى . كند حماعتى قورحوسوز - ھوركو سوز ياشا بىردىلار . اونون آتاسى مىرزە كرېم بىگدە اعوز واخنى نىن سۆزو گئىجىن مدرک ائىل آغ ساققالار بىندان ايدى . ھمىشە خئىرە - شىرە يارا بىردى . كاسىلارال ال توتوردو . باام اعوز آتاسى نىن آدېنى منە قويموشدو .

بىرىنچى دفعە سورگونه گۇندە رېلندە منىم بئش ياشىم اولسادا ، او دھشتلى گونلرى ياخشى خاطرلا بىرام . اعون ھر آنىن كدرى زھرلى بىر اوخ اولوب كوكسومە سانچىلمىشى .

يا دىمدا بىر سورگونه بىر باكى دا يوك داشىنان گمىيە دولدورودو - لار . اىحرى خوچ حىركلى ايدى . كئىف اىيى آداملارى تنگە گتېر مېشى آنبارلاردا سۆز ايله گزەن ايرى سىخووللار بۇيوكلرى ، اوشاقلارى گمىرىدى . يولدا اعوللرى و آغىر خستەلرى دنىزە آتېردىلار . حكىم يوخ ايدى . سىر آزجا حاقي طلبا ئندلرى گۇزە تحى لر گۇيە رتەدن ايتە لىيىب دنىزە بىخېر ، قاحىردى - دئىيە سەنە ائدىب گوللە ايله وورودولار . تور - باق قارالتىسى گۇرونمەين دنىزە ھاراييا قاحماق اولاردى . دىللى دلور آداملار بىن دىلى قوروموشدو . قوچاق كېشى لر بىن اللرى قوينوندا دىزلرى قارىنىندا قالمىشى . اعوز عائلەسى نىن ، آرواد - اوشاغى نىن قاباغىندا الحالماق ايسە كېشىيە اعولومدن بتردى . شاختا آدامى بىچاق كىمى كسىردى . آداملار بىن بىرىغونلو اگىن - شاشلارى دا يوخ ايدى بئلە بىر حالدا بىزى اوحوق - سوكوك بىر مال دامىنا بىعدىلار . ابھەرى بۇزخانا تك سويوق ايدى . قاسى دان ، سحرە لردن ، دىوارلارداكى بىرتىق دئشىكدن اىگنە كىمى آداما ساتان سرت كوك اسىردى . انسان نفسى اوزون مدت كىمسە سىز قالمىش كۇھنە لىمىش اوزون طوولەنى ابستېمىردى . اغىزلاردا بۇز بىخىردى . بۇتون بۇ وحشى لىك لردن خرسىر ھىج نە بى درك ائتمە بىن وطائع لرى نىن صاباحى معلوم اولمايان كۇرە لرسويوق - دان دىشلىرى شاققىلدايان انالارىنا محكم سىخىلمىشىدلار . تىر - تىراسن

آنالار اۆز خانلاری نین ایستی سیله اونلاری قیزدیرا بیلیمیردیلسر . گئحه لر شاختا دان هئج کسین کیریگی قووشموردو ، شیرین یوخولارعرشه حکیمیشدی . بیر- بیرینه بنزه بین آغیر قارا گونلر ولیاقتلری نین بۇ قدهر آلدیلما سی سۆرگونلری بئزدیرمیشدی . ایستی یالتار اولما - دیغی اوچون آداملار ایشه حیخمیردیلار . هامی اولمک ایسته ییسردی آما تئز اوله بیلیمیردی . سۆرگونلری بالاحالی - بویوکلو " خالسق دوشمنی " آدلاندیریدیلار . اونا گۆره ده گۆزه تخی لر اوچون بئله لری نین اولومو دیریلیگیندن قیمتلی ایدی .

جمعی بیرنئحه گۆندن صونسوز دهشتلرده دۆزه بیلمه یین قوحالارین ، آحیندان ، سوسولوغوندان دۇداقلاری حادار- حادار اولموش ، آغاچ تک قوروموش گۆریه لرین حوخو ، بۇ شاختا دان ، بووحشی لیکلردن حان قورتارا راق بئله بیر حاقسیز دونیا ایله وداعلاشدی . حانلی انسانلار میلجک تکی قیریلیدیلار . یاس قوران ، آغلیان دا اولمادی . حونکی آداملاردا آداملیقدان حیخمیشدیلار . گۆزه تخی لر مئییدلری (میتلری) آغاچ کیمی سۆرویوب آپا ریردیلار . انسان کیمی مقدس بیر وارلیغی حرمت سیز ائله ییردیلر . بیزیم طغوله نین باش گۆزه تخی سی او حابوی ساققالیندا اوچ - دؤرد (۳ - ۴) اوزون توك گۆرونن زحیملی سیر قازاخ ایسدی . آدینی دا اؤنوتوشام . اونا انسان دئمک اولمازدی . الی وارلی ، آیاغی واردی ، دانیشا بیلیردی . آما انسانلیق حسی یوخا حیخمیشدی بو حاد اولموش اوشاقلاری آنالارین الیندن زورلا دارتیب آلیر ، آپا ریب قالین قارین آلتینا آتیردی ، یئرین دؤنو آحیلاندا قازیب تورباغا باسدیراریق دئییردی . آنالارین توك اورسەدن فریادی مال دامینسی آغزینا آلمیشدی . عرشه بلند ائله میشدی . لاکن همین فریادین اؤدو - آلوو دونیانی یاندیرمیردی .

حوخو اریدیلیب ایحیلن قار سویوندان قارین آغریسینا دوشموشدو . درمان وئره ن ایسه یوخ ایدی . انسان نئحه اوحوز اولارمیش . گۆزه تخی لر بعضا سۆزه باخمایان بیغلی - ساققاللی ، داغدان آغیر کیشی لری ، ایندی لوتلری ، آحлары ، یورد سوزلاری قامحی ایله انصافسیز حاسینا دؤیور ، اونلار- یس منلیگینی آلدیر ، عائله سی نین قاباغیندا حرمتسیز ، عاجز ائدیر- دی لر . مال قالدیرانی ایسه الینی ، اعتراض ائدنی دلیینی کسیردیلسر . اولنلری گیرلەدن لره آمانسیز دیوان تونووردو . آداملارین حوخ

قىرىلماغى گۈزە تىلى كىرلىدىمك عوضىنە سئويندىرىدى. حىساق
 حساب يوخ ايدى. "خالق دوشمنلىرى نىس" هامىسى بىرحە گوندى بىرحە
 گىچەدە محو اولسايدى اونلار بلكەدە اورە كىدن راضى قالار، دا واختلارنى
 بوتون گونو عفونتلى مال طۋولەسىندە كىچىرمىزدىلر. كىم بىلىرىلگەدە
 بىر واخت اونلاردا سئوينە بىلرەمىش، سونرالار بۇ منفور زمانە اونلارنى
 سىلە وحشى لەشدىرمىشى. انسانلىق حىنى اليندىن الەمىشى. آمما
 سىزىم زوربا قازاخ بىرحە دفعەدە قادىنلار، اوشاقلارال قالدىرماز
 دى. ەردن بىردە كۆمك سىز كۆرپەلرە دقت لەبا حىب كۆكسونو اوتتورەردى.
 سىزىم عائلە التى نفر ايدى. اوچ باحى، ايكي قارداش بىردە آنا
 مىز. منىم دۇرد ياشىندا كىچىك بىر باجىم وارايدى. آدى حمىدە ايدى.
 ايرى آلا گۈزلىرى، اوزون كىرىكىلىرى، قاراقاشلارنى، قالىن ەۋرۈكلەرى
 اونا خصوصى ياراشىق، شىرىنلىك وثرىردى. گۈلندە اوۋۇدو خوچسورا
 دۇشوردو. داھا حاذىبە دار گۇركم آلىردى. ھامىمىز حمىدەنى خوچ اىستە
 بىردىك. عائلە مىزىن سون بىشىكى ايدى. ھەدە آنا مىز سوسن خانىما
 اوخشايدى. آخىرواختلار او، خوچ ضعيفلەمىشى. آمما اۋزىرىفلىگىنى
 گۈچكلىگىنى ايتىرمەمىشى. حمىدە آنا مىن قۇجاغىندا يىرە دۇشمىزدى
 آنام دا ائلەبىل اونو اليندىن بىرحە آنلىق بىلە يىرە قۇيماغا قور-
 خوردو. قىزى ايتىرە جەگىندىن يامان احتىياط ائدىردى. بىرگۈن زوربا
 قازاخ آناما ياخىنلاشىپ اونا خاص اولمايان مەربانلىقلا دىدى :

" منىم يىددى اۋغىلوم وار، آمما قىزىم يۇخدور. گل حمىدەنى منە
 باغىشلا، آنا رىم ائویمبىزە، اۋندان جوخ خوشوم گلیر، آروادىمدا، اۋغلان
 لارىم دا راضى دىرلار. قوی يىددى قارداشىن بىر باجىسى اولسون. ارنو
 گۈزۈموز تكى عزیزلە يەرىك، قورۇ يارىق، بۇيودەرىك. خوشختلگە
 حاتار. عوضىنە سىزى اۋلومدىن فۇرتارام. وطنىزە يۇلا ساللام. آناحق
 اۋنوتمايىن كى، اۋنو منە وئرمەسنىز بۇرادا جتىن شرايط دە تلىف
 اولماق، يازىقىدىرىئىلە معصوم كۆرە يە فىمايىن، آلاھا دا خوش
 گىتمەز..... "

آنام بۇ نكلىفە اصلا راضى اولمادى. بىز دە قطعى اعتراض ائلە -
 دىك. حمىدە آنامىن بۇيىنونا داھا محكم سارىلدى. سانكى ەق بىر فۇە
 اۋنو سورادان دارتیب قونا رابىلمەزدى .
 "آنا، آنا خان، من گتمىرم، سىزىن ياننىزدا اۋلمك اىستە يىرم -

دئىيە حمىدە دىللندى .

گۇرون دونيانىن ھاراسىدى كى، ھلە ھئج بىر شئى درك ائللە مەين
معصوم بىر كۇرە اولمكدن دانىشىردى .

قازاخ اومىدسىز حالدا آياغا قالخدى .صفتى درحال اولكىى تك
سرتلەشدى . او آنامدان خوڭ ناراضى قالدى . آنام آھلادى ، سىزھا مىمىز
اونا قوشولوب آغلادىق .

بىرنئحە گۇندن سونرا حمىدە دەشتلى سۇيوغا ، آمانسىز آھلىغا داھا
تاب گنىرمەدى ، تامامىلە ضعيفلەيىپ ، الدن دۇشدى . بۇداغىنان قۇيا -
رىلمىش قىزىل گول كىمى سۇلدى . و گۇنلرىن بىرىندە آنامىن قوحاغىن
دا ايرى آلا گۇزلرىنى ايشىقلى دونيا يا ابدى يۇمدى .

اۇدا انسان ايدى . "خالق دوشمانى اولسادا" نۇ گىن دونيا دا
اۇنون دا ياشاماغا حاققى وارايدى . آمما اۇنو ياشاماغا قۇيما دىلار
سحرى آھىلماقدا اولان دونياسىنى بۇھرە - بۇھرە محو اقتدى لىر .
عۇمور حىراغىنى واختسىز سۇندۇردولر ، عۇمور بايىن بالتالادىلار . نە
اوحون ؟ نە بۇ سئوالى وئرنە اولدى ، نەدە حوابىن دئىيەن . حونكىسى
سئوال - حواب واختى دگىلدى ، اعلوم - ايتىم واختى ايدى . كۇرىبە بالا
رئبىرئسسىيانىن (شكنحە و فسار) ، عدالت سىزلىگىن قۇربانى اولدى .
زوربا قازاخ مايوس حالدا بىزە ياخىنلاشدى ، آغلاشىردىق . آنام اۇزونو
حىرمىش ، ساھلارنى يۇلموشدى . دەشتلى گۇركم آلمىشىدى . قازاخ حمىدەنى
ئۇلە كۇرۇب ئىككە ايسىتسا باغىنى باشىندان خىخارتدى . اۇدا بىزە
قوشولوب ھۇنكور - ھۇنكور آغلادى ، سونرا گۇزلرى نىن ياشىنى ساغ
الى نىن آرخاسى ايلە سىلىپ ھارا گىتتى بىز اۇزوموز (ايتىرمىش -
دىك ، نە ائدە حگىمىزى بىلمىردىك . عزىمىز ، گۇزوموز ، حانىمىز اولان
گۇيىك حمىدە اليمىزدن گىتمىشىدى . آنام بۇمبوز سۇيۇموش حمىدەنىسى
يئندە قۇحاغىندان يئره قۇيمۇدى . ائللە بىل كى ، قىز اۇلمە مىشىدى ،
سادەحە ياتمىشىدى ، شىرىن يۇخودا ايدى . اۇيويوردى . ايندىحە اۇيانا -
حاق يئنە ايرى آلا گۇزلرىنى آھىب گۇلومسونىك ، بىزە باخا حاقىدى .
اۇز - گۇزوندن سۇنسوز كدر تۇكولن قازاخ تىزەدن گلدى . آستادان آناما
دئدى :

- من اۇنون اوحون ائويمىن قاساغىنداكى دۇنموش تۇرماقدا قىيىن
قازمىشام . اورا بىزىم عائلەيە مخصوص دور . فىزى وئر آيارىم قازاخ قايدا -

سیندا دفن ائدیم. یغنه ائله بیلیرم کی حمیده منیم قیزیمدیر. هرگون
اونا باش حکهرم، بۇرادا کیمسه سیز قالماز.

کیشی لردن غیرتلی اولان اگیلمز آنام بۇدفعه جیخیش یولوتاسا
بیلمه دی بیلمه دی، تنز یوموشالدى. قازاخلا راضیلاشدى. اوزونده صونوگو
تېسم دونوت قالمیش، سنیزی صولغون حمیده نی کیشی نین قوللاری اوستونه
قویبدو. قازاخ اولحه اونو اغوز بالاسی تک باغریتا باسدى، سا حیتا سیغال
حکدی اوزوندن اغیدو.

– منیم عزیز قیزیم، شیرین بالام– دئییه دهشتله قیسقیردی، اونون سسی –
ندن طغولدهده هامی نین باشی نین توکو بیز– بیز اولدو. صونرا اغلایا –
اغلایا اونو تزه قازدیغی مزارا طرف آباردی، ائله حه بالتارلی، کف
سیز دفن ائله دی. کیشی نین آروادی و یقددی اوغلودا حزین – حزیس
اغلادیلار. ایده آل باحیلاری حمیده اوجون

حمیده نین دفنیدن صونرا زوربا قازاخ ائله نیل نوزوشوب سالاحا –
لاشمیشدی، قوخالمیشدی. تامام دگیشمیشدی، داها آداملارلا سرت رفتار
ائله میردی، اوره کی کغوره لمیشدی، سورگونلره یازدیغی گلردی .

انسان بولادان محکم اولارمیش. سرت فیشا دوزدوک. ها والار ابستی
لهشدی. ائله همین قازاغین کومگیله ده بیز گمی یه مینیب سورگون –
لوکدن باکی یا قاییتدیق. آنام بونون عوضینده اغوز بویون – قولاغی
نین صونونحو زینت شئی لرینی آحیب اونون اوو حونا توکموشودو. آنحاق
باکی دا آنام الینی بئنه کی نین حیبینه سالاندا قازاغا وئردیکلری
نین هامی سینی اوردو. گوردو. سن دئمه قازاخ فرصت تاسیب اونوتزه دن
آنامین حیبینه قویموشودو. هله علاوه اولاراق اوسته لیک سیر آزادا خرج –
لیک وئرمیشدی. کیچیک مکتوب دا یازمیشدی :

" حمیده دن آرخابین اولون، نگران قالما یین. او، منیم گوزه ل قیز –
یم دیر " سرت قازاغین مردلیگینه حئیران قالدیق. لاکن سیزی حسوخ
یا ندیردی کی، سئوینحیمیز اولان کیچیک باجیمیز حمیده قازاقستان دا
ابدی سورگونده قالدی

باکی دا دوغما خالامیز منور، گنجه ده دایی لاریمیز حیرایییل ،
علیش، سلیمان قورخودان بیزی حیطلرینه نغله بۇراخما دبلار. آتالاری
جلیل بیگین آدینا لایق اولما دیلار. اونون عزیز قیزی کوحه ده قالدی.

آخسام دۆشوردو. مرکزی پۇختون (ستون) یا حینلیعینداکی جناریس—
 آلتیندا کیمسه سیز قالیب آغلاشیردیک. بۇرا آنامین آتاملکون—
 قاباغی ایدی. اۇر یا گیرمه گه اۇنون ائولادلیق حاققی وارایدی. آما
 ایجهری بۇراخما دیلار، قاسی نی کیلیدله دی لر. بییزیم یولوموزدا مین
 بیر جتینلیک حکن آنام هر اشکنجه یه دؤزدو، لکن هئح کسه اگیلمه دی.
 عومرونون آخیرینا قدهر خانیملیگینی ساخلادی. بیردن یانیمیزدا کل
 آراباسی دایاندى. بیر کیشی تله سیک آشاغی دۆشدو، بییزه یاخینلاشدى،
 اۇ اولر بییزه نؤکرچیلیک ائله میشدی، بییزیمله بیرعائله نین عضوی
 کیمی یا شامیش جمیل کیشی ایدی .

جمیل وضعیتی میزدن خبر تۇتوب کدرلندی، گۆزلری یاشاردی .

— من هئح کسدن قۇرخمۇرام— دئدی . مشدی بیگین جۇره گی له بۇیوموشم .
 بۇنو ایتیرسم گۆزلریم کوراؤلار. اۇنون یاخشیلیعی بۇرنومدان گلهر .
 بیره منه نئیله یه بیله لرلر. اۇندادا نؤکرا ایدیم، ایندی ده . وظیفه م
 یوخ، دولتیم یوخ. تۇتارلار ههنمه تۇسونلار...

جمیل بیزی آرابا یا میندی ریب اؤز ائوینه گتیردی. اۇ، ایکسی
 اۇتاقدان عبارت نزهه ائو نیکدیر میشدی ، حیطینده میوه آغا حلالری
 بیرکؤلگه لیک هله یۇخ ایدی . عارف آدلی بیرحه اۇغلو وارایدی. جمیل
 آروادینا دئدی :

— بۇنلار منیم ان عزیز آداملاریمدیر. اۇنلارا حرمت ائله . اگر بیرحه
 دفعه قاش— قاباق گورسم ، مندن اینحنیمه ، سنی اوساعات نۇشا یارام .

جمیلین آروادی خیرداخالا بیزه الیندن گلن قدهر حرمت ائدیردی.
 آما ائو شرایطی یاخشی دگیل ایدی . داریسقاللیقدان اذیت حکیردی .
 بییز ایسه بۇنا دؤزه بیلمیردیک ، وحدان عذابی حکیردیک . بیرگون همی
 کوجه ده یا شایان جعفر کیشی خرتوتوب یا نیمیزا گلدی ، بییزیمله
 گوروشدو، آغلادی، گۆزیاشلاری آغ ساققالینی ایسلاتدی . او، با نامیس
 دوستو ایدی . جمیل له اۇنون صحتی نی ایندی ده خاطرلاییرام . جعفر
 کیشی اۇنا یا لواریب دئدی :

— گل، ترسلیک ائله مه ، وئر مشدی بیگین اوشا فلارینی من آتاریم . بییزیم
 حیطمیز گئنیشدیر . میوه آغالاریمیز حۇدور. اۇنلاریمیز نۇشقالیب
 اوردا بۇنلار اوچون داها ناخشی اولار .
 — صورنا دئیهرلر کی . جمیل حۇره ک ایتیرندیر ، یا خود حکومتدن قورخدو

اوندا اؤلسم یا حشی دیر، داها آدام ایحینه حیخا بیلمه رم .
 - من حوابلارینی وئره رم - دئییه ، جعفر کیشی تزه دن یا لواردی، اوره ک-
 دیره ک وئردی . گئتمه یه راصی اولدوق ، دایی لاریمیزدان دا الیمیزی
 اوزموشدوک . سیرحه بؤبوک داییمین آروادی ملیتجه آلمان اولان میشا
 خالا هر دن بیزی یادا سالیردی ، قورخا - قورخا آزجا یئمک گونده ریردی
 جعفر کیشی نیس ائوینده گونوموز یا حشی کفحدی . آحلیقدان قورتار
 دیق . دو یونجا بیغدیک - ایحدیک راحا تلاندیق . بیر سوزله اوزوموزه گله
 بیلدیک . رنگیمیز ، روحوموز دوزه لدی . آنحاق گوزله نیلمه دن باشیمیزا
 تزه دن آغیر بلا گندی . هامیمیز ده ستلی تیف (تیفوس یا حصه) خسته
 لیگینه تونولدوق . حرارتیمیز آرتدی . ساسیمیزین توکو توکولسدو .
 بدنیمیزین دریمی سو یولدو . حتی جعفر کیشی اوزوده ، بو تون عائله عضو
 لری ده سیزدن یولوخدولار . یا حشی کی ، اولوم - ایتیم اولمادی . آما
 محکم خحالت حکدیک . آنام دئدی :

- کاش یئر آیریلایدی ، یئرله گیره دیدیم ، گور یا زیقلاری نحه درده سالدیق
 سونو ائشیدن جعفر کیشی آنامی دانلایب دئدی :

- بیرده بئله سوز دئمه مشدی بیگین کولفتی منیم کولفتیم دیر .
 ایندی جعفر کیشی ، حمیل کیشی ، زوربا قازاخ دونیادا یوخدولار .
 الله اونلارا مین رحمت اقله سین ان حتین گونده بیزه قوهومدان -
 دوستدان ایره لی اولدولار . اصل مردلیک ، کیشی لیک غیرتی گؤسته ردی لر .
 سیزیم یولوموزدا حانلاریندان قورخما دیلار . آما قازاقستاندان سور -
 گوندن قاییداندا ان یا حین قوهوملاریمیز بئله بیزه باش جکمه دی لر ،
 سیرحه قبیگ کؤمک ائله مه دی لر . آنامین آتاسیندان قالما ائولرینی ،
 وار - یوخونو منیمسه یس جبراییل داییمیز بیزدن گیزلندی ، دار گونده
 کؤمک الی اوزاتمادی . دایی لاریم قیرمیزی - قیرمیزی آناما دئینده کی
 سو کؤمک بالالارینی سورگوندن نییه گنیردین ، قویایدین اورادا قیر -
 یلایدیلار . ایندکی زمانه ده اونلاردان آنحاق زیان جیحار ، آنام ترس ترس
 با خب فطعی حو اب وئردی :

- مذیم داها سیز آددا قارداشلاریم یوخدور .
 بیردعه آخسام اوستو گنجه حایی نیس ساحلینده فیکیرلی - فیکیرلی
 گرسردیم ، اوزوندن بؤبوک قارداشی نیس الیندن نرتموش بالاجا ، سوتوق
 سیر سبزلا قارشیلانسیم . سی اختیار گؤز لریم اونا دیکیندی . یئریم ده حه

دوئوب قالدیم. گوردوم بالاحا قیزی نئحهده سۆرگونلوکده قالمیشش کیچیک باحیم حمیدهیه اوخشاییردی. ائله بیل بیر آلما ایدی لر. یاری بؤلونموشدولر. گۆزلریمه اینانمیردیم. اوره گیمده کی کؤهنه یارا تزه دن قوور ائله دی، قارتماغی قوندو، قانادی. یامان قانادی.....

اغوزوموسا خلیا بیلمه ییب محکمجه آغلادیم، یارالی اوره گیمی بیرآزحا بوشالندیم توختادیم .

راست گلدیگیم کؤره نیزایسه منیم قلیمده کؤک سالمیش داغ بوی دا درددن تامام خبرسیز ایدی. او غفیلدن آغلاما غیمین سببی نیی هاردان بیله ایدی. او هاردان بیله ایدی کی، من غریب یغرلرده کیر- بیکلریمله اؤد گؤتورموشم، قۇلاریم آلودا قۇرولوب، قارسیییب کؤسؤو اولوب. او هاردان بیله ایدی کی، منیم یومروق بویدا حفاکش اوره گیمده دریالار قدهر درد یغرله شیب؛ بابا دردی، آتسا دردی، عمی دردی، هامیسیندا بئتر باحی دردی... بلی، او گۆلدو، آنحاق من آغلادیم. شمالی قزاقستان دا اسدی سۆرگون قالمیش آیدان آری، گوندن دورو، بۇلاق سویو نک بللور، ملک تک گناه سیز کیچیک باجیم حمیده اوچون آغلادیم.... و بۇ آندا حراقتندیم کی، گۆز یاشلاریم نئجه - نئحه عزیزینی سۆرگونلوکده ایتیره ن لرین گۆز یاشلارینا قووشور .

(۵ اکتبر ۱۹۸۹ - نئی ایل "آذربایجان گنجلری" غزفتیندن الفبامیزا کؤچوره ن الف- یانار) .

باسلام خدمت مسؤلین محترم محله وارلیق

بانهایت تائر و تاسف درگذشت مرحوم مغفور شادروان مهبدس حمار عطیم زادگان مشنرک محترم محله وارلیق را به اطلاع این محله می رسانیم .

بانهایت احترام - نوه و خانواده سوگوار ایشان

"ابجد حسابی" نەدر ؟

یاخین و اورتا شرق، او جمله دن آذربایجان کلاسیک شاعرلری معین شخصین دۇغۇم و اولۇمونو، بیر انرین یازیلما سی، بیر سنائین نیکیلمه سی، یاخود هر هانسی مهمبیر حادثه حاقیندا یازدیقلاری سەرلرده همین تاریخی قید ائدیپلر. بئله قیدلر، عین زماندا، یو صنعتکارلاریس قابلیت و استعدادی نین خصوصیتلریندن بیر حساب اولونور، نوحور شعرلره "ماده تاریخ شعرلر، همین تاریخه ایسه "ماده تاریخ" دئیرلر . بو تاریخ بعضاً آحیق (حرف ، هجا ، سؤز ویاسؤزلره) بعضاً ده " اجد حسابی " ایله شعرین مختلف یئرلرینده ، خوخ واقبایسه صونوندا قئید اولونور. مثلاً سید عظیم شیروانی اوز ترجمه یی حالینا حصرائتدیگیی شعرینده دۇغۇم (تولد) تاریخینی بئله یازیر :

ایکی یوز الی بیرده بعد هزار ،

(۱۲۵۱ - نجی ایلهده محمدشاه قاجار زمانی)

بورادا تاریخ (هجری قمری ایله) آیدین سؤزلره وئریلمیندیر . (اجد " حسابی فنیقیه لی لریس الفبای (صونرالار عرب الفبای) اساسیندا قورولموش . یعنی فنیقیه لی لردن عربلره قالمیش و یاخود کتحمیش بیر فورمولدور .

" اجد " سککیز کلمه ایله افاده اولونان ۲۸ حرف دن عبارتدیر . همین کلمه لرین بیرینحیسی " اجد " اولدوغو اوچون نونا اجد حسابی دئیلیر . بو کلمه لرین دوزولوشو آشاغیدا قئید ائتدیگیمیز کیمی دیر :

۱ (اجد ، ۲) هوز (۳ حطی ، ۴ کلمن ، ۵) سعفس ، ۶) قرشنت ، ۷) تخذ ، ۸) ضظغ .

بو کلمه لرین بیرینچی حرفی الیفدن (ا) دوققوزونجو حرفی طایا (ط) کیمی تک اوونونجو حرفی ی ن (ی) اون سککیزینچی حرفی صاد (ص) کیمی اون - اون ، اون دوققوزونجو حرفی قاندا (ق) ایگیرمی سککیزینچی حرفی غئینه (ع) کیمی یوز - یوز قیمت مالکدیر . همین حرفلرین آدلاری و قیمتلی آشاغیدا گؤسته ریلن فایدادادیر :

- (۱) - (ا) - ۱ (۲) - (ب) - ۲ (۳) - (ج) - ۳
(۴) - (د) - ۴ (۵) - (هـ) - ۵ (۶) - (و) - ۶

- (۷) - (ز) - ۷
 (۸) - (ح) - ۸
 (۹) - (ط) - ۹
 (۱۰) - (ی) - ۱۰
 (۱۱) - (ک) - ۲۰
 (۱۲) - (ل) - ۳۰
 (۱۳) - (م) - ۴۰
 (۱۴) - (ن) - ۵۰
 (۱۵) - (س) - ۶۰
 (۱۶) - (ع) - ۷۰
 (۱۷) - (ف) - ۸۰
 (۱۸) - (ص) - ۹۰
 (۱۹) - (ق) - ۱۰۰
 (۲۰) - (ر) - ۲۰۰
 (۲۱) - (ش) - ۳۰۰
 (۲۲) - (ت) - ۴۰۰
 (۲۳) - (ث) - ۵۰۰
 (۲۴) - (خ) - ۶۰۰
 (۲۵) - (ذ) - ۷۰۰
 (۲۶) - (ض) - ۸۰۰
 (۲۷) - (ظ) - ۹۰۰
 (۲۸) - (غ) - ۱۰۰۰

یوخاریدا قئئید اؤلؤنان ککیز کلمه نى افسانه وى آدلارلا علاقه

لندیرن و آشاغیداکی کیمی معنا لاندیرا نلاردا واردیر :

- (۱) ابجد = باشلادی ، (۲) هوز = بیلرلشدی (۳) حطی = خیردار اولدی
 (۴) کلمن = سوزه گلندی (دانیشدی) (۵) سغفس = تفر اوگرندی .
 (۶) قرشت = سلیقه نیه سالدی (۷) ثخذ = باخدی .
 (۸) ضطغ = تانیش ائتدی (باشا حاتدیردی) .

ابجد حسابی ایله تاریخی و ثرمک ایسته یین شاعر ، ائله بیر حرف ،
 هجا ، سوز و یا سوزلر ایشله دیرکی ، اؤنلارین دانیشدیغی صایی لاری جمع
 لهننده نظره آلینمیش تاریخ دؤزه لیر . مثلاً داهی صنعتکار محمد فضولی
 اؤزونون مشهور اولان " لیلی و مجنون " منظومه سی نین یازیلما تاریخی
 نی " ماده " تاریخ " له بقله قئید ائدیر :

تاریخینه دؤشدرلر موافسق بیراولماق ایله اول ایکی عاشیق
 همین بیتین ایکی نچی مصراع سینداکی " ایکی عاشق " سوزلرینسی
 ابجد قایداسی ایله حسابلا ییب اؤستونده بیر گل سک (حونکی شاعر
 اؤزو "بیر" سوزونو یعنی بیر رقمینی " ایکی عاشق " سوزوندن آلینان
 رقمین اوستونه کلمه کی قئید ائدیر .) هجری - قمری تاریخله ۹۴۲ نحی
 ایل و میلادی ایله ۱۵۳۷ نحی ایل حیخیر ، بقله لیکله ، آیدین اولورکی ،
 محمد فضولی " لیلی و مجنون " منظومه سی نی (میلادی ۱۵۳۷ نحی ایله
 یازمیشدیر . البته فضولی نین ابجد حسابیله گوزه آلدیغی هجری
 تاریخدیر .

آذربایجان شعاھی خلق ادبیاتیندان :

✽ صیدی داستانی ✽

دیلمده، دیشلرده گزهن محبت داستانهلاریندان بیر ده "صیدی داستانی" دیر. باشقا محبت داستانهلاری کیمی بوداستاندا دا ایکی قهرمانلار اوز به اوزوق، نئحهکی "اصلی کرم" داستانهلار ایکی عمده قهرمان اصلی ایله کرم دی لر، صیدی داستانهلار ایسه "صیدی" ایله "پری خانیم" دی لار. کی، آیریلیق اؤغرونلار یا نارکن وصال باده سین ایحمه گسه حالیشیرلار. بوداستاندا "صیدی"، "کرم" کیمی دگیل کی جتینلیکلر اؤنونده دیزه حؤکوب آغلیا - سیزلایا. یا خرد "عباس توفارقانلی" کیمی دگیل کی، "گولگزه" حاتماق اؤحون سازی ایله سوزو ایله حتینلیکلره غله حالا، داها دؤغروسو "صیدی" بیر قهرمان دیر. اؤ سؤوگی به جاتماق او حون قولونون زورونلار و شمشیری نین گؤحونه آرخالانیر. "شاه اسماعیل کیمی ظفری وورش دا، دؤیوشده گورور. "صیدی" نین گنج یا شلاریندا ائل اوبادان آیریلما سی و غربت دیار ا دؤشمه سی "عاشیق غریب" داستانهلاریندا ائل خا طیرلادیر. کی حوخلی حادثه لری غربتده کئچیر. "صیدی" بیر یرده غربت الیندن حانا گلر کن بئله دئییر :

غربت ائلدن نه لر گلدی باشیما * من آغلارام سمند آغلار، یار آغلار
 بیلیم نه لر سالدی قاتدی آشیما * من آغلارام سمند آغلار، یار آغلار
 صیدی داستانهلاردا "پری خانیم" نین سیما سی شاه اسماعیلین سئو -
 گیلیسی "عرب زنگی" کیمی گورسه نیر کی شجاعتده، اؤ سؤوگیلی سیندن
 ده اؤستون دور. "پری خانیم" نین "عرب زنگی" کیمی تک - تنها خلقدن
 آیری یا شاماعی و قهرمان قالاسیندا " گون کئحیرمه سی ده حوخ ماراقلیدیر
 صیدی داستانهلاردا اسلام دینی نین مختلف اعتقادلاری نین بیئر به
 بیئر مطرح اولونما سی ایله یاناشی، ها حان کی قهرمانلار دار گوننده
 قالیرلار "مولا علی" اؤنلارین دادینا حاتیب اؤنلاری نحات وئیریر. بو
 تهر ایشلره "عاشیق غریب"، "عباس و گولگزه" و "شاه اسماعیل" دا -
 ستانهلاریندا دا راس گلیریک .

صیدی داستانهلارین نین جنوبی آذربایجاندا مختلف روایتلری اولاراق
 ایندی به دک کیمسه بو روایتلری یا زین بیعماغا علاقه گؤسترمه ییدیر

صیدی داستانى خلقين ان سئوبملى داستانلاريندا ن سیری دیر کی هله ده طویلاردا ، قهوه خانالاردا ، عاشیقلار بۇداستانی روابتاندیرلر . صیدی داستانى نیس "اؤرمو" و "حوی" روابتلریندن فایدالاناراق خلاصه سین وئرمگه کفایتله نیریکی :

صیدی نیس آتاسی اؤلندن صورنا صیدی یوخسۇللوغا دوچار اولور . ایکی یول اوزقانایغیندا گورور ، سیری اولومدور ، سیری غربت . صیدی ایستیر اوزونو اولدوره کی ، مولا علی گوزلری نین قاساغیندا ظاهر اولور . صیدی یه یار دیم ائله مک اوچون بارماقلاری آراسیندا ن "قهرمان قالاسینی" و "بری خانیمی" اونا گۆسته ریر و صیدی نیس اورا یا گئنه سینى ایسته ییر . قهرمان قالاسی شام شهرى نین یئددی آغالمغیندا یدی . صیدی قهرمان قالاسینا کی یئتیشیر ، سیرسیرا حادثهلردن صورناری خا نیمین وصالینا چاتار . حاتما ز هرا یکی سئوگیلی آیریلیق تهله کسه بنده قرار تاپیرلار . "شام" بین حاکمی "قوچ حسن یاشا" پری خانیمین وصالینا یئتیشمک اوچون نئحه لشکر و قوشون قهرمان قالاسینا گۆنده ریر تا صیدینی اولدورور برى خانیمی گتیرسینلر . اما صیدی ایله برى خانیم حنگ لباسین بائدا ن گئییب آیا قدا قیفلانایب "قوچ حسن یاشا" نیس قوشونی ایله نئحه گونلوک مبارزه آنا ریرلار . دوشمن قوشونوندا ن سینیق – سالخاق قورتولموش نئحه سربا زدان باشقا سیرزادقا لما ییرو صیدی ایله پری خانیم ظفرحالا – حالاقهرمان قالاسینا قاییدیرلار . قوچ حسن یاشا کی گورور قوشون – لشکر صیدی ایله یاشارانمیر سیر قاری آرواد تانیب ایسته ییر حیلله ایله صیدی گیلی تۇندورسون کی ائله ده اولور . ایناویئره یئتیرکی اسیر اولموش "صیدی" قوچ حسن باشانین وزیرى الینده ظالم حاسینا اولدورولور و برى خانیمی دا اسیر آنا ریرلار . صیدی صورالار بو حادثهنی نئله خاطرلاییر :

ظالم وزیر گوردون منه نئیلهدی * خنجر آلیب باغیریم باشین پئیلهدی بیرقارینی منه حلال ائیلهدی * صیدی آغلار ، سمند آغلار ، یار آغلار قوچ حسن یاشا زورایله ایسته ییر برى خانیمین کبینین اوز آدینا کسدیرسین کی برى خانیم قیرخ گون مهلت آلیر ، او گوندن برى برى خانم الله درگاهینا یالواریر . الله دان ایسته ییر یا صیدی نی دیریتسین یا اونا اولدورسون . پری خانیمین ایستکلری الله درگاهیندا قبول اولوب صیدی یغنی دن دیریلیر . صیدی شام شهرینه گئدیبا اوز آتینی کی

" سەندە ئانى " ئادىلە مەشھورايىدى تەسىر و انىقام اوھون ال ئانىسىر
 قىبۇھە شەمشىرە و فوج ھەسەن شادان تۇتدۇ و زىر و كىل لىرە قەدەر ھامى
 سىن اۆلدورور . سى خانىم سىدى نىن دىرلىمەسىن گۆرەندە اۆزدويعو
 سونو ئىلە ترنم ائدىر :

سىرى دىئەر آغلامىشام ھان و ھىر داغلامىشام
 اما نىن ساغلامىشام آغام سىدى ، باشام سىدى
 سىدى شامىن خزانەسىنى كاروانلارا ھاتىب ، سى خانىمى بىر
 كھاوھىيە مەندىرىپدۇ ھەم يۇردو تىرىزە كەتمەگە باشلايدىرلار . تىرىزە
 شىلىك مەھلىسى قۇرۇلۇپ و داستان ئىلەلىك لە شادلىق ايلەسونا جاتىر .
 سون

✽ جان گۇرورم ✽

بال دۇدا قىندا گۈزەل ھان گۇرورم
 اۆرەگىم دىرەنە درمان گۇرورم
 تىل لىرىن ئىل وۇرۇپ اۆينا تىدىقچا
 ھىرىم گۈشەسىنى قان گۇرورم
 سۇ قارا دىمەدە سى سىز كەھەلەر
 غەم لىرىمەن اۇنۇرۇپ سەن گۇرورم
 وىلدىن بىر سۆز ائىتىمەن اۆتسۇر
 نەھە ايللىردى كى ھىران گۇرورم
 گۈل اۆزۈندە قارا ، دۇزلى خالىنا
 قارا گۈن قىلىمى ھىران گۇرورم
 ھاتىرىن ھەمە ائىلە كىم دۇنيانى
 سىن عىشقىنە « بىرىنسان » گۇرورم
 عىشە بۇخدى ھىنلىك گۈزەلىم
 لطفون اۆلسا يولى آسان گۇرورم

✽~~~~~✽

ایکینجی جدول

گوئییلی محمدخانی دن

=====

															۱
				■						■					۲
			■		■					■					۳
■				■			■				■				۴
				■					■						۵
■			■		■						■				۶
															۷
			■												۸
					■										۹
			■												۱۰
				■											۱۱
															۱۲
			■												۱۳
															۱۴
				■											۱۵

افقی

۱ - شرق

۲ - لؤلکه

۳ - سینده

۴ - ایلک

۵ - کمدی

۶ - یازان

۷ - آخردن

۸ - اوخونسا

۹ - قارا اولار

۱۰ - دریا دا

۱۱ - اولار

۱۲ - بئشیکدن

۱۳ - لحدہ کیمی

۱۴ - آردیحا

۱۵ - گئتمک

۱۶ - گرہ کدیر

۱۷ - شرقی

آدربایجان شهرلریندن - آنا دگیل - حوبان سازی - ۴ - فارسحاسی کشت
اولار - معشوقون تورکوسو - بیویک حوال - ۵ - ترسه دن اوخوسان شیرین
دیر - مرنیه نین تورکوسو - نحیب حیوان - فارسحاسا ناک دیر .
۶ - فاسحاسی (دارای فاضله) شیمه سه بیتمه لی اولماز - ۷ - تورکیه
شهرلریندن - ترسه اوخونسا زئحانا تابع اولان آبادی لردن .
۸ - کئخله گرہک دگیل - سومؤکده اولار - ۹ - خرابه معناسی اونندان
آنلاشار - او زومدن استحصال اولار - خرابه لری تهرانین یا خینلی -
غینداد دیر - ۱۰ - سوویت اتفاقی نین رسمی خسرگزاری سی - تورکوسو
معشوق معناسیندا - قاریشیق (امکان) - ۱۱ - کیشی معناسینا -

بویاقلاردان دیر - بیر اولکه نین خلقی ۱۲۰ - اورمیہ دنیزینده
 بیر آدانین آدی - بویاقلاردان دیر - عربحہ سی منبع دیر .
 ۱۳ - کسگین - یورد معناسینا . ۱۴ - شاه اسماعیل صفوی نین مرشدی
 صونرالار صدراعظمی اولدی قبری خا مندهه بیربا خا دادیر .
 ۱۵ - آت بالاسی - فارسحاسی (کدام سوی) - خوخ دگیل - ناله ایلہ
 سودا اولار .

عمودی

۱ - شیرینین عاشیقی - ایجمہلی دیر - سوویت اتفاقیندا تـسـورک
 جمهوری لاری نین بیری نین بایتختی ۲۰ - بیرینجی ستونون صونو -
 تورکیه ده بولا دئییلیر - آشاغیدان یوخاری آج ۳۰ - قاریشیق
 (حقیقت) - آشاغی دان یوخاری یا (معاملہ) معناسینا - عربحہ سی
 عموم ۴۰ - آشاغیدان یوخاری یا (ارکک) معناسینا - صافو سویوق
 ها وایا دئییلر - دایه یه دئییلر ، هابتله بیر یئره توپلانمیش بـیـر
 شئی ۵۰ - بیشمیش خوغوندور - تورکیه ده ایرانا یاخین بیر ایالت
 آدی - حیوانلاری اوولماق اوچون قۇرارلار ۶۰ - "ر" حرفی اضا فہ
 ائتسک اووتماق دا دئمک اولار - رسم و دب معناسینا ۷۰ - حیلہ
 معناسینا - نه ایستی ، نه سوؤق سو - حیوانندان دا استحصال اولار ،
 بییگی لردن ده - یئمک فعلی نین امری ۸۰ - گولبرده دئیهرلر -
 فارسحاسی زمین - گئن دگیل - آتا دگیل ۹۰ - جاغ و زمان معناسینا
 - اکینجی لراکینی اونیلن بیحەرلر - دار دگیل ۱۰۰ - فارسحاسی
 کاووش و حستحو - زهر معناسینا دا گلیب ۱۱۰ - رسم معناسینا -
 حیاول ده دئمک اولار - عربده نفی کلمہ سی ۱۲۰ - گوروش معناسینا
 - فارسحاسی هاون - دینین ستونی دیر ۱۳۰ - تک اولسا سسی جیخماز -
 امحکدیر سو دو یوخدور - مکانین جمعی ۱۴۰ - دین سیز دگیل -
 عربچه (رچلین) و فارسجا (ساها) دوزهلن سیرکلمہ ۱۵۰ - آشاغی
 دان یوخاری (بؤیوک) معناسینا - فیزیل معناسینا - دگر معناسیا .

صون

ابنجه صنعت عالمينده ابري آددبملار

آذربايجان ادبيات و اينجه صنعت عالمينده هر زامان استعداد-
لى و هنرمند انسانلارين شاهدى اولوروق، بيز شعر، موسيقى و تئاتر
عالمينده تئز- تئز بو شخصيتلري گوروروق آنحاق فيلم و سينما
عالمينده اسلامى انقلابيميزدان صورنا حسن محمدزاده و يدالله صمدى
حنابلارى نين اولرلرینه مخصوص يئرلري واردير .

حسن محمدزاده انقلابدان صورنا ايلک تورکي "حصار" فيلمي ايله
و صورنا ايکينجى دهه "فجر حشواره سينده" بهترين فيلم "عنوان آلان
(منرسک) فيلمي ايله کي، هرايکي فيلمي اورميه ده نمايشه حکميشدير
هنر عالمينده اولرگونو گؤستهردى و يدالله صمدى نين "مردى گسه
زياد مي دانست" فيلمي اولرگونو دهه "فجر حشواره سينده" بهترين کار
گردان "عنوانينى الماقلا اولون ايلک اوزون فيلمينده نه حور
با حاراقلى بيرکارگردان "رؤيسور" اولماسينى گؤستهردى و صورنا
اونوبوس، ايسنگاه و ساوالان فيلملري ايله سينما عالمينده جوخ
گئنيش حالدا آلقيشلاندى . بيز آشاغيداکي بازيلاردا يدالله صمدى نين
يارادبجيليغي خصوصاً تزه ليکده نمايش وئريلن ساوالان فيلمي حاقيندا
دانيشا حاييق .

بیر زمان ساکودان گلن "منيم حثيرانيم"، "آرشين مال آلان"،
"مشدى عماد" فيلملرينى گورور حسرتله باخيپ و بيز اولرگونو موزده بير
زمان ايسته ديگيميز کيمي فيلم دوزه تمک امکاني تابماق آرزوسوندا
اولرديق و گئحميش شاهليق رژيمي نين شونىستى سياستلري ايله هئج
زامان بۇ ايشه اوميد بسله يه بيلميرديک، انقلابدان صورنا بۇ آرزو
جوخ تئز دؤغر اولدو خصوصاً اورميه شهرى و اورانين مستضعف لربنيادى
بۇ ايشده قاباقحيل اولراق نعه گوزه ل فيلملر نمايشه قويدولار کي،
هاميسى دهه فجر حشواره لرينده جوخلو مکافاتا لايق گورولدولر .

۱۳۳۱ - نجى ايلده مراغادا دونيا يا گلن يدالله صمدى اسلامى
انقلابدان صورنا اولرگونو سينما فيلمي دوزه لتمه گه باشلادى اولون ايلک
سينما فيلمي " بهترين کارگردان " مقامينى قازانيب و صورنا اورميه

نین مستصعفلر بنیادی توسطی ایله دوزه‌لندیگی فیلم‌لرایله ایسری آددیملار گۆتوردو و اوتوبوس فیلمی ایله آذربایجان فولکلورسوری و خصوصیت‌لرینه یاخیلاشدی و ایلیک دفعه اولاراق فیلمینده عاشیق و اونون سازینی صحنه‌یه حیخارتدی و آذربایجان آدلاری، گئیم‌لری و رسم و رسوملاریندان فایدالانیب گۆزهل بیر فیلم نما‌بشه‌حکدی بوفیلیم ایندی یه دک دفعه‌لرله ایرانین سراسری تئلوویزیوتوندان مخلصف بایرام حشن‌لرینده نمایشه فوبولوب .

یدالله صمدی آخوینچی ساوالان فیلمی ایله اینحه‌صنعت‌عالمینده داهادا ایری آددیملار گۆتوروب و گۆزهل سیر فیلم یاراتدی. فیلمی مختصرحه بیرلیکده یوخلویاق :

سیر قعه‌ده عاشیق بیرداستان باشلاپیر : ساوالان آدلی سیر دیاردا روسیه حکومتیندن قاحقی اولان حرامی لر کندلره تۆکولوب اونلاریین مال و دولتی نی تالاییرار و حکومتده اونلاریین قاباغینی آلفدان عاجز دیر ، کندلی لر حرامی لردن قورتارماق اوچون عثمانلی دان توفنگ جی گتیریرلر و ساوالانین نازونعمتی نی گۆره‌ن توفنگچی لر داهادا اورادان گئتمک ایسنه میرلر

انسان بیر گۆزهل رمان یا داستانی اوخویورکن اونون قهرمانلاری ایله آیاقلاشیر و مختلف حادثه‌لرده اؤزونو قهرمانلاریین یئرینده حس ائدیر و منیمسه‌بیر و سوتون وجودی ایله داستانا داخل اولور . یدالله صمدی بو حسی اؤز فیلمینده حوج گۆزهل اوسنادلیقلا ایفاده ائدیر . فیلم گۆزهل بیر صحنه‌ایله باشلانیر ، بیر قعه‌ده عاشیق بیر داستان باشلاپیر و سینما یرده‌سی بویو عاشیق اؤز سازی ایله گۆرسه‌نیر و صورتا کند حیاتی و فیلم ماحرالاری باشلانیر و آذربایجان فولکلوروندان خصوصاً سایاچی (نکه‌چی) ژانریندان حوج گۆزهل اسفاده اولونوب و خان حویان ، کدخدا ، حرجی و نگار آدلاری دقتله انتخاب اولونوب .

فیلمین مهم حصه‌سی ده اونون آذربایجان موسیقی سیندن فایدا – لائماسی دیر . نیز بوندان اول "بالاش" فیلمینده اوستاد سلیمی نین بسته‌له‌دیگی گۆزهل فیلم موسیقی سی نین نه‌قدهر فیلمه‌جان باغیشلاما – سینا شاهد اولموشدوق و ساوالان فیلمینده رحمنلیک گۆرکملی شاعریمیز محمدعلی محزونون اوغلو فرهاد فخرالدینی حنالاری نین بسته‌له‌دیگی

گۆزەل فیلم موسیقی سی و اکبربزرگ امینیس ساری فیلمەخان باغیشلابیر .
 فیلمین اویونچولاریندان محید مطقری (کورا و غلو)، فریدون کاو -
 یانی (کدخدا)، لطفعلی سیدکوثری (خان حوبان)، علی آغاسی (جرجی)،
 فاطمەصادقی (نگار) اۆز نقشلری نین ایفاسیندا خوڭ موفق دیرلر .
 خصوصاً خان حوبان نقشینی اوینایان لطفعلی سیدکوثری نین ایلک سینما
 ئی نقشی اولماسینا ناخمایاراق خوڭ گۆزەل هنرمندلیک نهایشە قویور .
 فیلم تکنیک و فیلمردارلیق جهتیندن دە خوڭ موفق دیر .

سککیزینچی دەهە فخر حشوارە سیندە فیلم سککیز جایزه کاندید
 اولدو، آنحاق ائله نیل داورلر نوبت ایله جایزه لری وئرمک قرارینا
 کلیت و بونا خاطرە حایزه نظرده توتولما میشتیر . آما تهران ، تریز و
 باشقا شهرلرده جماعتین خصوصاً خانوادە لرین سینمالار اؤنوندە صف
 حکیم ساعت لرله بلیط، آلمانغا منظر اولماقلاری فیلمدن استقبال
 اولوندوغونو نشان وئریزدی و بوتون آذربایجان هنرمندلری بونا دقت
 ائتمەلی دیرلر کی، اگر اۆز فولکلور و کولتورلاریندان استفسادە
 ائدیباشلر یاراتسالار نه قدر جماعت طرفیندن استقبال اولونایلر .
 بیز فیلمە کلیات دا نظر سالدیق، بوخسا محتوا و فنی جهتیندن
 دئمەلی بییک کی، فیلمده بیر سارا حایشمالار امکانی دا اولایلر .
 مثلا فیلمین آدی ساوالان دا اولسا، ساوالانین طبیعی گۆره لیکلری و
 عظمتیندن اؤندا، خسر یوخدور . شایده سونون سسی سو فیلمی ساوالان
 دان اوزاق یئردە گۆتورولدوگو اولموش اول .

بیرحالب موضوع دا فیلمده مراغالی یدالله صمدی نین کورا و غلو
 - سو دا مراغالی اولماسی دیر . بیز فیلمین جماعت طرفیندن آلقیشلان
 ماسینی و موفق اولماسینی یدالله صمدی و سیفعلی سیدکوثری حنا بلا -
 رینا کی فیلمی کارگردانلیق و تهیه ائتمکده حسارت و شعاست
 گۆستەریلر و یادلاردا قالان بیز فیلمی نما بشە قوبولار، تریک دئییب
 اوللارا اینحه صنعت عالمینده داها دا آرنیق نا ئلیت لردیلە بییریک و
 تکحه آذربایجان فیلم و سینما عالمینده اولان بؤیوک بیز موشگولە اشاره
 ائتمەگی واجب گؤروروک، اودا بیزیم فیلملری بیزیم دیله دوله ائله مک
 امکانی اولماق و فیلمنامە لرین (سناریولارین) فارسجا یازیلما سی
 دیر . سو حاقد ا گرە کدیرکی حتما بیز ایشلر گؤرولسون و ایلک آددیم دا
 تریز و اورمیە رادیو - تلوویزیونون هنرمندلریندن فایدالاناراق

دۇبلىھ اغلەمك امكاناتى ياراتماق و آذربايجان يازيجيلاريندا ن فيلم
نامەلىرى توركەھيە حثويرمەگى ايستەمك اولار .

اللەوئردى خان اوغلى

=====

بۇيوك تانرى نين آدى ايله

آتانمادوق شەھريارين سۆزلىرين * ياشلى قويدۇق اونون قازا گۆزلىرين
يغره ووردۇق اوناتوان ديزلىرين * ايدانمايىن قيشدا گوللر آچيبدى
يار يارىنى داردا قويۇب قاحيبدى

حيدر بابا سنە ناغىل دئىيىرم * بۇلاد حكمة اياغىما گئيىرم
تولكولرى اصلان كيمي يئىيىرم * اللہ منە قاناد وئرسە اوچارام
سۇ زنداندان آزادليغا قاحارام

ياغيش ياغيب ايلديرىملار شاخىرى * آرازحايى شاققىلدا ييب آخىرى
دوشمن بيزە دؤردگوزا يله باخىرى * گنن وئرك هاميميزدا ال - الە
دونيالارا سىردە سالاق ولولسە

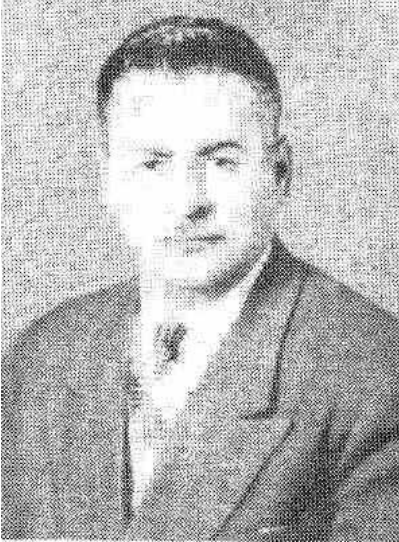
حيدر با آرازحايى دۇرولار * اوستونده دە بىردە كورسوقۇرولار .
خائلىرىن قولاقلىرى بۇرولار * كاشگور ئىدىك آزادليغىن اوزونسى
قباغىندا كسدىر ئىدىك توزونسى

حيدر باسا قۇحاق نىي نئىلە يير * آزادليغا گىنە فيكىر ائىلە يير
قان داماردا جۇشاگلىب قىنە يير * قۇحاق نىي نعرە وۇروب قاحاردى
آذربايجان بۇللىرىنى آحاردى

حيدر باسا شاهلار بىزى آتدىلار * تركمن دە ، گلستاندا ساتدىلار
آيىردىلار روسبەيە قاندىلار * مئىدئير ايستە ييرىك بىرا اولاق
حسن تۇتاق كۇكۇموزە قايىسداق

كورا وعلويام داغدا قىلىخ حالارام * دوشمن قىرىب داغ اوستونە قالارام
بئر اوزونو بىر نعرە ايله آلارام * منىم آدىم "اللەوئردى خان اوغلى"
آذرى يم قاندا ن قۇرخماز قان اوغلى

✽ اوستاد عادل آخوندزاده ✽

اوستاد عادل آخوندزاده نین اصلی نمین لی دیر، آتاسی ۱۲ یاشیندا باکی یا گئدیپ و اورا دا اورتا تحصیلینی قورتاران۔ دان صونرا مسکودا طب تحصیلنی آلمیش و ایلر باکی دا طب است ائله دیکدن صونرا ۱۹۳۹ دا اوعلو عادل ایله تهریزه گلمیش و عمرونون صونونا قدر اورا دا یاشا میشدیر .

عادل آخوندزاده ۱۹۱۹ دا باکی دا آنادان اولموش و ۱۳ یاشیندا تار مکنینه گئدیپ و اورادا سعیدرستم و منصور منصوروف کیمی اوستا دلاریس یانیندا موسیقی و تار حالماعی

اؤگره نمیشدیر . اونون باکی داکا همکارلاریندان انور منصوروف ، شیدا افندیوف (گنجهده فیلامونی رهبری) و بهرام منصوروف و حاجی محمد و فو صایابیلیریک . او ۲۵ یاشیندا اکس آتاسی ایله ایرانا گلمیش و سیر مدت تبریز، اردبیل و رشده قالاندان صونرا تهرانا گلیب بئر۔ لشمیشدیر .

اوستاد عادل آخوندزاده ۱۳۲۸ ده رادبو تهران طرفیندن آذربا – یحان اورکسنری نین رهبرلیگینه سخیلمیش و ایلر مصطفی نایانلا همکارلیق ائله میشدیر . اوستاد ۲۵ ایل بو اورکسنری رهبری کیمی ایشله میس و بومدته حوخلو شاگردلر تربیت ائتمیشدیر . او جمله دن ارستاد علی سلیمی و اوستاد صفرعلی جاوید و دکور عادلنی صایا بیلهریک کی، اوستاد سلمی نمربرده و اوستاد جاویدده بهراند آذر – با یحان اورکسنری نین رهبرلیگی وظعه لرینده اسنه بئرلر . اوستاد عادل آخوندزاده بوندان ۱۲ ایل قاناق آنکارا رادبو

سونون دعوسی ایله اورابا گندیب و آنکارادا آذربایجان اورکستری
رهبرلیگبنی عهده سینه آلمیس لاکن عائله سی نیس اسنه گی ایله —
ایسدن ال حکمبس و نکرار وطنه قاییدمیشدیر .

اوسنادیس اوج اوغلو و اوج فیری واردیر کی، هامی سی اونیور —
سینه سینبرمبش لر . اوسادیس اولادلاریندا ن سیر فیری اونیولا براسر
یا شاییر و تار مکببی واری دیر . اوسنادا و اوتون معرفلی عائله
سینه اوزون عمر و موقبلر دیله بیریک .

~~*~*~*

اکر مدرس شیوا

=====

* حافظین غزلبندن ترجمه *

الا یا ایها السافی گنیرجامی ایحاق ناده
کی، عشقیں آحری مشگدی اساولی سواده
او زولفون مُشگ! بگیندن کی، صبا طُرُنون آحدیردی
اوقاره زولفون قیور یقلاری قان سالدی هر یاده
منه جانانه یوردوندا نه یئروا رقالمغا هر دم
جرسدن کؤحه گه های وار دها یئر یوخی دنیاده
میه سواده رنگله گر دئیه بیر معان سیرگون
کی سالکبا خیر دور وار خطر یا امن دیر سواده
قارانلیق سیرگهحه دالغاسالیب طوفان بوگردا بدا
نه بیلسینلر بیزیم حالی دوران ساطده دریاده
سما ابشیریم خودکا سه لبقدان اولدی بدنا ملیق
نه حورگیزی قالار سیرسکی، گزسین سوزلر آرا ده
حضور بی ایسته س "حافظ" سیرآن غایب دها اولما
یا شا حافظ کیمی "شیوا" بوراج دهری اول آزاده

~~*~*~*

گئچنلرده اۆلكه ميزره قوناق اولان عزیز دوستو-
موز برفسور نورالدین رضایفدان ابکی-
قطعه شعر

✧ تبریزیم ✧

آنا قوھاغی تک دو عمادیر منه * هر قاریش تو سراغی آنا م تبریزیم
ایستردیم صیغنا م ایستی سیننه * همیشه لیک سنده قلام تبریزیم

○○○○○○

شکست سمندر م قانادی صیدیق * آزادلیغا تشنه اوره گی یانیس-
والله بوری ییق سوتورا غدانیق * رُونُوزدا دُوْغُولوب آنا م تبریزیم

✧ تبریزله اۆز اۆزه ✧

بُونُتخه تورا قدییر، بُونُتخه بئردیر * ها و اسی نرنمیز سوییال دادیر
ماوی تبریز گویوصانکی منیمدیر * سخت مده اورداک اۆلدوزلار دادیر

○○○○○○

ستارخان، باقرخان کوحه لرینده * با حیرام سئونحن با شیم گیجه لبر
آنا سودو کیمی هوبور سیننه مه * هانا دُونیرم دبلیم سسله تبریز

○○○○○○○○

اُوخویان ائله بیل قارا باغلی دیر * اُونُویان باکی لی باغنه لیدیر
یوللار حسملرا و چون دئمه اعلیدیر * اوره کلریرو وورور کونولر بئردیر

○○○○○○

آغ سیرحک گورورم اود توتور حانیم * ائله بیل ننه مدیر با حیر اۆزومه
آغ ساققال گورورم قاینا بیر قانیم * با ما مین صورنی گلر گورومه

○○○○○○○○

سئوینحن سرخوشام آخیر گوزلریم * فلهمدن مین آرومیں دلیک کتعییر
مشتری گوزویله ماخیر گوزلریم * ائله میل اوعلوما نشانلی سحیر

○○○○○○

خوخ شوکورا اولمه دیم گلدیم تبریزه * مقدس تورا غا آنا عیم دگسیدی
آما نیسگیللی یم قوی دئیم سیره * آنامدا، خودودا گره ک گلدسیدی

○○○○○○○○

دوستلار باح سیردن آبریلیسی بیز * آبریلما میان رُوح دوردا ماردا قاندیر

بیرتوبرا قدا وۇرور اۆرهكلريميز * تىرىزده باكى ده آذرايخان دىر

۰۰۰۰۰۰۰

نورالدين رضاييف

* (سرفسور خۇدو محمدوف سرفسور نورالدين رضاييفين ان ياخين دوستو و گۇر كەلى عالم تىرىز حسرتينده باشاميش و نئە ايل قاساق اولموشور .

روس حياوى:

* او تاييدان باخ ... *

عسفيمىزى دونيا قانار
ساساغرۇوا تىللى ساري
اۇحاسسايلن دى آوازي
حايقالا دىندەر آرازي
اوتاييدان باخ، گۇزووه قوربان
دىل آچ دانىش، سۇزووه قوربان
نخره دن باخ بۇ تايا ،
جاواب وئر بو هۇيا - هايا
ساغريم دىنويدى آل قانا
اوتاييدان باخ، گۇزووه قوربان
دىل آچ دانىش، سۇزووه قوربان

او تاييدان باخ، گۇزووه قوربان
دىل آچ دانىش سۇزووه قوربان
سويى بىستە
دىلى سادام، دوداق بوستە
من بۇتاييدان، س اوتاييدان،
قاناد آحاق ،
دۇرنا اولوب، گۇيه قالحاق
سیر- سیرىمىزى ساغرا ساساق
اوتاييدان باخ، گۇزووه قوربان
دىل آچ دانىش، سۇزووه قوربان
اۆره گىمىز آلولانار ،
آراز اۇدا دۇسر يانار

كمال سەخت؟

=====

اۇخۇ فيرلاتماق ايحين
تانرى يا حاتماق ايحين
ليلايا قاتماق ايحين
شعر ياراتماق ايحين
سۇلۇنجا آتماق ايحين
ارلره وارماق ايحين
مزاردا ياتماق ايحين

گريلير زۇرلۇ سيري ياي
داعدا نئحين باغريلير
محنون اينلير، قانينى
شاعر نه دن عم حكير
كوكسه حيحك تاخيلير
آنالار قيز بۇيۇدور
ئشيكده بۇيۇ يوروك

قهرمانلار خان وئيرير

يۇردو ياشاتماق ايحين

=====

رحيم گۈزەل - تېرېز

=====

✧ اسىر آناسى ✧

اۋرەك دۇيونتودە گۈرلەر آسىلى ،
دۇرموشدو آلان (فرودگاھ) دا اسىر آناسى
اۋن ايللىك دۈزۈمۈن يىتتېب حاصلې ،
گلبىردى وطنه ايگىد بالاسى
قالمايىپ كۈنلۈندە نە غم نە كىدر
اۋزۈندى . گۈزۈندى سئوينچ سا حىردى
اۋغۇنۇ باغرىنى باساق فىدەر
آنا فۇللارنى گۈيە آخىردى .
دعا آنالارېن كىگىس سىلاخى ،
بۇ آن گزىشېردى دۇدا قىلارېندا
... شوکور درگاھىنى بارى الھى
... گۈلۈش گرتە سىردى بانا قىلارېندا
گاھدان سا - طبارە نە واخ گلەچك
دئىە بىزىكىردى دىققەلردى
گۈرەن اۋز اۋغۇنۇ گۈرە سىلەچك !
- اللە اۋزاق ائىلە قضا و قىردى
آنانى قىلىندە درىس احترام
گاھ يىترە باخىردى گۈزۈ گاھ گۈيە
... نىشائى گلبىنى سىردى ! : فۇلاق آس
آنا جان طىبارە سى دىر دئىە
- اۋز قاينا ناسىنى سئويندىرەرك
فرىدن سىعمىردى طوى بالتارىنى
مىرور دا بانمىيدى ار گۈۈنەرک
عەدىنە - آندىنا ، ناموس ، غارىنى
سىر آزان سىرىلىپ سىخ بۇلوتلاردان
ساندا قارتال كىمى فونددو طيارا
دوشوردو سىر نۇجە آزادە انسان
آنخانى مۇن مويۇلدو مۇن اننظارا
قالانى ۱۰۰ - نى صەحەدە

د اغلاردان اوجا انام
 دینلردن درین مسن
 هر نه قدر قوجالسان
 باشقا لوزل گلین مسن
 ساچلاری آغلی قارا
 مسنه قور بانام آنا
 سن سیز قالدیم آوارا
 شیرین جانان یخین سن
 اولدور کیمی پارلایان
 گوش کیمی اولدلانان
 آخار سولارتک آخان
 بوز آرادان سرین سن
 گوزلرین محنت باغی
 سینهن بوتون غم باغی
 ای شرافت بایراغی
 نه دن بئله حوزین سن

طرح: شمس خط، عالی تبریزی

شمالی آذربایجان دا - مئورال
۱۹۹۰ - نحی ایلده " کاروان"
آدلی نشریه ده

✽ " حضرت محمد (ص) بن حیاتى " کتابى با سئدی ✽

کتابین اؤن سؤزو بئله باشلانیر :

لا اله الا الله ✽ محمد رسول الله

(آلاهدان باشقا الهی یوخدور . محمد آلاهمین ائلهسی دیر .)

بشر تاریخینده ایز بؤراخمیش داھی شخصیت لر حقیقینده دگرلی
اثرلر جوخ یازیلیمیش و یازیلماقدا دیر .

اسلام دینی نین بانى سی حضرت محمد (ص) بیغمیرین حیاتی و فعالیتى
اؤنا وحی لرله نازل اولان قرآن و شخصاً اؤزونه استنادا ائدیلن حدیثلر
حقیقینده ده عصرلر بویؤ فیکیرلر سؤیله نیلمیش، تدقیقا تئار آپا ریلیمیش،
سانباللی اثرلر ، تفسیرلر یازیلیمیشدیر .

تورک عالمی " لطفاله احمد " بن " حضرت محمد (ص) بن حیاتسى"
آدلی اثری ده بؤ قبیلدندیر . جنوبی آذربایجان عالمی عبدالکریم
منظوری خامنه ای همین اثری تام حالدا تورکجه دن آنا دیلیسینه
حئویرمیش و ۱۳۶۶ هجرى شمسی (۱۹۸۷ میلادی) ایلینده تهران دا اؤز
سعی ایله نشر ائتدیریش دیر .

همین اثر پروفورر جهانگیر قهرمانوفون و ف. ا. ن . محمد آقا
سلطانوفون اشتراکی ایله معنایا حلل گتیرمه دن ضروری اختصار و
تصحیح لرله ایشله نیب چاپا حاضرلانمیشدیر .

اختصار و تصحیح لر، اساساً حضرت محمد (ص) بن حیات و فعالیتسى
ایله علاقه سی اولمایان حاشیه و رجعت لرین عرب - فارس ترکیبلسرى
نین حوخلوغو ایله باغلی اولاراق آپا ریلیمیشدیر . (رداکسیادان)

✽-----✽

آذربایجان ادبیات تاریخینه

بیرباخیش (۲) نجی
جلد

چاپدان چیمخدی

اوزون زاماندا ن سری چاپ و نشرینی گؤزله دیگیمیز
آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخیش کتابینی ۲ - نجی
جلدی ۱۰ - ۵۳۴ صفحهده چاپدان چیمخدی . کتابین قیمتسی
۲۵۰ تومن دیر و تورکی کتابلاری ساتان کتابخانالارا ساتیش
اوچون وئرلمشدیر . آیریجا وارلیق مجلهسی نین دفتریندن
ده آلا بیلرسنیز . کتابی یستالسه گونده ریلمه سینی
ایسته یینلر بانک بولی ایله آشاغیداکی آدرسه ۲۵۰ تومن
حواله اندیب بانکدان آلدیقلاری قبضن فوتوکوپسی سینی
وارلیق بن آدرسینه گونده رمه لی دیر .

تهران - خیابان بهار . بانک ملی شعبه داریوش حساب
شماره ۲۱۶۴ - دکتر هیئت .

باش سا غلیغی

اؤگره ندبگیمیز خیره گوره مشهور واعط ، خطیب وشاعر
یمیز حضرت حجت الاسلام آقای سید جعفر موسوی نیسن
والدهسی آنان آبی نین اؤن دوققوزوندا وفات ائتمیش
دیر . تانری دان فقیده سعیده یه رحمت و باشدا
حجت الاسلام موسوی اولماق اؤزره بوتون قالدانلارا
باش سا غلیغی وئریر و هامیسینا صبر و اوزون عمر
دیله ییریک .

وارلیق

آذر بايجان آناسی نین فریادی

بوتون دونیادا یاشایان آنالار

سیزه سسله نیرم

بیز سووشت آذربایجانیندا یاشایان آذری قادینلاری، آنالاری ییق اوشاقلاریمیزین بوگونو و صاباحی آدینا دوغما تورپا غیمیزلا صلحون و امنیتیمیزین قورونماسی اوچون سیزه سسله نیریگ . خلقیمیزی دونیا ملتلی نظرینده وحشی، صوی سوز، کؤکسوز گؤسته رنلر وار. دوغما قارا باغیمیزی، نخجوانیمیزی الیمیزدن آلماق ایسته یینلر وار. حتی شکی، باکی کیمی شهرلریمیزه داخی گؤز تیکنلر وار. خلقیمیز اولدو— قجا گئرگین گؤنلر کئچیریر، دشمه گه دیلیمیز وارماسادا محاربسه وضعیتینده ییک . یان دیربلان ائولرین، یوردوندان، یوواسیندان دیدر— کین دوشن وطندا شلاریمیزین فریادی جوخلاری نین قولاغینا چاتمیر . انسانلیق قانولارینا اویمان ارمنی داشناقلاری، آذربایجانین مستقللیک حقلرینی پوزماغا قیرغینلارا سبب اولماغا، تحریک ائتمه گه دوام ائدییرلر .

ایندی ارمنستاندان قانلارین صابیحی آزالا ایکی یوزمیسنه چاتماقدادیر. بیر طرفده ده بیر عرصه ایکی دفعه ایستی یوواسیندان دیدرگین ائدیلیب آواره قالمیش مکت تورکلری . بیز آنالار آذربایجانیمیز صیغینا نلارین هامیسنی یئدیرتمک، اوللارا ائو و ایش تامين ائتمک مجبوریتینده ییک . بونلار هامیسی آذربایجانین اوزونون امنیت ده اولمادیغی شرایطده باش وئیر . بونلاردا قورخموروق، یالنیز باریت آنباری کیمی هرآن پاتلاماغا حاضر تورپا غیمیز اوزه ریننده یاشایان اوشاقلاریمیز اوچون قوروق .

دونیا نین بوتون آنالاری سزه سسله نیریگ !

دردییمیزی حقیقتی بوتون دونیا یا بیلدیرین، فریادیمیزی پامبق دولدورموش قولاقلارا یئتیرین، کدریمیزی عمداً بومولموش گؤزلره گؤسترین . آذربایجاندا بئر ارمنی بورنو قاناسا، بونسا " زئوسید " دئیرلر . قیشن سو بوغوندا، آج — سوسوز داغلارا سورولن بوزلرله اوشاقلاریمیزین، دوچین لرله کندلریمیزده اولدورولن وطندا شلاریمیزین

فاجعه‌سی هئح بیر بیئرده "ژنوسید" اولاراق گؤرؤلمه‌دی! بو بؤیوک
حقسیزلیگه قارشى ساواشدا عدالتن بیئرینه گتیریلمه‌سینده بیئزه
کؤمک ائدین، آذربایجانین ملی فاجعه‌سینی دونبایا بیلدیرین!
سیزه سله‌نیرم آنالار!

آذربایجان قادینلار شوراسی صدری

برفسور عزیزه جعفرزاده

تورک ادبیاتی، یونس امره اؤزه‌ل صایبسی

نوامبر - ۱۹۸۹ صایب ۹۳ - استانبول

* بیلدیریش *

"صون ناغیل، صون افسانه" کتابسی جابدان عیخدی. یازانی:
ناصر منظوری، ساتیش یئری: انتشارات فرزانه.

* تاریخین تئللری و اشک شمع *

شعر مجموعه‌سی جابدان عیخدی، معاصر شاعرلریمیزدن آقای نصر
پایگذار (نصیر) یین تورکجه و فارسجا شعرلر مجموعه‌سی کتابسی ۳۳۲
صفحه‌ده تبریزه انتشارات نوبل طرفیندن چاپ و نشر ائدیلمدی.
گؤرکملی شاعریمیزی بو گؤزه‌ل و فیمتلی شعرلر مجموعه‌سی کتابسی
اوجون آلقیشلار و اونا اوغورلار دیله‌بیریک.

وارلیق

بەس وحدتى (بھار) - اورمبە

=====

اۆرەك سئوگم استاد شھريارا

نېيە دۆسور بۇ فلک سئحمەدن اۆلدوزلارى بېر بېر
آسرى دۆشمكده آيېندان اۇخالېر سۆزلارى بېر بېر
شاخنادى دونيا خالېر گوللرى تۆتۆزلارى بېر بېر
فونۇب حسرتده گۆلە . بۆلبولى نۆروزلارى بېر بېر

* * * *

گۆرەن اللە بۇ نەدى دى دەلى ويرانەنى تۇشلار
نېيە يروانە شمعى ؟ شمع نېيە يروانەنى خوشلار ؟
اما دونيا ! قانى خوشلار . آنالېقدان الى نۇشلار
بوعار اوز دوعۇعى اوعلان لارېنى ، قىزلارى بېر بېر

=====

وطن اوغلو سختيار وھازادەيە اتحاف

خالديرانلى منصور

=====

* بختيارا آلقش :

سالدىن ھارايىنى حملى داغلارا * قاينا يېيىپ قارىشىدىن قەرمانلارا
سارستىن دوسمانى گتردىن خاننا * خاتىدىدىن دونيا ياگۇجىلو سىنىنى
بابىك ، فضولى نېس اعتىراىنىنى
كېسېلسە دامارين دوعرانساتىن * اگىلمز يادلارا اوجا قامتىن
نۇرۇلماز ابلقارين اؤلمزىنعتىن * اصلان بىسلە مىشىدىر نۇتورىياق سىنى
تارىخلر نۇيۇ يا شادا حاق سىنى
آلبىسان الھامىن شھريارىمدا * قۇجامان فضولى نىن ديوانىندا
نۇجوك نىسىمى نىن يازىلارىندا * سۇنگويە ختورىلير قلمىن سىنىن
كۆكسۇنە سانخىلير وطن سىزلىرىن
دارىخما قارداشيم دۇر وۇلقان كىمى * يانانخى قارشىندا بىراصلان كىمى
نېرىزە آرخالانى قەرمان كىمىسى * يىغمەرىك دوشمانىن تېكەسىنى دە
سىلەرىك كىلستان " لكەسىنى دە
سندە فخرائىنە يېرىگۇن ائل - اۇبا * كىمدىر گلە چكە سنى اۇنۇدا ؟
بۆكسلىدە چك سنى نۇندا دا اوجا * عىزلر نۇيۇجا قەرمان دىسار
آلغىشلارلا ياشا اىگىت سختيار

=====

* زنوز *

زُونوز اَوَزوکلربس الماس قاشی دسر
زونوز فیزیل گولون شخ گوز یاشی دسر
زنوز گوزهل دئبیر، گوزهل یاشی دسر
سله نیری حوری غلمان زنوزدا
آی ، گون اولار هرگون مهمان زنوزدا
قیشدا باخسان زنوزا زنوزاقدان
آغاحلاری قئروو نونار ساراقدان
گورسه نه حک گلیس کیمی اوزاقدان
آخاملار دولانار حئیران زنوزدا
زنوزلو دا قالار حئیران زنوزدا
محالا دوز وئر دور داغس زنوز
زمهریر^۲ یخالیس نوزداغین زنوز
سؤ کؤوش^۳ گورودور گوز داغین زنوز
کسرلر مونافا قورسان رسوردا
گول سهر یوللارا باعبان زنوزدا
حانماز باشقا^۴ الما گیرده شیرینه
مرهاد گورسه بیره باحماز شیرینه
ساح^۵ المانس لغابینسا ، شیرینه !!
دؤشنه نر قالسی کاشان زنوزدا
سال گلهر سفریه شان - شان زنوزدا
عاشیفی^۶ ، سلطانی^۷ ، قارا قبالا^۸
بالجه ای^۹ الماسی اوجسور شان سالا
سائیزه سی^{۱۰} ایری موسکوسی ، سالا
آلماا وئرلر تالان زنوزدا
هامی اولار^{۱۱} الما آلان زنوزدا
جواهردی زنوزون هر الماسی
الماسادیر الماسی نین الماسی
الما آلان داها الماز الماسی

آخار گۆموش بۇلاقلاردان زىنوزدا
 عطپىر ساچار بۇلاقلاردان زىنوزدا
 سلطان سىنجر، نەلە، قىزىل گل، ماھار^{۱۲}
 بۆتون گۆزەللىگى ائىلەيبىب ماھار
 گۆل چىك بىتىرر، ماھاردا باھاز
 بۇلاقلار ايل بۇيو گريان زىنوزدا
 عطپىرلى چىك دىر هر يىسان زىنوزدا
 (نصير) محسنين بى نواسى دىر
 محنت هر دردین اۆز دواسى دىر
 درمان زىنوزداكى ياز هاواسى دىر
 ياشاماغى سئوهر انسان زىنوزدا
 دۆزۈ، خوچ سىلەيبىب انسان زىنوزدا

-
- ۱ - زۇنوزون شىرقىندە بىركند ۲ - زونوزون شىمالىندا بىر يايلاق .
 ۳ - اكىن يىرى ۱۰،۹،۸،۷،۶،۵،۴ - زۇنوز آلمالارى نىن آدى .
 ۱۴،۱۳،۱۲،۱۱ - زونوزون يايلاقلارى و اوبالارى .

يوسف حسنى اعظمى

=====

* اۇ گۆنش گىتدى كى گىتدى *

حابالير سىنە دئىير هئى او گۆنش گىتدى كى گىتدى
 عمى دوشلر كى ايحير مئى او گۆنش گىتدى كى گىتدى
 اله دوشمز او قراريم او سهاريم او وقاريم
 سىزلاير سىنەدە بىر نئى او گۆنش گىتدى كى گىتدى
 او منىم خاطرە لىر كروانىمىس ساربانى ايدى
 ائلىمىس ان اوچا داغ شانلى وقار مهربانيدى
 ائلىمە آرخاما او مىد اولاراق بىردە گونى دى
 ايندى تۇشلار منى غم شىرىاريم دا سىراقتى
 اۇ گۆنش گىتدى كى گىتدى

اوستادىم بىرحە آخايدىس گۆزونو بىردە باخايدىن
 او آخار خايلارا بىر آن قووشوب سئل تىك آخايدىس
 وطنين ايچە مداليس سىنە وه بىرحە تاخايدىس
 باكى گنچە موقانيم ايندى دۇروب خاقىنى ايسنىر
 طلم قارشىندا دئىير ساكب اۇنورماق داها سىدبر

* آذربایجان *

منیم شیرین سؤزوم سنسن
باشا ، سلطان گوزوم سنسن
اودوم ، قود سال کوزوم سنسن
قوت ، قدرت ، دوزوم سنسن
سنی تانریم ائدیبا احسان
بیزه سن لطف رحمانسان

عزیز ، دوغمام ، حلالیمسان
منیم هاهیم ، حلالیمسان
گونوم ، آییم ، هیلالیمسان
اوزاقسام ، سنلهیم هرآن
شیرین سن ، دادلی هيجرانسان

سنه قوربان جانیم قارداش
آدیم قارداش ، صانیم قارداش
وصالیم ، هيجرانیم قارداش
گره کمز دای یانیم قارداش
اولوب عالم سنه حقییران
شرفسن سیزله شانسان

باخارسان گوزده نورومسان
منیم فخریم ، غروروم سان
طویوم ، حشنینم ، سرورومسان
موغامیم ، راستلا ، شورومسان
بزوگون عالم ائدیبا اذعان
کی خوش نعمه ، خوش الحانسان

سلام اولسون سنه جانسان
آذربایجان ، آذربایحسان
سلام تبریزله ، زنجانسان
آذربایحان ، آذربایحان
منیم جون سن شیرین حانسان
همی جان ، همده حانانسان

سنه یوز میں سلام اولسون
ستوینجلرله سینهن دولسون
سنه هر خور باخان صولسون
منه سن عشق له ایمانسان
نقچه ایسترسم ایمکانسان

هم ایستکلیم ، عزیزیم سن
ایذین وئر سؤیلهیم کیم سن
حیاتیم سان ، ستویملیم سن
منیم غیرتلی ارکیم سن
دئیم آشکار ، ائدیم اعلان
داماریمدا . گزه قانسان

منیم صولماز باهاریمسان
گوزهل گورکم ، یقاریمسان
ارنلر یادیگاریمسان
عزیز اودلار دیاریمسان
منه عزت ، سؤیوک آد ، صان
سن اولدون ، حان سنه قورسان

غمىم گور مالا مال اولموش
فلک وئرميش بئله فرمان
اؤزون حسرتلى برهانسان

جدا اولمار بدن باشدان
دؤشوب آيرى ، اؤزوك قاشدان
اقديب قارداشى قارداشدان
باحيم گور لاب اوشاق ياشدان
بۇ حسرتله اولوب گريسان
هميشه ناغريميز شانسان

منيم قارداش آديم داغدير
عزيز ستوكيم قاراباغ دير
نريمان ، بختيار صاغدير
گوروشجون چوخ گوزهل حاغدير
سنم من ، سن سا والانسان
منه تن سن ، منه حانسان

نه ايسن آز خوخوم سنس
منيم شوخوم ، شوخوم سنس
نه سنسه وار يوخوم سنس
گوزو گؤيلو طونوم سنس
غنى قيلميش سنى ييردا
بۇ ئون دونيايه يكسانسان

سنه حسرت گوزوم آغلار
سازيم آغلار ، سوزوم آغلار
اياق گمير گوروم آغلار
نه واقتيحا گزيم آغلار
بو ايشدن سر ده نالانسان
يول اوسنه بير كنعانسان

سرسكيم قارداش آل اولموش
حاليم بير اؤزگه حال اولموش
ايشيم سن سيز ملال اولموش

* توركجه تاسيست *

وارليق دا درج ائديلى مقاله و شعرلرين تاييى
اوچون نوركجه متن لرى راحت اوخويا بيلن ماشين
نويسه احتياچيميز وار. لطفلا تلفون و يا مکتوبلا
وارليق لا تماس توتون .

وارليق

اُورۇچىلى دوزنانى

=====

* آنا دىلىم *

ستارخانلار سى سى سن
بولوللار نغمە سى سن
آزادلىغىن نفسى سن
داغان اسن سرىن يىلىم
(آنا دىلىم آنا دىلىم)

ان سئويملى دىلىم سن سن
بولبول ايسەم گولوم سن سن
قويۇز ايسەم گولوم سن سن
نغمەلن بىر سازدا تىلىم
(آنا دىلىم آنا دىلىم)

القىش سە مەن بىر ياندا
خۇرمتلى سن قىزىل قاندا
سئويملى سن شىرىن حاندا
گۈز سەگىم سن سئوگىلىم
(آنا دىلىم آنا دىلىم)

=====*

آنا مەن ائوگرندىم سنى
گۈزەل سىلى لاي - لاي دىلىم
قارائىلىقى ايشىقلاندا
صانكى گۈيدە نىر آي دىلىم
(آنا دىلىم آنا دىلىم)

سئىكىدە اوشادىن مەنى
جانىملا دىنلەدىم سنى
سئوينجە اۆنلەدىم سنى
عطىر ساخان قىزىل گولوم
(آنا دىلىم آنا دىلىم)

كور اوغلو - نگار دىلى سن
فۇحاتى اصلانلار دىلى سن
سەند - شىرىار دىلى سن
سە باغلى آغىر ائلىم
(آنا دىلىم آنا دىلىم)

* پروين اعتمادي دن ترجمه *

گوزه ل نظمه حكيمدور اعتمادي * سو عنواني كي عالي دور بيامسي
يا شارميش بيرقو حاق ار داغدا داشدا * حاتا نما زميش اونا بيركيمسه ياشدا
حكيم حكمت اوما رميش سوزلريندن * ددهم فورقود سا خا رميش گوزلريندن
اودايم يازدا گوزده تر توكورميش * داغين قلبين يترين ساغرين سوكورميش
سيه رميش دن يتره يئلر اسنده * هامارلارميش داغي شاختا كمنده
اوحالته سما يه گوز تيكه رميش * ياغيش ياغسا يدي سول سونبول سيحرمش
بيحن باشه حاتاركن همتيله * دويژميش دنلي سونبول زحمتيله
وتره رميش خرمنين باده ياماندان * آرينسبلار دولو دنلر ساماندان
وطن ويرانه سين آباد ائدنده * سوسوز داغلاردا باغ ايحاد ائدنده
حفالرحوج گوره رميش حن دومانان * قاسيرقادن، قارايئلدن، طوفانان
يئنه بيرگون سحر مه يئل اسنده * سورورموش بيرسازاق اوزگوز كمنده
سا ووقدان گوزلري قان ياش توكورموش * دولاخسيز قيجلاري ديزدن حو حورموش
يازيب "پروين" اوگون غيرتلي دهقان * شرفلي باش آحيق همت لي دهقان
گوه، حورحوب تيكاندان قوردو تونقا * حاليب حانماق اودم دودا ائتدي قانقال
قالين يورقان حكه ركس توستودا غه * گوزه ل بيرقوش هوادن گيردي باغه
فغان ائتدي دئدي همتلي قارداش * سحر آخسام منه حؤلرده يولسداش
سنين توستون مني ائندي يووامدان * ياشيل دئدديك گوزه ل نازلي بالامدان
بوآ دينديركي س گوزلوك سيلنس * گوزه ل سوزلر، آغير حكمت بيلن س
وليكن بيلمه سين مرزانه انسان * سو سوسوز حؤلره ديوانه انسان
نونوراقدان وهم آبو هوا دن * آخان حايدان اس باد صبا دن
منبمده س تكيں بيرقومتيم وار * اگرحي سينده ميں حسرتيم وار
سوهوندورداغ دگيل مخص بيركس * يووا سين سالميا حارينده كركس
تئر سوندورا قانقال فويما يانسين * دؤزوم حامي روا بيلمه حالانسين

حمله ائيله رم دونيا بيخيلسا

وليكن دؤز مه رم بير فوش سيخيلسا

* گنددن کوچنلره *

یوردونو ترک ائدیب شهره کؤحرس * دئمه کی کندمنه زندان گؤرونور
وطنندن برآحیب اوزاق اؤحورسان * دئمه یا خشی گلدیم هریان گؤرونور

○○○○○

قدیر بیلن ترک ائلهمز ائلیننی * داغ-داشیننی، نوراغیننی خؤلوننی
رسم-رسوم، قایداسیننی، دیلیننی * ترک ائلهمین، اصلین آتان گؤرونور

○○○○○

دئمه تمدن وار، گؤزهل گله جک * هرگؤره ن بوایشه یا خشی دئیهمک
سنی احدا دیندان لایق بیلهمک * عبت گئتمه سیرآز دایان گؤرونور

○○○○○

گل بؤسلاما اکین بیحین هنرین * گئدیب دار ائده رس اؤزگه لر بیترین
غربتین قویوسودریندیر - درین * اؤرادؤشن حنین حیخان گؤرونور

○○○○○

گئدیب پیغیشا رسا کرج - نهرا نا * گؤزهل کند اؤحاغین قالار ویرانا
بیل کی ضرری وار عزیز ایرانا * سواپینس آخیری زیان گؤرونور

○○○○○

دیریلیگه گره ک تلاش ائده سس * حین، هندوستان یافرتگه گئده سس
اؤز چیراغین یاندیر، قوشول ائلهمس * عرب ائلده عزت ها جان گؤرونور

○○○○○

انسانی اؤجاندان ائلدی اؤنادی * سؤ سؤزومه شاهد حیدر سادی
شهریار مقامین گؤیه فؤزادی * سؤ شهریده آزییر انسان گؤرونور

○○○○○

همت ائلهم گل حیرمالا قوللارین * سله زمی لرده سوغدا کوللارین
آزاد خورمک بیتمسین قیز- اوعوللارین * شهره گئدن صعه دؤران گؤرونور

○○○○○○○

"سیامی" یم آیریلمارام وطنندن * اگر حیاتیعی آلار منندن
اوندان اوز دؤنده ریبه کؤحوب گئدند * خؤللرده وفالی تبکان گؤرونور

~~~~~

حرمىنى ، محننىم بىكدىلى طايغاسى نىن اعلان
فىزى، ائىل - اۇنانىن ابىيىقلى اۇلدوزو، حسە
اۆرەكلەر حكىمى، زىلرە هستەلرېنە ياردېم
ئىدىن . قان اۇلان كۆنوللەرە محبەلى ايلىن
درمان ائىدىن . بىزدىن اۇزاق دۆش اىستىكلى
غىرىر ناھىم خانم دوختور مەشىد سىگىدىلى
حصولارېنا احافا ئىدىب ، اننطارىغۇزلىرى
بۇلاردا قالان وپتىدىن آبرى دۆش ائىل - اۇنا
طايغا - نۇفا قىما ، ناھى ، قارداشلارېما
اۇدلىو سلامم وار .

ائىلىمىن شانلى قىزى حسە اۆرەكلەر دايىغى
س كلىندە وطنە باندى مەتبى حىراغى
آيرىلىق سۇنىولونى دۇغرادى وىلىن اۇراغى
دۇنساسى سىنەوى بىرلەشپە فىزىمىم بىواغى
شاد باشا سى منى بۇغىمكەدە شادا ئىلەدۇن
عمالى سى بىخىلان گۇنلومو آساد ئىلەدۇن
سنىو ھىروندە بانۇبىدىر نەسىياق گۇر وىنىم
صرىر ھىرىلە بۇزىمىدى گۇل آھىمىر ھىنىم
خوس سۇروم وى دى اىوايلا دۇلۇبىدىر دھنىم
اۆزىم ال سىدىن اكر قانە سۇيانسىن كىنىم
باھىتى گىلدۇن بۇرامان سى منە مادا ئىلەدۇن
عمالى سى بىخىلان گۇنلومو آساد ئىلەدۇن
اۇل سىندىم كى سىنەم اوستونە داغ فۇيدى زىمان
اۆرەگىم كۇرەسى آغنىر كىپىرى گۇندە مىان
آھىم آخىر گۇيە قازار بىلىرىم قازە دۇمان
صدىدەدىن اى گۇل تۇكەرم كۇيۇوھ فىان
قازمادا عم داغىنى سى منى فرھاد ئىلەدۇن
عمالى سى بىخىلان گۇنلومو آساد ئىلەدۇن
آبىرلىق دىردى بۇكۇبىدىر نىچە سى گۇر بىلىمى

فلكىن دۇورانى صد حئىف آغا ردىب ئىلىمى
وطنىمدن آيىرىپ يىرنىچى دوشمان ئىلىمى
عمون آرنىردى عىب يوخدى منىم مىگلىمى

اگىلىن مەدىمى گىندون بىئىنە شمشاد ائىلەدون
غم ئالىن بىجىلان گۇنلومو آساد ائىلەدون
فىزى گىلىن لىردى ساچى بىراقىن آلىنىندا تىب
ننىنىدە كۆرە اۇشاقلار بىئىچە گۇرئانە تاتىب
نۇنراق آلىنىندا قالان وارلىقى ماشىندا تاتىب
سنى گۇرمىكە اۇغۇلسور آنالار كامە تاتىب

سەنە ئىقىس ، غمە تاتىمىس اۇرەگى شاد ائىلەدون
غم ئالىن بىجىلان گۇنلومو آساد ائىلەدون
بىزى سنى ياد ائىلەدون تانرى سنى ياد ائىلەسىن
كۇنلومى غمىر اليندىن ساچى آراد ائىلەسىن
بىزى دلشاد ائىلەدون تانرى سنى شاد ائىلەسىن
بىزە امداد ائىلەدون حق سەنە امداد ائىلەسىن

"مەسىد" يىم عملى "رضا" نى نىئە گۇرئاد ائىلەدون
غم ئالىن بىجىلان گۇنلومو آساد ائىلەدون

رسول آنسى - مىگىن سەر

=====

* با تىلار *

۳
حىچارام داغ تاسىنا
ساحارام داغ - داسىنا
دۇعما آنا يۇردومىن
دۇلانىم مىن تاسىنا

۴
اۇحا تاسىن ساوالان
مۇحا تاسىن ساوالان
رىگىدىن رىگە تۇپاسىر
داغىن دانىبىن ساوالان

۱
بىر كاغىلا بىر قىلىم
اليمدە وار دىر غىلىم
يازىم سىنە بىل قىلىك
غىشە دۇچار بىر مىم
۲
بىر سار اولۇم دىنلە بىم
غم - كىردىن دىنلە بىم
كىچىدىم گىن گۇنلومىدىن
گىلىبىن گىن گۇنلومىدىن

۵
ائىلەر بىلەر سىر دە بىل
كۇنلوم تاندى سىن دە بىل

مىگىن اۇسو اردىسىل
وطنىدىن آيرى دۇشنىسىل

اُورۇجلى دۇزانى

محترم وارلىق يازارلار

موللۇغونىزا اۆره كىن سالاملار گۆندە رىب دە يىرلى ايشىنىزى ھىمىشە كى كىمى آلفىنلايىب سىز اۆچون گللكدە داھا آرتىق باشارىلار دىلە يىرىم . بۇرادا نظر دىتىنيرى نىچە اؤنملى مسئله يە حل ائدىرىم . ھىرند سۇ مسئله اوزونوزدە آيدىن دىر .

۱- گونئى آدرىبا چاندا ، شاعرلىر و يازارلار يىمىزىن نىل قاينا سىلارلا سوركجە سۆزلولكلر ، فرامىر كىنلارى ، يازىلان رۇمانلار (اللرى نىس خانما ماسى بۇيوك بىر پىراپلئىم سا يىلىر ، نىيە كى ، يازارلار يىمىز ايرلرىنى (اىرلرىنى) يازامىفدان قاساق سىر چۇجلى فرامىر و اؤرنك ايرلرى اؤجۇملىدىرلار .

۲ - باشقا مسئله لردىن سىرىسى دە سوركجە كىمىلار يىن نىھاندا يىسا آدرىبا چاننىن شىرلرىندە سىر نىللى سانىس يىئرى اولما ماسىدىر . دىمىسك دىللمىرى ياساق ائدەن و سىرى اىنكل (اسدائى) اىنسانلىق حقوفىندان محروم نىلوى رۇمى نىن دا عىلما غىندان سىر ھلە دە مىليونلار جا ائلمىرىن اىچىندن بىر حاجى (ناسىر) و كىنا سى (كىنا سىروس) تانىلما يىدىر . اونا گۆرە ساسىلان كىنلاردا آتنداق - بۇدداق اۇردا - بۇردا ساسىلىروسا تىس شىرلى دە معلوم اولمۇر . بۇردا السە حاجى و كىنا سى دان منظور سىر سىمى كە اؤر اىسنىن ھىج اولمازسا يۇزدە نلى سىنى آنا دىللمىزە وسف شەندىر . نىلەنجى آدام ھلە يۇجۇموزدور .

۳ - آدرىبا چان ادبىيات تارىخىنە گلنىچە گىمىسە كى اولو شاعرلرىمىز س (نىسىمى ، فىولى ، وافى و .۰۰) دىوانلارى يىئنى دن حاج اولۇنمورلار . نىلە كى ، اسدى دۇسنى سارارا بۇركى كىنا ب آلسان نىچە كىنا تاساق اولار ؟ سىر اىكى كىنا چان سۇنرا بۇون توركى كىنلار يىن چانن غارىج و تانىلماز اولۇنلار . بۇ گۆسە رىركى سىرىم ائلمىر نە قدر اؤز دىنىنە مارا قلى دىر و سئوگى گۆسە رىر ! ما بۇ ائلىن نىفا سىنى يازارلار سىر و شاعرلرىمىز سى عرىسە سى اؤدە مىر و ھىج سىر سىعد حاجى دا تانىلما يىب بۇ مسئله يە قارسى گىمىسە كى ساعىر سىرسى دىوانلار يىنى يىئنى دن با حىنى كىفە نلە و تاختا و سى چرمى سىندىلە حاج ادبى اؤز ائلى نىن اىچار يىندا مۇيسۇن ، بۇنسا گۆرە سوركجە آراسىدىرلار دا سانىمىس و با حىنلە سىب لىر .

۴ - كىنا سىنىش بىرلىرى و سارلارلى يىما دىنجى دىلنر اؤگرە دن كىنا سىلارلا خالوار - خالوار دۇلۇملار ، اوشىنىن دىنى راپونچا دان سۇدى تا اسان بونچا

و اسیران تو حایا . اما آذری تورکجه سین اؤگره دن کیناب و حتی تورکیسه تورکجه سین اؤگره دن کیناب باشغالارا نسب چوخ – چوخ آزدیر و بعضا یوخ – دور . بونلاردان گئحدی یازارلاریمیزین چوخوسی تورکیه خطبن و حتی اسلاو خطینی اؤخویا بیلیمیرلر . اما بوتهراندا یا سانجی کینا بلاری هر دیلنده دئسن دولودور ، تورکجه دیلیندن صوراً . یا شارکمالین رومانلاری ، آنارسی رومانلاری وارد اولورسا اقله تورکیه ویا اسلاو حطینده ده اؤحونارلار و استفاده اولونارلار .

۵ – وارلیعیمیزدا صحاح العم سؤزلوگی نیس خاندان حیحماسی بیلدیر – یلمیشدی . اما یا ییلماغیندان حریم اولما یییدیر . گئح صایی دامعری اولونان اوستاد گئحعلی صراحی نیس حکایه لر ، شعرمیر رمانلا آددملابیرو قارتال کتابلاری تابلمیرلار .

مرحوم سیرهاشمی نیس کامل تورکجه قرامئری حاب آلمنندا ایدی . اما انشاربندان حریم یوخدور . ائلمیز بو کتابین حخماسینا گور تیکبیلر . آقای فرزانه حنالاری نیس مانی دسور زان آدرایحانی آدلانان دگرلی قرامئر کتابی چوخ – چوخ فایدالی و اؤحوماعی صوری دیر . اما حئبب سکمیل دگبل اؤخوجو و یازارلاریمیزین احیاحب اؤده میرنییه کی حملسه اطرافیندا هئح سیلگی وئرمیر . آقای فرزانه دن بو کتابین باشقا حبلدلیس یازماسینی رها ائدیرم و دگرلی زحملیریندن ده چوخ – چوخ تسکرلرا ئدیرم .

۶ – بوگونون قرامئره شدنلی احتیاجی اولدیغی اؤچون شوونیزمیسن اوره ک یاندیریجی بهمتلریس یوماق اؤچون دئمک قرامئر سیز بیر دبسل دیلمیزی معری ائله ینلریس سوزونو باطیل ائتمک اؤچون آقای دوقتور حمید نطقی حنالاریندان خواهیسا ئدیرم آنا دیلمیزده قرامئره دابر مقاله لرینی باشقا معلومانلاریس سیر یغره تولابیت تورکجه بیر قرامئر کتابی یازسن متنی ده تورکی اولسون و تاحتا جیلید و اعلا کیفیتله حاسا یئتیرسین . هم اولریمیزین بزه کی اولسون هم باشیمیزین اؤحالغی و هم شاعرلر و یازارلاریمیزین الهام قایناعی . بیئنه بو محترم یازاریمیز دان دیله بیرم کی ، حالیشین آذربایحانین ایضاحلی لعتلری سؤزلوگینی حاسا یئتیرسین . اگر اوز القامیز دا اولماسا زحمت حکیب گؤجورسون قابافحا دان تشکرلر ائدیرم . هله ائلمیز و ائلمیزین گلس اگیتلری ده سیزلریسن بئلنجی ایشلرینیزی آلقیشلییا حقلار

۷ – تورکجه کینا بلارین تایلما ماسی اؤچون تهران بویدا شهرده و حتی ایران بویدا اولگده سیرتکجه و بیرجه مخصوص تورکی کتابلارین ساتان یا ساتدیغی کیتابلاریس هئح اولماسا یاریسی تورکی اولان کتاب –

مروش) اولما ماسى اوچون كتاب سازينا گئدندە اغزاؤلگە مدە عربىلىك دۇيغوسى بۇتون وارلىيىمى سۆزويور. اۆره گيم سيخيلير. آه حكيرم. سايد يعيم موشكوللرى و حنينلىكلرى اغزا ائليميز الاله وئرمكنه آرادان قالديرما - ليديرلار. يۇحسا بللى اولان دليللر اوچون دولتدن بۇ ايشلرى گورمك اوچون هئح انظار ييميز و حى اركيمير اولما ماليدير. سس سيز - كوى سبزاغزا ئليميز مۇللاريني حيرما بيب مدنى ايشلرنى گورمه لى ديرلر .

۸ - بيلديگينيز كيمي سوركحه وئرليش يايان اوچمه دن نرييز راديو لويرويوني، زنحان و اورميه نين كى ده توركحه نين قصابى اولولار. مصاحسه ائله يىن دوكتورلار، اكين مهندسلرى، ساعلىق مامورلارى دانيشاندا آدامىس اتين توكورلر. توركحه آدينا فارسجا دانيشان حناسلار خالا خاطيرين قالما سين فارسجا چمله لرى نين سونوندا سر توركحه فعل ده ايشله ديرلر. سونلار مصاحسه دن قاتاق سوزلرينى توركجه ديلينده بير كاغاز اوستينه كتيرس لىر نئلنچى اغزلرى نين و دليللرى نين آبيرى سين آنا رما زلار. توركحه يايينلار ين اركك - ديشى دانيشيى نين بير دليلى مخبرلريميزين توركحه سا والادلارى - اولما ماسى دير. باشقا دليل ده بيزيم آنا ديليميرده بير گونده ليك سياسى و افتصادى مسئله لرى و حىرلى يازان عزتتيميزس اولما ماسى دير. ارمنى لر آليك روزنامه سبن اغزا حط لربنده حىخار ديرلار هر مسئله دن يازيرلار. آتما بيز مسلمان اولموشوق سانكى معصبا ئله ميشيك گره ك روزنامه ميز اولما سين آقاي شيدانين فروغ آزادى ده كى بير صفحه توركحه سى جوخ دگرلى اولاراق ادبى مطالبه محدود دىرو تكجه تىريرده ياييلير. باشقا شهرده دخى سۇ روزنامه نى تانيمبرلار. تانيسالاردا فقط بئش اوچ نعر شاعريا اوخوجوتانير. گونش منيم اوچون بير تانيلما منن بير نشرية دى بۇ نشرية هاردا حىحبر و ياييلير بىلميرم. اولاييله ركى ، منيم بۇ مکتوبدا آرايا قويدوغوم سوزلرين بعضى سى منيم اغزا سئنگيمين آزلبعيندان اولايه بونا گوره حواهش ائديرم راهنماليو ائدين گوروم تهراندا اوچوجولار فروغ آزادى روزنامه سبنه نئحه ال تانا بيلرلر و گونش ده هكدا ؟

۹ - منحه آذربايجان اطلاعاتى كى تىريرده حاب اولونان بير عزتت دىر توركحه يازيلمالى دير. وبوتون تورك ائللرى ياشا ديعى اولكه لسرده ياييلمالى دير. الله وئره ديلين نه دليلى وار قاباعى آلبنسين و بير حلفى دنيا اردميسيز (مرهنگ سبز) و دبلسيز تانيسين. آذرى توركحه سسى تبريز يونيورسيتيه سينده بير رشته اولوب هئح اولما زسا يابانچى ديللر كيمي اغگره نچى (شاگرد - طلحه) گوتوروب اديتلر و مترجم لىر بئحرمه لى دير. انقلابدان قاباق آذرى توركحه بعضى لرى نين دئدكفرينه گوره ۲۴ واحد اختياري تبريز اونيورسيتيه سينده وارايدى اما انقلابدان سونرا اودا يسوح

اولوبدور. بونلار ناس سونسا نورکجه آراشدیرمالار دورمادان دوام تاسارو
داها زنگین له سر.

آنادیلیمیره دایر درد- دیلبیم حوحدور. آما قالانین گلن مکنوبلاردا
سیزیله آرایا فویا حاغام .

گئح صایی دا "ائل آماز منی" و "شهریاریم اؤلودی" نعریمین
نئحه بندیتی حاب ائنمشدیز لطفنبردن حوج تسکر ائدیرم. بوردا یاخشیی
دیر بئر ناسقی یالنیشی یا سهو یالنیسی خاطرینیزه حاتدیرام اودا اودور
کی: "سینه گلردی گۆزه ل بولبولر" مصرعی سهوا یا ناسقی یالنیشی ایله
"سبنه گلردی گۆزه ل بولبولر" حاب اولموشدور. نو عاشیقین سسی نیس
بولبولره گولمه لی اولما غیننی گۆسته ربیر !!
بو آنلامین (معنائین) منب معهومی اولما دیعی او حو حسارنله
بو نکنه نی بیلدیریرم .

صوندا دئمه لی یم کی، یا حسی و اییی ایشلرده اؤزگه نی ایره لی او -
نورمک احلافسال بئر ایندگیل. من اؤزومه حناب دوقتور نطق و حناب م.
ع. فرزانهدن خواهش ائله مکده اوتانیرام آما نیله مک نکالین سسی حیجاز
الی - اله حالراسان سسی گله ر. من ایندی لیکده نورکجه ده ایشله مک او حون،
بازیب یاراتماق او حون قاینالار دالیسینجا سینی سینی کزیره م و حوظو
قایدالار اؤگره نمه لی یم . بئر البمدن نوتان اوستاددا یو خدور و هله آتیاق
بوما میشام .

باشقا سۆزده بؤدی رکی، حناب آقای دوقتور نطق و آقای فرزانسه
گورگولو، معلوماتی و باشا ربجی اوستادلاردیلار. سیز اونلارین هله یئرین
وئره بیلمه ریک و ابسلرین گۆره بیلمه ریک .

بو مکنوبدا ایکی شعر قوللوعنیزا بولاییرام "امودلو" و "دنیز داملاسی"
کی لطف ائدی حاب ائده سینیز و صایدغیم موشکوللرین ان پیغینجا مینی بئر
یا ایکی سارا گرامدا درگیمزده یازاسینیز.

مکتوبومون صونوندا آقای دوقنور هئعت و آقای دوقتور حمید نطق حناب
لارینا و اونلارین باشقا فلمداشلارینا او حمله دن آقای فرزانه حنابلارینا
اولو تانیریدان یاردیم، ساعتیق، استلیک و سنلیک دیله بیریم تا آنسا
دیلبیمیزه بو وفالی آذرباجان بالالاری و ایگیتلری یاردیم ائتسینلر.

ساع و اس یا شایا سینیز

۶۸/۱۰/۲۲

نطق آقای دکتر آمن لو
در مجلس شورای اسلامی
(نقل از روزنامه کیهان)

اطهارات نماینده شستر

سومین سخنران خطه علی مجلس حسن امیرلو نماینده شستر بود که ضمن عرض تسلیت به مناسبت ارتحال حضرت آیت‌الله‌العظمی مرعی نجفی گفت: امروز بر کسی پوشیده نیست که کاخهای پوشالی کمونیسم فرو می‌ریزد و هویت کذایی آن که مدت ۷۰ سال عده‌ای از ساکنین ربع مسکون را از اصالت خود دور نموده بود آشکار می‌شود.

اما یک پدیده تاریخی مهمی که روی داد اینست که انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی (ره) حقیقت اسلام ناب را به جهانیان آشکار نمود و مانند خورشیدی که زیر ابرها پنهان شده باشد بدر آمد و پرتو آن نه تنها سرزمین مقدس ایسران را روشن نمود، بلکه افوار آن در خارج از مرزهای کشور ما و بلکه در تمام گیتی پرتوآشانی کرد. مردم آذربایجان شوری نیز که مدت ۷۰ سال در زیر یوغ کمونیسم به علت نبودن آزادی و بخصوص آزادی دین و مذهب از اسلام عزیز دور افتاده بودند بر اثر تلالو این نور، توانستند عشق و علاقه

باطنی خود را بدين اسلام و مذهب شیعه بروز دهند و وقایع اخیر که در آذربایجان شوری در چندماهه اخیر اتفاق افتاده است دلیل این مدعاست بخصوص تجمع این مردم مظلوم در کنار رود ارس و مرزهای ایران و اجرای آئین‌ها و مراسم منحیی دل هر مسلمانی را شاد و مطمئن می‌نماید که تا چه اندازه این انسانها به اسلام و مذهب علاقمند هستند. اشتیاق آنها به قرآن و کتابهای مذهبی و کوشش این عاشقان برای بدست آوردن عکس حضرت امام (ره) و رهبر عظیم‌الشان صحنه‌هایی را در مرزها بوجود آورده و می‌آورد که هیچ‌گونه جای شکی باقی نمی‌گذارد که مردم آذربایجان شوری تشنه اسلام هستند و به سرزمین ایران که دارای حکومت اسلامی است به عنوان مکان مقدس می‌نگرند و گمشده خود را در دامن اسلام و سرزمین ایسران می‌جویند. در قبال این پدیده استکبار جهانی بی‌کار نشسته و می‌خواهد جریان‌های را بوجود آورد که مسیر را به نفع خود منحرف نماید. سرمایه‌گذاری و هابیون و ارائه یک اسلام منحرفه تلاشی است که در این راستا صورت می‌گیرد. اما مساله مهتر تلاشهایی است که در جهت تغییر خط در آذربایجان شوری و تبدیل آن به خط لاتین صورت می‌گیرد.

مردم آذربایجان شوری صدها سال به زبان آنری سخن گفته و با الفبای اسلامی نوشته‌اند و قبل از انتزاع از بی‌کرامیران وحتى انقلاب بلویکی به زبان فارسی تحصیل کرده‌اند و فرهنگشان صدها رینه ایرانی و اسلامی دارد. اینک استکبار سعی در خشکاندن این ریشه دارد. کل سرزمین آذربایجان شوری و گنجه‌ای از ادبیات آنری و فارسی با الفبای اسلامی است. موزه‌هایشان مشحون از آثار است که دارای نگاشته‌هایی با خط اسلامی است. و کتابخانه‌های آنها پراز کتابهای خطی یا چاپی با الفبای اسلامی است. و کانی که به آن خطه مامعرب نمودند تعریف می‌کنند که در و دیوار مساجد و ایشیه تاریخیشان پراز کتیبه‌ها و کاشی‌هایی با الفبای اسلامی است و حتی تعریف می‌کنند که در بعضی از خانه‌های قدیمی اشعاری به زبان فارسی یا آذری با خط اسلامی وجود دارد. مردم این سامان به میراث فرهنگی ناری و آذری پشت علاقمند هستند و حتی مقدمات جشن هشتصد و پنجاهمین سالگرد ولادت نظامی گنجوی را تدارک می‌بینند.

از قرار معلوم سمیناری اخیرا در کشور ترکیه از «ترکولوگها» در شرف تشکیل است که زمینه‌را برای تغییر خط مردم آذربایجان به لاتین آماده سازد. البته برای زمینه‌سازی و آماده نمودن مردم دلایل بی‌اساسی را مطرح می‌کنند از آن جمله شایع می‌سازند که الفبای اسلامی برای انتقال مسایل علمی نارسا می‌باشد!

در حالی که با الفبای اسلامی بفرنجی‌ترین مطالب علمی نگاشته می‌شد و اینک کتابخانه‌های جهان پراز کتبی است که با الفبای اسلامی نوشته شده است و مشحون از مطالب پیچیده علمی است. اگر با تغییر خط قرار باشد که همه عامل تکنولوژی شوند، باید ترکیه مهد علم و تکنولوژی باشد و بیچاره ژاپنی‌ها که غافل مانده‌اند و الفبای خود را عوض نکردند باید در انحطاط علمی و تکنیکی به سر برند. اما هدف استکبار از این همه تلاش سرمایه‌گذاری چیست؟ مسلما استکبار جهانی در این اقدام حدود می‌کوشد با تغییر خط رابطه عده کثیری را که دلشان به خاطر اسلام و قرآن می‌تپد از جامعه مسلمین جدا کند و یکی از اصلی‌ترین ریشه‌های فرهنگی یک قوم را بختکاندو آن را از هویت خود دور نماید.

وی همچنین گفت: دولت ترکیه با ایجاد ارتباط با دست‌اندرکاران آذربایجان شوری و متقاعد نمودن آنها جهت پذیرش خط لاتین و تبلیغات وسیع و ایجاد سمینار در این راستا سخت در تلاش است. مصلحت است که سه دولتمردان جمهوری اسلامی ایران به فرجوی که مقتضی می‌دانند در این راستا کوشش کنند و اقدامات لازم را بعمل آورند و اینرا به عنوان یک حقیقت بپذیرند که اولاً در مردم آذربایجان شوری سه علت علاقه فرهنگی زمینه برای پذیرش الفبای اسلامی وجود دارد. ثانیاً پذیرش شوری بلکه در جماعه‌سردیگر آن نیز تاثیر بزرگی خواهد گذاشت.

* بايا تىلار *

۷
من عاشیق تورباغیم وار
گۆلوم وار یارباغیم وار
نقیلهرم جنت باغین
مزیم قاراباغیم وار

۸
اغلردن آرالیم گل
اۆرهگی یارالیم گل
باغلی یوللار آحیلدی
هاردا سان مارالیم گل

۹
عزیزیم یاز آتاردی
البنده ساز آتاردی
یارا بیر مکتوب یازدیم
آتدیم آراز آتاردی

۱۰
من عاشیق غم خسته سی
کۆنلومدی غم حسنه سی
اوجو قهریمین اۆسته
قاراباغ شکسته سی

۱۱
دالغانیب داشان اولسا
قایناییب چوشان اولسا
دعسین قاراباغلی یام
کۆربودن آشان اولسا

۱۲
عزیریم یازی آش گل
الۆنده یازی آش گل
باغلی بوللار آحیلد
س ده آراز آش گل

۱
عزیزیم گللم سیزه
سۆز وئردیم گللم سیزه
مین لر کورسو سالارام
قاراباغ دان تبریزه

۲
یاننام سینه داغلی یام
قویما منی آغلی یام
یۆز ایل غربتده قالسام
یتنه قراباغ لی یام

۳
من اولدۇزام باتمارام
یاد قوینوندا یاتمارام
قصاب دریمی سویما
قاراباغی آتمارام

۴
قیلدیم نامازی گلدیم
قیش اوتدی یازی گلدیم
کۆرو آتدیم آرازا
آشدیم آرازی گلدیم

۵
عزیزیم نیاز اۆسته
دورموشام ناماز اۆسته
دعام اولوب مستجاب
کۆرویم آزار اۆسته

۶
من عاشیق گۆل بیحه رم
گۆلی - گۆلدن سئحه رم
گئحه رم گۆرلریمدن
قاراباغدان گئحه رم

* یالان گوردیم *

گوزآچدیم دار دونیانی یالان اندر یالان گوردوم
اوزیم تک یوخسول انسانی گتھے گوندوزسولان گوردوم - نظیرہ

بو دونیایہ گلن گوندن گونی گوندن یامان گوردوم
بیری خندان ، بیری گریان ، بیریین ده باغری قان گوردوم
بیری ناکس قورار دامی ، بیری انسان آحار اونی
بیری اوغری حایار دامی ، بیریین ائوی تالان گوردوم
بیری نین احوالی چوخ خوش ، اورهگی درد و غمدن بوش
بیریین یتمک ائدیبا خوش ، بیریین شام سیز یا تان گوردوم
بیریینی غم دارا جکمیش ، گوره رسن کی ، دیزه حوکموش
بیریین شنلیک با زاریندا کفنی ساز - تار چالان گوردوم
بیریینده بۇرگه باش محتاج ، بیری باش سیز قویوبدور تاج
بیری وارلی قالیبیدیر آج ، بیریین ناین یا وان گوردوم
بیری وارلی سخاسی یوخ ، بیری ائیلەر حفانی حوخ
بیری خلقه اولار قوربان بیریین قوربان آلان گوردوم
بیری ظالیم ، بیری مظلوم ، بیری حاکیم ائدەر محکوم
بیری ناحق چاتیر حقه ، کی من حقی باتان گوردوم
بیری آیدین ، بیری کاسدی ، کیمی تویدا ، کیمه یاسدی
بیری نین مسکنی حنت ، بیریین اوددا یانان گوردوم
بیری دانا ، بیری نادان ، بیری باهدی ، بیری ناباب
بیری نا اهل دور فریاد بیریین فاضل قانان گوردوم
بیری طولان ، گوزهل جئیران ، کی ، انسانی ائدەر حئیران
بیری ظا ووس ، بیری شاهین ، بیریین ده ساغماغان گوردوم
بۇ عالم حق اوچون پوچدی ، بیری گلدی بیری کؤجدی
دوشونسن عاقبت هئجدی ، بۇ دونیانی یالان گوردوم
بیری گورکملی انساندی ، اورهگی بیر تیکه قانندی
بیری قولدور ، قولی زوربا ، کی ناحق " حق " آلان گوردوم
بیری عالم قبا تا پماز ، بیری عاقل ردا تا پماز

بیری آتشک گفیر دینا، بظلینده پوخ یالان گوردوم
 بیری انساندی امکان سیز، بیری امکانلی ایمان سیز
 "مهرزاد" ساده انسانی سوسوز گول تک سولان گوردوم

﴿ تورکجه لیلی و مجنون ﴾

بویوک شاعریمیز گنجهلی نظامی نین " لیلی و مجنون " منظومه
 سی نین مشهور آذری شاعری " صمد وورغون " طرفیندن منظوم ترجمه سی
 آقای حسین فیض اللهی وحید (اولدوز) طرفیندن الفبامیزا گوجورو-
 لوب، بیر مقدمه و لغتنامه ایله بیرگه تبریزده. شفق چاپخانه سیندا
 چاپ ائتدی ریلیب تلاش انتشاراتی طرفیندن نشر ائدیلمیشدیر .

=====

عطاء امیری

=====

﴿ بایاتسی ﴾

داغدان بولاق قازارام	بایاتسی نی یازارام
من دوسلیغی بوزارام	دوستا وفا اولماسا

oooo

تقلیریوی سن یان آت	باکی دان گلیر مانات
الله وئر منه قانات	باکی نی گورمک اوحن

oooo

اسیر آناسی نین قالانی:

قول بویون اولدولار آنایلان - اوغول،
 گوزهل بیر صحنه ایدی شووقدان - شوردان
 قیریلدی قند - نبات سپیلدی نوغول
 گئتدی بخت ائوینه گلینسه اوردان

در سوگ برادر دانشمند دکتر مرتضی هیئت

برفت آن بلبل خرم به بادی
دریغی ماند و فریادی و یادی

سرهنگ دکتر مرتضی هیئت فرزند
مرحوم علی هیئت در تاریخ ۱۲۹۹ شمسی
در تبریز به دنیا آمد و در سال آخر
آخر دبیرستان وارد مدرسه نظام تبریز
شد و در سال ۱۳۱۷ در ۱۹ سالگی افسر
رشته مهندسی شد و بعد از اتمام دوره
تکمیلی ضمن خدمت ارتش دانشکده حقوق
تهران را تمام کرد و در سال ۱۳۲۷
برای دوره دکترا به پاریس رفت
و بعد از اخذ دیپلم دکترای حقوق به

تهران بازگشت در درجه سرهنگی بعد از اتمام دوره دانشگاه جنگ
سمت رئیس دادگاه تجدید نظر ارتش تعیین شد. در دادگاه بعثت عدم
تمکین به صدر احکام فرمایشی و اختلاف نظر با دادستان ارتش وقت
دوبار بیکار شد و بالاخره در سال ۱۳۳۹ بنا به تقاضای شخصی بازنشسته
شد و برای تحصیل پزشکی که از او ان جوانی آرزو و حسرت آنرا در دل
داشت به پاریس رفت و بعد از دادن کنکور وارد دانشکده پزشکی شد و پس
از طب ورزش انمام دوره دکترا پزشکی دوره های تخصصی و
بیماریهای را نیز به پایان رسانید و در عین حال لیسانس زبان
فرانسه و موسیقی بود و در جوانی دوره عالی دارالمعلمین ورزش را
هم تمام کرده بود.

دکتر مرتضی هیئت تمام عمر خود را وقف تحصیل دانش کرده و مانند
یک طلبه زندگی می کرد. دارای دو دختر می باشد که یکی در آمریکا
مشغول تحصیل است و دیگری ازدواج کرده است.

دکتر مرتضی هیئت در مدت اقامت در پاریس به بیماران ایرانی
زیاد می رسید و خدمات پزشکی را به رایگان انجام می داد.
سرهنگ دکتر هیئت مانند پدرش یک مسلمان واقعی و برهیزکار بود

سالیان دراز دریا ریس زندگی کرد ولی تا آخرین نفس نمازش ترک نشد . بسیار وطنخواه ، مردم دوست و درویش بود . تمام عمر از تحصیل دانش غافل نبود . ولی به مال و مقام بی اعتنا بود . به خانواده اش بسیار علاقمند بود ولی نسبت به من که برادر کوچکتر او بودم محبت خاص داشت از دوران کودکی همیشه مرا تشویق می کرد و در درس و ورزش مربی من بود . من بسیاری از گامیابی هایم را در زندگی مدیون تشویق و راهنمایی و کمکهای بی دریغ او هستم . اگر بگویم مرا بیش از خودش دوست می داشت و از توفیقات من بیش از موفقیت های خودش خوشحال می شد . به نظر خودم اغراق نگفتم . آرزو داشت به تهران برگردد و در خدمت پزشکی همکاری داشته باشیم . افسوس که اجل مهلتش نداد و من هم با مرگ او از دیدار و همکاری وی محروم ماندم .

در تمام دوران زندگی آرزوی تحصیل پزشکی بود و مرا هم به پزشکی تشویق می کرد . وقتی من از دبیرستان نظام تهران فارغ التحصیل شدم برای استعفایم از خدمت نظام و رفتن به دانشکده پزشکی هر چه می توانست کمک کرد . چهل سال بعد وقتی از دانشکده پزشکی تور در فرانسه فارغ التحصیل می شد برای دفاع و تصویب تز دکترایش مرا هم به عنوان عضو ژوری (هیئت اساتید داور) دعوت کرده بودند . در جلسه ای که از تز خود دفاع کرد . ریاست دانشکده از من خواست تا به عنوان عضو ژوری صحبت کنم . گفتم در برابر این طلبه پیر چه می توانم بگویم ! ایشان کسی است که دست مرا گرفته و به دانشکده پزشکی برده و در این راه راهنما و مشوق من بوده است حالا خودش هم بعد از چهل سال به آرزو و عشق دیرین خود می رسد . من در برابر این عشق دیرپا و مداومست ایشان سر تعظیم فرود می آورم . و از خداوند برای او توفیق می خواهم . سخنان من همه حاضرین را تحت تاثیر قرار داد خودم هم منقلب شدم !.....

آری سوهنگ هیئت یک عمر با عشق پزشکی زندگی کرد و در اثر یابدا - ری ، مداومت و مقاومت پزشکی شد ، متخصص شد ولی افسوس عشق او ناتمام ماند زیرا نتوانست به میهن خود بازگردد و اندوخته علمی و تجربی خود را به هم میهنان خود که همراه ما مانند برادر دوست می داشت ارائه دهد . افسوس .

(شعر ج.م. ساوالاندان)

✧ قارداش ياسيندا ✧

دوقتور جواد هيئتتين ديليندن

گۆز ياشلاريمين آرديندان
سنى گزير ، سنى آختارير .
سنىن تميز و ايستى محبتيني ،
هئح كيمده گۆرمه ديم .
هئح ياندا تابما ديم
اي منيم بنزرسيز . ايستكلى قارداشيم
سن عمر بويى منى سئودين منى اوخشاين
ايئدى سه ،
ايستى گۆز ياشلاريملا
ايسلاق كيريكريملا
بير دنيا نيسگيلينلا
حسرتينده . . . قويدون قارداش .
نه گۆزل ميش ، نه عزيز ميش
شيرين و حزين خاطره لرين !
سۇ صيخينتيلي ، سۇ ياسلى گونلريم
ده ، ده
بهر آن منى تك بۇراخمير خيالن !
بۇندان صونرا
سنىن خيالينلا ياشيا حاغام ،
خيالينلا آغليا حاغام
و خيالينلا تسلى تاي حاغام
اي منيم عزيز و نيسگيللىسى
قارداشيم .

عزيز قارداشيم . سنىنلا
بهر بئله . باغليليغىمى بيلمزديم
بۇ باغليليق ، اختيارىمى
منليگىمى اليمدن آليب ،
ايئدى سندن
يارالانميش اۆره گيمده
اؤنودولماز خاطره لرله
نيسگيلين ، محبتين قالب
منى يانديرماق ، منى ياخماق
اؤجون قالب !
قوى يانيم ، قوى ياخيليم !
حئيف سون گونلرينى گۆرمه ديم
سنىنلا دانيشيب سنىنلا گزمه ديم
ايئدى ،
خياليم ، دالينحا گزير ، سنى
آختارير
سۇلودلارين اؤستونده
انگين سمانين آپ - آدىس
ماوى سينده
دۇيغوم ، دوشونجم
سنى آراييب ، سنى آختارير
گۆزلريم ده
دورۇ و يارلاق

✽ آلدی قراریمی ✽

غم لشگری آخیئلایب ، آلدی قراریمی
"هیئت" غمی خزانہ حثویردی بهاریمی
گۆزلر بۇلاغی غم یاشین آخر قوروتما مییش
قانه حثویردی گۆزدن آخان آبشاریمی
غم لر الی له سینده غم لر قلاق قوروب
غم تۆسدوسی قاراتدی عجب روزگاریمی
غم اوردۇ قۇردو اولکده دۇسلاری چولقادی
غم بالتاسیلا قازدیلا دوسلار مزاریمی
یاندیم ، شرار غمده یاتیب دوستوم اولدانیب
بۇ غم دیر آرتیران کۆنول ایجره شراریمی
اهل عزایه صبر الاهی بۇ غمده وئر
صبر ایله مفتخر ائیله اول غمگساریمی
بۇ غمده گۆز یاشی "رضا" نین صیرینی کسب
غم چولقادی تازاشدان الاهی دیاریمی

تشکر و معذرت

سئوگیلی قارداشیمیز دوقتور مرتضی هیئتین یاد
اولکده نیسگیلی اولۆمو دۆلایی سیله اۇنۇن یئردن
قالدیرما ، باسدیرما و یاس تۇتما تۆره نلرینسه
قاتیلیب ویا تلگراف ، تلفن ، مکتوبلا و یاروزنامه ده
باش ساغلیعی و ئرمکله بیزیم آغیر آجیمیزی پایلاشان
حرمتلی دوست ، همکار و همشهریلریمیزه حانندان
تشکرلریمیزی بیلدیریر و بۇ یاسلی گۆنلریمیزده
اۇنلارا تک - تک حواب و غره بیلمه دیگیمیز اۆچون
بیزی باغیشلامالارینی اۇمار و اولو تانیری دان
هامی میزا ساغلیق و خوشلوق دیله ییرم .

هیئت عائله سی طرفیندن
دوقتور حواد هیئست

(خالچا)

باشىنى بۇلايان قۇجا حوسانلا برابر هامى ايجهرى گىردى . لاکىن ايجهرىده درحال هامى جلد کنار ا حكىلدى . حونكى سحر گونشى نين گور شعاعلارى قابى يئرىندن بىر باش قارشىداكى ديواردا آسىلمىش خالچانين اوستونه دوشموشدو . ايندى اونلار باشلاريني قالدېرىپ ، خالچا باخديقا گوردوكلرى ائله فرطى بىر منظره اولدوكى بىر آن هئح بىر سوز دئيه بىلمه يهرک دايانديقلارى يئرده دۇنۇب قالدېلار .
(محمد خانلى)

* مال اوتار بىرکسن *

يازدان بىر آز گئدنده ، اوت - علف بيتىب داغلار گويه رىردى . بىز مال اوتار ماغا قول قويوردوق . ياشيل دره لرین دوشونده ياماجلاردا قلسى اوخا داغلارين ياليندا مال يايئردىق . اول گونلرده قيشدان تزه خىخب گزمه گه ياديرغامىش آياقلار يميز خا ملايب شيشه ايدى ده گزمکدن گرايلى دتمکدن يورولما بىردىق .
حۇلون يارسىزى ، بۇلاق اوتوسو . تىره گى بىزيم ياوان نىير چوره گىمىزىن ياوانلىغى اولوردو . هر دن ده بىر جوما گونو بۇلاق باسیندا مالى ياتاغا توكوب ياتىردىردىق ، گئدىب کتدن ياغ بومورتا يا نئحه كى دئىبىردىك "جومالىق" يىغىردىق . بۇلاق باشيندا قورولور - دوق گاهدان دا بىر كهلىك يۇواسى تايىب ، يادا اوخ - يايىلا بىندىرعىن ، قومرو ، فاختا اولايىردىق .
(اسماعيل هادى)

جای آخیر

یئنیجه پارتلاچی مادهلر واسطه سیله جایین اطرافینی بۆروین، هۆندور داغدان آیریلیب و جایین یاخینلاریندا اوزونه یئر ائدهن ناهموار، آنحاق تمیز و صاف بیر داشین اۆستونده اگله شیب، قارشیمدا شاریلتیله آخان جایین آهنگدار سسینه قۇلاق آسیرام. جای بیر آعلان کیمی نریلده بیر وقابا - غیندا اولان مانعهری اوز یئنیلمز اراده سی قارشیسیندا تسلیم ائده رک - آخیر، اطراف بۆسبوتون ساکتدیر، آنحاق ایکی - اوچ متر مسافه ده بیر - ایکی یوک ماشینی اویان - بویانا دؤغرو حرکتده دیر، غلطک، بولدوزر، بلدیسه علامتی اوزه رلرینده بیر یاندا دایانیب حتی سۆر و حولریندن نئله بیر اثر یۆخدور، یالنینز جایین اطرافیندا ایل لر ایله بنجرهن، بوی آتان و کؤلگه سالان اوچا، هۆندور قوز، بۆتون هنده وه ره کؤلگه سالان سۆیود و قۇواق آغا - جلاری نین دیبی، داغدان هرلهنن داشلار ایله دۆلودور. بئله نظره حاتیر، بۇرادا، بلدییه اداره سی یولو گئنیشلندیرمک ایسته ییر. بۇ یئنی دکیشیکلره و اطرافی دۆلدوران داش، حانقیل لارا باحمییا راق بۇ یئرین منظره سی خوچ گۆزهل وها و اسی سرین، آغا جلارین جرگه ایله جایین اطرافیندا دۆزولمه سی بۇر یا بیر اۆره ک اوخشایان منظره وئریب دیر فیکره دالمیشام تارییح. طبیعت، گئجه جک و گله حک حقینده دۆشونورم، بیردن قاباغیمدا گۆزوم بیر قۇحا، اورتا بوی، چال ساقلال، قره شین بیر کیشیه ساتاشیر، کیشی ایله سلاملاشیریق، او، یا الله دئییب، منیم قارشیمدا سریلمیش بیر داشین اۆستونه سۆکنیر، الینی سالیب جیبیندن بیر اوزون، قارا تسبیح حیخاردیر و حؤیر - مگه باشلا ییر. او گۆزلرینی منه زیلله ییب بیر سۆز دئمک ایسته ییر. صونرا باشینی آشاغی سالیب، تسبیح حؤیرمگینی دوام ائتدیریر، بیر نئحه دئیقه بئله کئچیر، من بیر نئحه لحظه دن صونرا سکوتی یوزاراق قۇحادان سۆرۇشورام :

- سیز بۇرالی سیز ؟

- بعلی آقا، من بۇرالی یام، بیز دده بابادان بۇرالی ییق، بۇرانی کی، گۆرور - سن اون بئش ایلدیر کی، بۇحالا دۆشوب، حتی بۇرانیس یاخینلیغیندا اولان شهرین عمرون دن ۵۰ - ۴۰ ایل آرتیق کئحمیر، دئییه جاواب وئیریر .

سۆرۇشورام : سن لۇرسان ؟

- بعلی آقا، بیز لۇروخ، بئویرا حمدلیک .

لۇرکیشی باواش - یاواش ایسنه ییر صحتین باشینی آحسین، او دئییر :

- آقا بیر زمان بۇردان بئله یول حکیلمه میشدی، بۇر یا گلن فقط بئسز

اغزلىرىمىزدىكى بۇ ھايىي اطرافى بىلەن باش خانىقىل لار ايله دولو دگىلىدى. بۇرا ھمىشە ساكتايدى، ايندى تعطيل گونلىرى بۇ اطرافدا ايگنە سالماغا يىغر تايلمىر خانوادەلەر شەردن، ھنى اوزاق سەرلردن شىراز، گازرون كىمى سەرلردن بورا يا گلىبدا استراحتا ئىدىرلەر.

سۇرۇسورام :

بۇ يۇخارى طرفدە گۆرە ھاربان باغلارنىن اطرافىندا بىر آرخ كىچىر، بۇ آرخ دۇورىندە نظام ايله چوچ دىنلە سۇيۇد، قوۋاق آغاچلارى اكيلىب، آنھاق آشاغى طرفدە سالىنان باغلارنىن اطرافىندا ھرايىكى اۇچ متر مسافە ايله دىمىر، يا خود گودە، گىردە آغاچلار يىغرە قوبلاندى بۇ دىمىر يا خود آغاچلاردان تىكا - نلى سىمىر كىچىرىلىب اۇ نظامىلە اكيلىن آغاچلار، اطرافا كۆلگە سالىب و بۇرانىن منظرە سىنى گۆزەللىشىدىدىكى ھالدا بۇ نىكا نلى سىمىر بۇ گۆزەل ليگى پۇزۇر، بعضا سۇرانى بىر زىنداندا اۇھشادىر.

قۇحا لۇر كىشى جاۋاب وئىرىر :

- آقا، اۇيۇخارىدا سالىنان باغلارنىن عمر وندىن ۳۰ ايل دن چوچ كىچىر، او زامان ھلە بۇرا يا يول سالىنما مىشى. بۇرادا يا شايانلار، يالنىز بىسىز اغزوموزدوك، ايندى بۇرا يا ھرچۆرە آدام گلىر، اۇنلار بعضا ميوە زمانى بۇ باغلاردا دشمن كىمى ھوما كىچىرلەر ميوەلرى دەرىپ، يىغرە تۇكوت ھتى بۇداق لارى حوللارى بىلە سىندىرىپ كۇرلايىرلار. اۇنا گۆرە تىزلىك دە سالىنان باغلا رىن دۇورە سىندە تىكا نلى سىمىر دۇزولوبدور. ھرىۇلدا ن كىچن باغا دۇورتولمە سىن. لۇركىشى سىنە سىنى اۇنورور ائلە بىل كى سۇز داغا رىغى يىرتىلىب بىر باشا سۇزونە دوام ائتىدىرەر.

- آقا درد فقط بو اولسا دۇزەرىك، سىزىم بۇندان باشقا بۇرادا ھسوخ ناراحاتلىغىمىز وار. سىز ھر طرفدن كورلىق كىرىك، مثلا بۇايل ھاۋا ھسوخ سۇيۇق كىچدى، شاختا بۇتون قۇز آغاچلارنى وۇردو، بىر يۇخارى باخ، بۇ يىكەلىك دە آغاچلارنى ھىچ محصولى بۇخدور. ھرنە گۇروروس يارىق دىر ميوە دن ھىچ بىر نشان گۇرۇنمور.

گۇزلىرىمى قالدىرىپ دقتلە اطرافىمدا. اۇلان آغاچلارى سۇزدوم، كۆلگەلرى باشىم اۇستوندى نەقدەر اۇرەگى اۇخشا يان آغاچلار نظرىمە لۇت و ھىلىياق كلىدى. لۇركىشى دۇغرى دىپىردى ھر يىغرە ياخىردىم يالنىز خول و يارساق گۇروردوم. گىردكاندان ھىچ بىر انرىوخ ايدى، بۇبارسىز آغاچلار مندى تاسف و كدر ياراتدىغى ھالدا اۇنلارنى عىطىب و ھىبتى مندى درىندىن تاثيراقتىدى. لۇر كىشىيە اۇزومو تۇنوب اۇندان سۇرۇشدم :

- بۇ آغاچلارنى ياشى بىلە بىلە كى چوچ اولسون

قۇحا جاۋاب وئىرىر :

– آقا بونلارين اكيلمه سيني نه اينكى بيويم هائله دده ميزن ده يادينسا
كلمز

فيكره گئديرم بو آغالاردين ناسنا نه فصو– قدهر گليبدير، اگر ديل
لري اولسايدى نهر دئمزايدى لري
لور كيشى ياخشى بىر فولاي آسان ناسب ديراو، ابسته بىر اوڤره گيبنده
گونلر ههههه و ايللر ايله ساتان سوزلري بىردن توكسون چوله او منه اشاره
اڭدير :

– بو سهيه سارى ناخ ، اورا باعئيق دير اورادا اولان آغالاردين دئمىك
اولار چوحو آتما آغاجى دير گورولس بونون آغالار نه ياخشى حيكلننندير
من سوروسورام سى سىربى نوايل آتما محصولونوز چوچ بول اولاقا ديدر
قوفا باشيني تولايير :

– آقا بونا باحما بىن بو باع اوچ هكارون آرسىق دير بىر نئحه نعر قوهوم
قارداش بو باغين صاحب لريبك . سىيز: سىلدير آلماننن كبلوسىنى نئس تومننه
ساتديق بيلبرس آقا رحمن بىر چوچ و البميره گلى يول چوچ آردير . سىيز
نئحه نعر ليك ها مومىز قوفا لمىسى سانبى سوده كي كىمى ابسله يه بىلمىريك
من سوروسورام اللها شوكور بوردا من بىلدىگمه گوره هر عائله نين نئحه
اولادى وار بىس اولار نئنه بىرلر ؟

موحانين گورلري يا شارير . سىي بو عوتوق بىر حالدا خيخير :

– آقا منيم بىر او علوم ايگيرمى اوچ ياسيندا "سربى معلم" ايدى . او ، ساو
حبه سينده شهيد اولدى . ايگينجى او علوم دا حبه ده بارالاندى ، آبلار ايله
خسته خانه ده ياتدى هر ايكي اياغيني كسديلر . سىيز بورادا اون بىر عائله
ياشاييريق اون ايكي شهيد و ثرمىنيك و نئحه نعر حوانلاريمىزدان ايندى بىل
كولونگ توتماغا قادر دگيل لري . بونلاردان بعضى لري اللرنى بعضى لىرى
اياقلاريني بو محاربه ده الدن و ثرمىنلر .

من چوچ سريشان حالدا ، زاوللى قوچانين حاوا سيندا دئميرم :

– حكومت شهيد و ثره خانواده لره هر بىر نطر دن كؤمك اڭدير ، اولار چوچ كورلوق
حكيملر ، بهيه بئله دگيلمى ؟

قوفا لور كيشى حاوا ب و ثريير :

– آقا ، محاربه نين اوللرينده حكومت ياخشى كؤمك اڭديردى . حنى بعضى
خانواده لره وانن ماشيني بئله و ثردى . محاربه چوچ اوزون حكدى . آقا مگر
سككىز ايل آز بىر زمان دير ؟ چوخلارى ائولربندن ، ائشيكلربندن ديدهر گيبن
دوشدولر ، حكومته نه قدهر خسارت دگدى . نه قدهر نهرلر خراب اولدى . نه قدهر
اسلحه يه پول و ثريلدى و هاموسى آرادان گئئدى . آقا ، بورادا قديم سئرنو
توفنگى خلق آراسيندا اوتوز مين تومى دن آرنىق معله اولونور . ايندى حكومت

نئیله سین مثلا بیزه، منیمله - آروادیم هره میزه مین نومن وئیر، آیسدا
ایکی مین تومن بو باهالیقدا بیزه نئیله یه میلر، بوندان باشقا، ابندی بیز
باغلاریمیزین میوه لرینی درمکده یا خود اکین ایشلریمیزده باشقا ایشیلره
احتیاحیمیز واردیر. بۇدا چوخلی بۇل ایسته ییر. بۇ گۆنکی گۆنده بیزیم کند
لرده فهله چوخ آز تاپیلیر و هاموسی بۇنلار ایشله مگه شهرلره گفدیرلر.
فۇخالور کیشی دایانمادان ایسته ییردی دانینسین و بۇتون اورهک سۆز-
لرینی تۆکسون حۆله اونون دانیشدیعی سۆزلر منی دۆشوندوردوالیمده اوخو-
دوغوم کتابین جمله لری بیر-بیر یادیما دۆشوردو. "نفد و تحقیق در تاریخ
معاصر ایران" هله چوخ زامانلاردان سری استعماری حکومتلر یازیق شرق
خلق لری نین زاوللی مسلمان جماعتی اغز آیا فلاری آلتیندا تاندالایب و
اونلاری استعمار ائتمک اوخون نه حیللر ونه کلکلر قۇروبیلار. سنّی، شیعه
آدیلا، ایرانلیلاری عثمانلیلارین حانینا و عثمانلیلاری ایرانلیلارین حانینا
سالیب تاریخ بویو نه قانلی فاحهلر کی یاراتما ییبیلار. هند، افغان، تورکیه
و ایران خلق لرینی مین حیله و سولتیک ایله بیر-بیرلرینه قانلیسی
دوشمنه دؤنده ریبلر و سۇ نحیب و محروم انسانلارین آراسیندا دوستلوغی و
بیرلیگی پوزماغا حالیشیب حیدر - نعمتی و سنّی شیعه ومین حوره بئله قوندار
- ما آدلار آلتیندا آرالارینا عداوت و فیرقین سالیب بۇ زاوللی و مظلوم
انسانلارین منلیگینی ازیب حوانلارین قیردیریب، شهرلرین حرا به زاره دؤنده -
ریب، ثروت لرینی اللریندن آلیب و اؤزلرینی سیرتیکه حۆرله مگه محتاج
اؤدیبلر.

فۇخالور کیشی دانیشیردی، آنحاق من داها اونون سۆزلرینی یا حشبی
سّحه بیلیمیردیم. نئینیمده مین بیر سئوال وجوده گلیمیشدی، کئجه جک حقیننده
دۆشونوردوم گلحک باره سینده فیکر اؤدیردیم. سئق قارالیردی، سۇرادان
شهره ۵۰ دقیقه لیک بیاده یۇل ایدی. من اگلسدیگیم داشین اؤسوندن ایاعا
قالخیب قوجا کیشی ایله خدا حافظ لسدیم و شهره دؤغرو یۇلا دۆشدم. حاییس
شاریلتیسی یۇل بویو سیرآن بئله کسيلمردی. او، آخیردی. یورۇلمادان،
آردی کسيلمهدن. او، اغز آخماغینا دۆشونمهدن دوام اؤدیردی.

آقالار سۆزو

- * سۇ سۇيو تايار، سۇدا حۇخورو .
- * سۇدا بۇغۇلان ، سامان حۇسۇندىن يايشار
- * سۇ گۇتورمكله ، دريادان ، سۇ اسكيك اولماز !
- * حاي قۇشو ، حاي داشى ايله وۇرولار !
- * آرخا سۇ گلنه قدير ، قۇرباغانين گۇزو بره لر .
- * داغين دا دردى ، داغ بۇيدادير !
- * داياغى داغ اولانين ، باشى گۇيلرده اولار .
- * ايت قاييا كۇلگه سينده ياتار ، دئيه ر : اوز كۇلگه مدير .
- * آي گۇرمۇشون ، اولدۇزا نه منتى
- * تۇرپاق دئيه ر : سن منه تر وئر ، من سنه زر وئر يم !
- * دميرى ايسىتى - ايسىتى دۇير لر .
- * دميرى ، كۆره دن دمير جىخاردار .
- * زر قدرينى زرگر بيله ر .
- * آغاج بار وئرهنده باشينى آشاغى سالار
- * آغاج ميوه سى ايله ، انسان امكى ايله تانينار !
- * آغاحى قۇرد ايچيندن يئيه ر .
- * بالتا آغاج كسمزدى ، ساپى آغاج اولماسايدى .
- * باغ باغبان سيز اولماز . ده وه ساربانسيز .
- * باغا باغ دئيه ر ، باغ دئيه ر .
- * باغا باغ اوزوم اولسون ، يئمگه اوزون اولسون .
- * باغا باخارسان باغ اولار ، باخمازسان داغ اولار .
- * هئيواسى يۇخ ، نارى يۇخ .
- * قوى دئيه ر لىر شاه بوداغين باغى وار !
- * يول هميشه بوستان كناريندان دۇشمز !
- * كۆلون قدرينى ، بۆلبول بيله ر !
- * كۆل تيكان سيز اولماز .

"ارس خط جدایی نیست ."

مهردادار رفع زاده نقل از نامه جمهوری شماره ۲۹-مرداد ۱۳۶۸
پاریس - ۱۷ دی

- * گستره جنبشی که فرامی تازد و بر خصلت های مردم سالاری استوار خواهد بود و از شیوه های دمکراسی پیروی خواهد کرد "همه سوی" مرزهای سیاسی ایران را فرا خواهد گرفت.
- * در سیاست گذاری ملی آینده، رشد "مردم سالاری" در ایران اساس کارهاست .
- * هرگاه روسیه مردم سالار به جهان آید، قســـــــــــــــــــــــرار داد ترکمانچای خواهد مرد .
- * با روسیه مردم سالار و دمکرات ، جنگ ها ، ترس ها و ناباوری گذشته ، به گذشته سپرده می شوند .
- * آیا با مرگ ترکمانچای ، دوره طولانی دفاع از ماترک ، نیاکان شکست خورده را نباید تمام شده دانست و بجز برای همراهی با برادران و خواهران جدا مانده چاره اندیشید ؟

آذری ها ، مرز اتحاد شوروی و ایران را "دیوار استالینسی" نامیدند و آنرا درهم شکستند ، تا به خانه پدری راه یابند . "گذر آزاد" آغازی است که از انجامش نا بدگفت : آنچه در "خواست گذر آزاد" سهفته است ، اساس استراتژیک سیاست ملی ما را در برابر پرسشی تاریخی قرار می دهد ، پرسش این است : آیا سیاست "موازنه" ، چه "منبت" وجه "مبغی" سیاستی که نگاه "موازنه عدمی" و گاه دیگر به صورت "به عربی ونه شرفی" جلوه کرده است ، که نزدیک دو قرن مایه کار سیاستمداران ایرانی بوده است ، هنوز کارساز است ؟

آیا جنبش آذری ها و دیگر جنبش های درون اتحاد شوروی و رشد دمکراسی در آن سرزمین "روس مهاجم" را "مردم سالار" نخواهد کرد و از پایان دوره سیاست موازنه نمی گوید ؟
در این گفتار پس از اشاره ای به گذشته و حال بخشهای شمال ارس ، در مساله استراتژی ملی تاملی خواهیم داشت .

در طول ۱۶۲ سال، هیچکس "روس و ش" نند

ار دست انداری روس مادر رمان سلطان حسین صفوی بنا
آخرین "خاک ربانی" روسیه ار ایران، تاریخ شاهد ۲۳۴ سال حالش
و درگیری است (۱)

س از انفال سرزمین های شمالی، استادگی در برابر
روس سال ها دوام داشت هر حد حکومت سیه جان فاجار را بنا
استادگی سر همراهی نبود، بسوانانی حرد و کلان چون "چواد"
"نی" "علی" "سیح شامل" در وجدان تاریخی مردم خانگهی در-
خور یافتند.

دیرتر که حکومت براری وازگون شد استادگی در برابر
روس با ناگیری های رمان در اندیشه پردازانی چون رسول راده
جلوه کرد (۳)

روس ها کوسیدند ربه های تاریخی در شمال ارس را قطع
کنند، از آن سمار، خط را روسی کردند (۴) تا بریدگی حسان
شود که حوادن سنگ آرا مگاه بدران برای فرزدان ممکن باشد
چه رسد به کتاب های سحر گدسه. ترک ایرانی را در برابر
فارس ایرانی گذاردند، تاریخ را دم بریده و دغل ساحبند، نام
های تاریخی را دیگر کردند (۵) برار ها و رهبران حرس-نی
را "بدر مهران" مردم اران و شیروان را مرو و لیکران....
نامیدند و نا آجا بسش باجید که حواسد رور امضای
قرارداد ترکمان جای را رور جنبش ملی به شمار آوردند. (۶)

۱- از سال های پایانی حکومت ساه سلطان حسین ۱۱۵۲ هجری شمسی
روس ها به شمال ایران هجوم آوردند تا ۱۳۳۶ که منطقه بیروزه را
به روسیه واگذاستند ۲۳۴ سال خاک ربانی روس به درار آنها مید.

۲- الف: جوادخان حاکم سهر گنجه بود. وی از حوی آدریا حسان
مرکزی است که یس از قرارداد ترکمان جای بیوغ روس راه گگردن
بگرفت. شهر گنجه تنها به مبارزه برخاست روس ها بس اریص-سرف
گنجه به انتقام نام آرا الیراب یل (سهرالیراب ملکه روسیه)
کردید و بعدها کمونست ها در ادا مه همان سناست گنجه را کبروف-
آباد (کبروف رفیق لنین) نامیدند. چند روز بیس گنجه نام واقعی
خویش را بار یاعب.

ب: نی مشهوره "نی دست نافتنی" (قاچاق نی) ار مبارزان صد
روسی بود و نظیر "علی" در مبارزه با سلطه روس حان باح. نی
قهرمان افسانه ای سده است و شعرهای حماسی در باره اس سینه به
سینه نقل شده است و می شود.

اما پس از ۱۶۲ سال آذری کم و بیش همانست که بوده چنانکه تاحیک و ازبک و ترکمن و دیگران "روس" شده‌اند. تبعیض آشکار به زبان آسبائی‌ها:

حال په بده نستان امروز جمهوری‌های درون اتحاد- شوروی بگیریم (۷) نگاهی به آمار و ارقام از حال و روز مردم این‌سامان و از نه‌های سنگین شکست حکایت دارد زیرا: درآمد‌های سرانته مردم جمهوری‌های آسبائی، از باکو تا مرو ۹۰۰ تا ۱۵۰۰ روبل است اما در بخش‌های اشعالمی والتبک ۵۰۰ تا ۷۰۰۰ روبل، یعنی هر انسان اروپایی مساوی است با پنج انسان آسبائی.

بودجه جمهوری آذربایجان در ۱۹۸۹ با شماره ۶/۸۰۰/۰۰۰ تن سه بیلون و هشتصد و هشتاد و هشت بیلون روبل بود ولی جمهوری لنینوایی با نیمی از جمعیت آذربایجان چهار- بیلون و پانصد بیلون روبل و ترکمنستان با شمار مردمی همانند لنینوایی دو بیلون روبل.

نولید مواد سیمانی زبان بخش بر محیط زیست، در آذربایجان بی نظیر است. شهر "سومقائیت" در نزدیکی باکو در نولید مزاد زبانی بخش سیمانی و آبوه مراکز تولیدی آن، مقام بخش‌هایی را داراست. اما ۸۰ درصد این تولید برای مصرف دیگران است و ۲۰ درصد برای آذربایجان که گرفتاری‌ها به بار آورده است.

ج: شیخ شامل، پیر طریقه نغسندی و حاکم داغستان بود. وی سالها به اتفاق قاضی ملا و حاسین او حمزه بیک و سپس به عنوان سردار کل داغستان با روسها جنگید و پس از ۲۵ سال جنگ دستگیر شد.

۳- محمد امین رسول زاده مفکر و رهبر واقعی نخستین جمهوری مسلمان در آسبائی یعنی حکومت دو ساله مساوات است. ۱۹۲۰-۱۹۱۸ میلادی که پس از اشغال باکو بوسله قشون سرخ در نغسند درگذشت.

۴- خط سبئی آذربایجان را بلشویک‌ها ابتدا به لنین برگرداندند تا رابطه آنها با ایران قطع شود. وقتی ترکیه خط لنین برگرداند اسنالن در اجرای سیاست پان روسیسم خط سیرلیک (روسی و حید حرف لاین) را احیاء کرد. گفتنی اینکه خط سیرلیک آذربایجان شمالی با خط تاجکستان فارسی زبان یکسان نیست تا رابطه آنها هم بریده ماند.

آذربایجان پس از ۱۶۲ سال چیرگی روس و ۷۳ سال حکومت سوسیالیستی همچنان صادر کننده مواد خام مانند نفت و پنبه و گندم و انگور و... است و خریدار مصوعات صنعتی و شیمیایی و پارچه و... تا آنجا که ۲/۵ میلیارد روبل کسر موازنه بازرگانی دارد. پنبه اش را هر تن ۷۰۰ روبل می‌خرد و پارچه ساخته آنرا به دوازده برابر قیمت به مردمش می‌فروشد.

تولید پنبه‌ای را که با بهای سندرستی و عمر آذری به کار می‌آید با کاربرد گسترده مواد شیمیایی به بیش از ۶۰۰ هزار تن رسانده‌اند و زنان نازا، کودکان ناقص‌پی آمد آن است.

کار اجباری بوجواتان و جوانان - دانش‌آموزان دوره دوم، دبیرستان و دانشجویان - در کشتزارهای پنبه به بهای دو تا سه ماه از دست شدن سال تحصیلشان می‌ساحامند. جوان آذری سه جای ۹ ماه، ۷ ماه بخت درس خواندن دارد زیرا هنگام برداشت پنبه‌اید به کشتزار کوچ کند.

دستمزد متوسط ماهانه در اتحاد شوروی ۲۰۹ روبل است و دستمزد متوسط آذری ۱۶۴/۹۰ روبل اما در جمهوری استونی متوسط دستمزد به ۲۹۹ روبل می‌رسد.

با آذری چنان کرده‌اند که "قره باغ" نمادی است از آن. تصور کنید کوچندگان ارمنی به هر دلیل از ارمنستان به کرج بیایند و بیشتر مردم کرج ارمنی باشند خاک کرج را در درد لایران بخشی از حکومت ارمنستان بخوانند.

* * *

۵- مانند گنجه = الیزابت پلکیروف آباد.
خان کندی = استپانوکرت.
دریای خزر یا مازندران: کاسپین...
۶- خاطرات ایرج اسکندری چاپ حزب دمکراتیک مردم ایران جلد سوم.

س سال‌ها سال که کاستی‌های بسیاری اسبدا داشتند. راکي
سب و اسب ماندگي اقتصادي اجتماعي اتحاد شوروي شده اسبب-
سراحام حبس مردم سالاري كه جوانه‌هاي آسرا پيش از سقووط
حروسف دنده بوديم در دوره گراحف شكوفا شد و حناكه همه
مي‌داسند مي‌رود تا روزگاري سو براي خود و حهان پديد آورد.
روسه به بدسرس حعوق اسبائي و بدسرس ارزن "فرد" روي
كرده اسب. اندك اندك مردم سالاري در آن سامان حان مي‌گيرد
و ناگزير زمان يانان آحريين امپرانوري اروبايي فرا مي‌رسد.
ار اين رو باسسه اسبنا حسبش آدري‌ها و ديگر "هم فرهنگ‌ها"
و "هم تاريخ" هانمان را در اين چارچوب برسري كنيم، نا شاند
شنادهاي سباسب ملي رادربرابر روس و دربرابر همسايه‌هاي
خود دربايم. از واقعب‌هاي كه سنگ سبائي سباسب تازه ملي
به شمار مي‌رود آغار مي‌كنيم:

۱- سبار به مردم سالاري در دو سوي مرر.

۲- انر زدابي ار شكست، بركاماناي

۳- سناح "حهان ايراي"

۱- مردم سالاري دردو سوي مرز

آحه در آذربانحان سمالی مي‌گذرد، ديربازود سببا را
همسايه آذربانحاي ديگر مي‌سازد. امروز جريانهاي "ملي يا خلقی"
آذربانحان بر باسب و "ديگر شدن" تا مرز شكسي پيش رفته اسب.
آبا اين سباسب راستاي ديگرگويي رابطه آذربانحان سمالی سببا
روسه و ديگر جمهوري هاي اتحاديه شوروي را آشكار سمي‌كنند؟
ار آنجا كه سكل سبائي حبس دربرابر اين سررمين‌ها، ار مرد-
سالاري سبان فرن سبسم بهره مي‌گيرد بس آذربانحان با معبار-
هاي اررسي دمكراسي، بدسرس حعوق اسبائي و "فردينا" برپاي حسود
خواهد اسبساد.

سربوسني كه با چيكستان، ازبكستان (تا شكندوسمرقند و حسان را)
فرغانه و تركمنستان و تركستان در سوئي و كردستان رير سلطه
عراق و سركيه، ويلو حستان زير سلطه باكستان به همان سان خواهند
داسب.

سب مرز سكي در سمال ار سب همه مساله ما سبب، گسب-ره ي

چنینی که فرا مینازد و بر حصلت های مردم سالاری استوار خواهد بود و از سیوه های دمکراسی پیروی خواهد کرد.
من خوانا نبود

"همه سوی" مرزهای ایران سیاسی را فرا خواهد گرفت

پرتغال سالازار، اساسای فرانکو و یونان سرهنگ ها در خانواده اروپایی بیگانه بودند. بیودسان با دیگر اروپایی ها ممکن نبود. اگر ایران سیاسی از مردم سالاری بهره ناسد نظام های ستیزده در حادان فرهنگی ایران که رسه های وابستگی و تانیر بدیرسان ظرف تر و حساس تر است چگونه در آرامش و صلح با هم سر خواهد کرد؟

در سیاست گذاری ملی آینده، رشد مردم سالاری و بعضی استبداد و واپس ماندگی در ایران اساس کار است اگر از عهده این مهم بر ناثیم خود را و همسانه های خود را بدست برای گرفتاری های ویرانگر می سازیم.

۲- اثر زدائی از شکست ترکمانچای:

هر گاه روسه مردم سالار به جهان آمد، قرارداد ترکمانچای خواهد مرد.

زیرا بیرووری دمکراسی در روسه، ما را همسانه کشوری خواهد کرد که در اندسه گسرس خاک و نهاجم نظامی نخواهد بود. در سیاست ملی ما، دمکراسی روسیه و یونان بیرویه های هوادار مردم سالاری در آن کشور موبرد.

مرگ ترکمانچای، رفع خطر نهاجم و بعضی سلطه بر سرزمین های اشغالی و پذیرس حق تصمیم ملی برای مردم آن سرزمین است. اما مرگ ترکمانچای سیاست مواربه در استرانی ملی ما دیگر نیست. نخواهد بود. آن در حین رمبه ای کسه ایک بخشی از آن فراهم است، رمابه ای فرزندان سیاسی ترکمانچای در سیاست گذاری ملی سرآمدی نیست؟

فرزندان ترکمانچای در سیاست ایران به دو دسته، بازماندگان مواربه مثبت و بازماندگان مواربه منفی محس می شوند. هر چند این دو گروه در ماهیب و سیوه کار سیاسی

نفاق و بی‌وفایی دارند، اما فرص و اصل سیاست‌گذاری هر دو گروه، قبول شکست و دفاع از بازمانده کسور شکست خورده و در معرض تهاجم بوده و هست. شکستی که آنک در محیط پیروزی اش منحل و محو می‌شود.

به زبان روس‌نر، مردم آزاد شده شمال ارس، از زوال آثار ترکمان‌نحای را به عهده دارند و به انحام می‌برند و با نفسی این آثار، سیاست موازنه از درویمانه‌اش نهی می‌گردد. نفسی اصل موازنه، نفسی اصل بدپرس شکست است. در این حال دیگر سیاستمدار ایرانی نمی‌تواند چون گذشته آذری، تاجیک، کرد و ترکمن شمال ارس و اترک و دیگر محس‌های فرهنگی ایران را بیگانه‌گسان قلمداد کند.

آیا امروز که مردم شمال ارس مرز ترکمان‌نحای را می‌شکنند دفاع از آن مرز دفاع از قرارداد ترکمان‌نحای نیست؟ آیا جان دفاعی به روشنی با ما نمی‌گوید هنوز کسانی در حال و هوای بدپرس سلطه استعماری دو قرن گذشته سر می‌کنند؟

اگر آذری شمالی ایرانی نیست، چگونه آذری تبریزی ایرانی است؟ اگر آذری مراغه و حوی ایرانی‌اند و آذری‌های شمال ارس - خود را از آنان می‌دانند چگونه می‌توان ریشه و روح ایرانی‌شان را نفی کرد و از آنها به مرزهای پیروزی روسیه گریخت؟

آیا نفسی حادان ایرانی با سرد ترکمان‌نحای طرفه‌ای نیست که حد حرد سیاسی مدعیان را به نماشای ملت ایران می‌گذارد؟ آیا با مرگ ترکمان‌نحای دوره دوره طولانی دفاع از اترک، نبادگان شکست خورده را نباید تمام شده دانست و برای همراهی با برادران و خواهران حدامانده حاره اندیشید؟

۳- شناخت "جهان ایرانی"

برداشت ما از "جهان ایرانی" اساس بی‌ریزی سیاست ملی و اسراربرکی آینده است. هر حد نام ایران از آن ماست، اما فرهنگ ایرانی تنها اترک‌بیره‌ها و مناطق ایران سیاسی امروز نیست، این میراث از آن همه بیره‌ها و مناطق ایران فرهنگی است. جهان به سوی محس سدی منطقی خود که محس سدی فرهنگی است، اسب در حرکت است. در مرز سدی "فرهنگ سیاسی جهان" مـــــــــــــــــــــان

فرهنگ های حبش و هندو روس و عرب و عثمانی خاصاً وادهای فرهنگی است که از آنها جداست و اجزای آن با تفاوت های - اندک که طبیعی هر فرهنگ کهن است به همدیگر رسیده و وابسته اند همانندی و روح فرهنگی آنها در درازای هزاره ها ساحه شده است. اگر نیاز و زبان یکسان ندارند از این و آن سوی جهان در بی هم به این سرزمین آمده اند، چون و نان گدسسه و آئیده و حلق و حوی سان هم سان است. مانند گارسان هم در گرو آست که با درایت و مآل اندیسی بیود روحی و مالی و دفاعی خود را محکم و کار ساز کنید .

آن گونه که اروپایی ها یکدیگر را بار یافتند، با آن همه جوهری که مناسبان بود، با همه ممانع سیریده کسه امروز و فردا دارند و خواهند داشت. با چند گانگی زبانی و دینی و مدهبی و دوری از یکدیگر چون یونان و - رور و ایرلند و دانمارک و پرتغال.

آن گونه که حبشی ها از هگ کنگ و فرمز تا معلستان و پکن به هماهنگی پرداخته اند.

آن گونه که عرب ها با رسه های حدانی دینی، مدهبی، برادی و دور اعدادگی های سرزمینی یکدیگر را بازمی یابند. ما نیز با گرییم برای زبست در جای درجور حوبس، در جهان آئیده یکدیگر را بپذیریم. تفاوت کرد و بلوچ و آذری و فارس و افغان و سنو... پس از تفاوت نمبی و سودانی و فسطی و برپر و فحیره ای بست.

باید هم رنگی را به دور از توسعه طلسی ببپذیریم . از مدارهای واهی و برانی امپراتوری کهن و دنگ - افزارهای خود فریبی سرهیزیم. بخش های کوچک و بزرگ است فرهنگ کهن را هم برار خود برآورد کنیم، تا اندک اندک همبازی رشد کند و آنچه جهان ایرانی نام دارد بالسنده سود و باد. گام بحسب، برجورد ما با جنبش آذری هاست.

هر حد این حبس در زبان سیاسی اس، به دین و مذهب، زبان، محرک های اقتصادی و محرک های دفاعی (مانند درگیری - با ارمنی ها) تکبیه می کند، سه گران سیاسی در آن بدیدارست:

۱- اتحادات آذربایجان مرکزی و ایرانی دولتی جدا از ایران.

۲- برقراری روابط گسترده و آمدوشد آرادانه با ایران.

۳- الحاق به ایران.

۱- گرایش به ایرانی دولت جدا از ایران در آذربایجان
ارمنستان جهان امروز و فردا است، از خود با سیاسی تاریخی
و اجتماعی است. کورپنی سیاسی تاریخی در ساحت حکومتی
ترکیب و ماهیت آذربایجان مرکزی است. این گرایش محصل
سالها کار دست آموزان استعمار روس بوده است که حرفه
اندی فارس و ترک را ساخته اند.

۲- گرایش به گسترش روابط، بنا بر حسجوی هوبت و جان
مان فروردان جدا مانده است. این مایل به آزاد اردنی
پس از زمانی را برای حرکت خود را بنا بد. حکومتی بر
نیروهای سیاسی ما و رشد مردم سالاری و کارآئی اهرم های ملی،
خود آگاهی آذری شمالی را که برای حل مشکلها ضروری است
خواهد داد. این گرایش را مقدمه یکایی و همبستگی خواندن
و افعیت نزدیک است و نوعی آماده سازی محیط برای مردم سرزمین
در جهت مایل سوم ما است.

۳- گرایش الحاقی یا بکتایی، اگر بر مواریس مردم سالاری
تکیه کند و با فراهم آوردن بنس شرطها به و افعیات سیاسی جانکته
باید بدهد، در راستای منافع همه اجرای جهان ایرانی است.
اما واگر نداد که بریدگی ۱۶۲ ساله در زمانی کوتاه به نگاه
بدل نمی شود.

سیاست ملی، نسبت با مذهب بنس آذری را که فرزند
کدام فرهنگ و تاریخ است در باید. هنگامی که آنها خود را
آذربایجان می دانند، بنس اردیگرای ایرانیها، وظیفه آذریها است
تا دادوستد فکری با بنس را وسعت دهد تا منطق منافع مسترک
حاکم شود.

از شمال آرس چه سوی ما می آید؟ با رمانده آرس سرخ و مردم
گیران فرقه ای سازمان حاسوسی روسه استعماری با فکس
بسیها همراه با شعرو شعرا؟

به بستن پهنادهای همبستگی و همبازی در جارجوب شدن آنها بایستد
گوس کرد و عمل کرد. اما در حرف حداسری، پاسح ایران و آذربایجان
مرکزی روس است. تهریز معادگاه همه آذریهاست. نهریزی که
دل بنده ایران سیاسی است.

اگر تهریز سنگرد دفاع را ایران نبود شاید ایرانی پرحسبای
می بود اگر آذربایجان ایرانی و ایران خواه نبود دعوت اتحاد
برک ها در سده های حکومت عثمانی و دوره ترکان جوان و نظمام
آناورکی که برک ایرانی را به خود، می خواندند پاسحی می یافت.
آنکه در برابر چا و زهای عثمانی و روس ها بارها استادگی
کرد از بهران و اصفهان و رشت و سیرا رسید، آذری بود و بر سزی.
گاه تهریزه سبهای جنگ در حالی که دیگر حس های ایران آشفته
نوان بازی رساندن نداسند.

مردم سیره ها و مناطق آذربایجان مرکزی چنان با دیگر سیره ها
و مناطق ایران سیاسی آمیخته اند که نزدیک نمی از آنها سده در
حاک آذربایجان که در دیگر حس های ایران اقتصاد و سیاست و
خدمات را بر عهده دارند.

در جهانی که با ستاب به سوی مردم سالاری می تازد، گمان
بجمله اراده گروهی اندک بر میلیون ها آذری دوسوی مرز حیالسی
است سبما رگوبه. به امروز و به فردا چنان تحملی به هر سبها
در هر سرباط داده نخواهد شد.

مرز برداری ار ارس، مرز حدائی راه آذربایجان مرکزی
فرامی برد راه هماهنگی رامی گشاید و بر رگترین مانع تاریخی را
در هم ریبسی دوستا به فرهنگ ایران و فرهنگ روس پشت سر می گذارد.
آرامس و صلح و ساریدگی در این حس از آسابه رهایی فرهنگ
ایران و اسبهاست. هر یک از آنها که بحسی از "جهان ایرانی"
را بلعبده اند. لقمه گلوگیر سان شده است. به عراق، ترکیه،
پاکستان، روسیه بگردد کدامان از این درد رها بید؟

عراق و ترکیه ار آعار تا امروز گرفتاری "کرد" دارند،
پاکستان از بلوچستان و پنجاب ایمن نسبت، روسیه از سرزمین
های ایرانی اس در عذاب است. با رشد مردم سالاری در این
کشورها جرد سیاسی باان درد را بحویر خواهد کرد. اسرا

آزاد می‌سود و برده داران به رسیدگی انسانی رو می‌کنند.
 دیگر نگهداری مرر و بوم، با شکنجه و برده‌داری و
 داع و درفس مسر بخواهد بود. از راه آزادی مردم حکمفرما
 خواهد شد. آنها که بخواهند نفسیم جهانی ایرانی را اندی
 کنند، آنها که بخواهند حدا سری را بحمل کنند و آنها که
 بخواهند در سنگر برکما بحای به حال "انمی‌ساست مواربه"
 با اسعمار مرده سر کنند، هر سه مریدگان ساسی‌اند به
 آسندگان ساسی، برای جهانی که دگرگون می‌سود ساسی دگر
 باید.*

۷- این بحث از گفتار محمد اسماعیل اف، ریرام آذربایجان
 است. وی از اسنبتوی تاریخ آکادمی علوم باکو است.
 گفتار در *central Asia and caucasus chronicle. vol 8 no 3*
 July 1989. چاپ شده است.

۸- اصطلاح جهان ایرانی از ربله لازار استاد فرانسوی
 دانشگاه سوربن جدید است به نقل از گفتار دکتر محمدجعفر
 معین در شماره ۸ - ۶ محله آینده چاپ بهران تاریخ آسان
 ۱۳۶۷.

* - نویسنده مقاله فراموش کرده است تا صریح نماید که مهمترین عامل
 همبستگی مردم جمهوری های آسیای شوروی با ایران و ایرانی وحدت
 مذهبی یعنی اسلام است اگرچه فرهنگ ایرانی که بر آن تکیه نموده شامل
 مذهب و فرهنگ اسلام نیز می گردد. *دارلینق*
 یکیکنجی حدولین حوایی

۱۵ ۱۴ ۱۳ ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱

۱	ف	ت	ع	ل	ی	آ	ع	و	ن	د	ر	ا	د	د
۲	ر	ا	ق	ب	ا	ل	ی	ق	ب	ی	ل	ی	ل	ی
۳	ه	ش	ت	ر	د	د	آ	ت	ا	ا	ا	ا	ا	ا
۴	ا	ک	ی	ن	ا	ی	ا	ر	ا	ا	ا	ا	ا	ا
۵	د	ن	ت	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا
۶	ا	د	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا
۷	س	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا
۸	د	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا
۹	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا
۱۰	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا
۱۱	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا
۱۲	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا
۱۳	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا
۱۴	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا
۱۵	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا

✽ مرزا غفارخان زنوزی ✽

قصهٔ زنوزا ز توابع شهرستان
مردنکه‌ها مروزه با صنعت سرامیک زیبا
وسید درختی خوش رنگ و خوش طعمش
معروف است، هر چند منطعهٔ کوچکی
است ولی تاریخ بر تلامبی دارد، چون
مردمانش در طول تاریخ در برابر
ستمگران ایستادگی کرده و آراده
زندگی کردند. در این زمینه به‌نر
است که نوشتهٔ سید محمد مصدق
شیرازی مدیر روزنامه مساوات را
مرور کنیم :

" در اواخر حکومت زندیه و
اوایل حکومت قاجاریه به واسطه
انفعال سلطنت، بلاد ایران را بیک
هرج و مرج شدید فراگرفت. از آن
جمله قصهٔ زنوزکه در هشت فرسخی

تسریز در خط سرحد حلقا واقع است و اکنون راه شوسه حلقا به تسریز
آن قصه را ناطع می‌کند و یکی از قضبات معتمر (بر جمعیت آذربایجان
شمرده می‌شود، از آن زمان تا اوان جلوس محمد شاه همواره دچار انقلابات
عدیده و میدان معرکه داخله و خارجه بود.

خوانین دنهلی که به دسیاری اجزای خود اتصالاً العاء عداوت و فساد و
اهالی راه جانیدن و قتل و غارت یکدیگر تحریک می‌نمودند. طوری اسباب
ناامنی و فتنه را فراهم آوردند که اهالی بیچاره از بیم جان به معاره‌ها
بناه می‌بردند.

خوانین ظلم شعار خرده خرده مردم براکنده را در زیر حمایت خوبخش
کشیده کم‌کم به واسطه برایشانی اهالی به خیال نصاب و مالکیت زنوز
انداختند و بنا هندگان را به اسم رعیتی شخصی در زیر دست خود بدین وسیله
محموره اطلاع و فرمان برداری کردند.

به ناچار زنوزیان فلکزده‌های اسم ننگیر رعیتی را سرخودسندیده و هموار نمودند. بعضی از سران حیرخواه قوم‌همین که سی بدین مقصد مشغول بودند غیرت مانع آن‌ها آمد که زیر پای ننگ روند. لایذا دس‌عیال خود را گرفته جلای وطن کرده به قریه اوربا دخوی و گونی تریز و فره داغ‌مها - حرت نمودند. باز ماندگان سی دست و پا که در جنگال دنلیان خونخوارگر - فتار و اسیر بودند، محبورا خواندین آن‌ها را می بردند به محال گوتسی در قصهء طسوح نزد ملا عبدالنبی نامی، فبالهء معوله‌ای به عنوان مالکیب خوانین می رسانند.

آقا سید علی محمدمرحوم، آن فبالهء مصنوعی را از غاصین آب و خاک زنوز گرفت و چند سالی در حیات سید، اهالی آسوده می زیستند. پس از فوت سید، ورثهء او نوشتهء معول را به طمع مال دنیا ثانیاً به سردار عزیز خان نام دنلی بارس دادند.

جندی نگذشت سردار سرد و ورثه‌وی باز همان قبالهء معول را به شعاع السلطنه، دائی مطهرالدین شاه مروختند. اهالی سراز اطاعت و بندگی وی بیچیده، به زنجیر رقیب و اسارتش گردن نهادند. آخر الامر جمعی از اهالی زنوز ارشد فشار ظلم شعاع السلطنه، با عیال و اطفال به سمت روسیه فرار می کنند " ۱

محمد اسراهیم صفائی زنوزی نیز در حکامه‌ای زادگاه خویش را این چنین معرفی می کند :

ای که حایب‌بایگامه مهد شیران ای زنوز
ای که خاکب زادگاه شیرمردان ای زنوز

خاک باکت عطر خیز و آسمانت مشک ریوسر
حشمه‌ها حاریسب هر حایت گلستان ای زنوز

لاله می روید ز دست و کوهسارت در بهار
لب‌گشاید غنچه گل در باغ وبستان ای زنوز

حشمه‌هایب گشته حاری نخل‌هایب بر ثمر
سب سرخ‌سوخ روحون نوعروسان ای زنوز

حشمه‌هایب بس فراوان چو بهارت بس روان
گل بهارد از بهارت در بهاران ای زنوز

نو جوانانت غیور، آزاد مردانت حسور
دخترانت گل‌غذار و ماه تابان ای زنوز

باع هایت سز و خرم کوههایت لالسه زار
 هرکحایب حون برطا ووس الوان ای زنبور
 منظر زیماپت حیران کرده هر سیننده را
 وف حاصل حیدن و دیدن درآن سان ای زنبوز
 کوههایت سرکشیده بر فلک از هر طرف
 حون سر باشند حافظ برسروخان ای زنبوز
 در زمان شاه اسماعیل جنگ حالدران
 قهرمانان می فرسنی روبه میدان ای زنبوز
 زخم دار بای گردد فهرمان شیر دل
 کلا دران هنگام سخو و تیر باران ای زنبوز
 شاه از سر می گشابد آن کلاه سز حویش
 زخم بای شیر بندد شهریاران ای زنبوز
 شاعله وورشدن نایره، انقلاب مشروطیت، مردم رنوزکه درطول تاریخ
 از سایه شوم استبداد مردم حاکمیت ملی رنجهارده بودند تا سنقسال
 طلایه، انقلاب رفتند و تا پایان در راه آزادی کوشیدند. شهرمرد که مدت ها
 در دست شجاع نظام بود و آن دزخ از این رهگذر موانع زیادی در راه
 نهضت ایحاد کرد ولی زنوری ها که از بدو جنس آگاهانه در راه دموکراسی
 تلاش می کردند در رهائی مردان زدست سسندپس، با انقلابیون نریسز،
 صمیمانه همکاری کردند .
 سن از آزادسازی مرند، فرج آقا زنبوزی یکی از فرزندان طغاس
 دیار به عنوان نماینده سارخان سردار ملی در شهر مرند، از دستاوردهای
 انقلاب با ساری می کرد .
 در این راستا مردم با ذوق زنبوز که با جان و دل از فرزندان انقلابی
 خود شنیدنی می کردند اشعار متعددی سرودند که تا کنون ورد زبان ها سب
 و حا دارد که نمونه ای از آن سروده های مردمی را با زگو کنیم :
 فرجه گولله آتدیلار ساری لاردان دیمیرلاتدیلار
 قوبلادیلار حیچار تددیلار قاچ گفنت گیراینه موسی خان
 گلمه دبس دینه موسی خان (حاج موسی خان هوحفائی)
 در طول انقلاب، همان گونه که سایر شهرهای آذربایجان بر اساس
 نیاز جامعه مردان شایسته ای از لایه های بائین اجتماع روآمده و در سیرو-
 ری انقلاب مشروطیت نفس آفرین شدند، از زنبور هم جوانان لالی در صحنه های

انقلاب گرد آفریدند. یکی از آن رادمردان میرزاغفارخان زنوزی معروف به سیاهوش است.

قبل از معرفی این خطیب نام آورده خواهد بود که ابیاتی حداز منظومه صائی زنوزی را مرور کنیم که مردان انقلابی زنوز را در آن روزگار برتیب و تات معرفی کرده است:

از فسار دنبیلی ها و زحور حاکمان * غارت و تاراج گشتی روزگاران ای زنوز
بود فنل و هجرت ار اهلنسی از سالها * تا که شد مشروطه ای بر سادر ایران ای
نهص مردان آذرباجان نامدار * قد علم کردند بگذشتند از خان ای زنوز
از نو هم مردان غیرمنند با میدان نهاد

افتخار باد از آن مبین سرسان ای زنوز
آن که ستارخان و باقرخان نامش زنده است

از توهم زنده است نام قهرمانان ای زنوز
آن فرج آقای نامی بود فرزندت رشید

ضبط تاریخ است نامش سادلیران ای زنوز
میرزا غفار سه نوشت که در مردانگی

هرکجا مردانه بود از نامداران ای زنوز
راه استبداد را بسند از ماکو و حوی

کاخ استبداد را کردند ویران ای زنوز
مام مبین را نجات قید استداد داد
رادمردان تو و آزاد مردان ای زنوز

میرزاغفار فرزند ملاحسن زنوزی در سال ۱۳۰۵ هـ. ق در یک خانواده - معارف پرور دیده به هسی گشود. اوسومین پسر خانواده اش و کوچکتر از برادرانش سار و حبار بود. میرزاغفار برادر کوچکی به نام نیمور نداشت. صاحب رجمه مردی فرهنگدوست، روش بین، سخنرانی ماهر و انقلابی از خان گذشته بود. برادرانش نیز مردانی انقلابی و ازبشگامان فرهنگ و ادب آن دیار بودند. برادر بزرگتر از خودش میرزا حبار زاشا - عران خویش فرجه زنوز بود. میرزا حبار اسعار نعر بسیاری از خود به یادگار گذاشته است. نه وی منظومه ای دارد که در آن نقشه زنوز را با نقشه ایران جنبین معایسه کرده است.

ایران دا اولسا نهرلر، وارسنده شیرینی حنمه لیر
هم او ندا وار هم سده وار حوج سزوخرم حلگه لیر

بیریاندا حثیرانلار گزه ر، بیریاندا آنلار فیسفیرار
ای میهن ساکیس گۆزی ای سسر مردان زنور
طن ائیلمه عشقبنده من دیوانه اولسام عیب دبر

نقش ائیله سم نغنه ن اولور حون نقشه ایران زنوز
میرزا غفار منل سیاری از آذربایحانی ها، بر اثر بیکاری و اخناق
روزافرو در ایران آن روز، به آن سوی ارس مهاجرت کرده و در آن دبار
ماندگار می شود، وی به محض این که صدای مشروطه خواهی را از این سوی
ارس می شنود همراه با عده ای زیادی از هم میهنانش به آذربایحان
برگشته و فعالانه در نهضت شرکت می کند.

وی از سخنرانان حیره دست و در فن خطاب مهارت داشت، بطوری که
هنگام سخنرانی، شنوندگان خود را به شور و هیجان می آورد و در درگیری
مشروطیت با تظفهای مهیج خود در پیشبرد انقلاب نقش فعالی ایفاء کرد. وی
نخستین خطابه تاریخی خود را در مجلس سزرگداشت عباس آقا صراف تبریزی
قائل میرزا علی اصغر خان اتابک که در مسجد میدان در محله مقصودیه تبریز
برگزار شده بود ایراد نمود. کسروی می نویسد:

"در روزهای نخست که آذربایحانی بودن عباس آقا دانسته نبود سه
کاری برنخاستند ولی سمن که دانسته شد آذربایحانی و خود از محاهدان می
بوده به سیح یک ختم با شکوهی برداختند و روز آدینه ۲۸ شهریور ۱۲۸۶

(۱۱ شعبان) در مسجد میدان مقصودیه ختم گزار شدند. آن روز از همه کویها
مردم دسته دسته می آمدند برآزمی گشتند. محاهدان صف به صف با موزیک و بیرق
در آمد و سب بودند. فردا شنبه تا نیمروز نیز برآزمی بود و چون هنگام برحیدن
خنم رسید، میرزا غفارخان زنوزی که از محاهدان قفقاز شمرده می شده یک
گفتار شبوا و هناییده ای به ترکی و فارسی برداخت و شعرهایی بحائی خواند
و دلهای همراهان آن آورد و در پایان چنین گفت: بیائید ای برادران
در صف محاهدی تاسی به این جوان مرحوم کرده، خائنین بیدین را از صفحه
مقدسه وطن عزیز پاک کنیم. سس به شعرهای ترکی برداخت:

آرخا داشلار قان توکون تا چوشه گل سین کائنات

ثابت اولسون تا جهان به بیزده کی عزم و ثبات

دلنه عمده مرحج دبر شرفلی سر ممت

ملنه لازم دگیل دیر ائیله افسرده حییات

طم و استبداد دئوری درد و یاس ابا می دبر

آ، خا داشلار قان توکون قان توکمه گین ایا میدیر

حنین ختم با شکوه بزرگی تا آرزو کم‌ر دیده شده است " ۲
با تورتق کنا سهای نوشه شده در باره " مسروطیبت نام این را دمرد را در
ا غلب صحنه ها مشاهده می کنیم که با سخنان بیدار کننده اش کاخ مستندس و
ستمگران را به لرزه در می آورد و همه عینا است که رحیم خان حلسا نلو
هنگام ورود به تبریز او آزاد بخوانان این شهر می خواهد که علاوه بر حننم
نوشی از مسروطیبت ، ۹۰ نفر از سران انقلابی را به وی تسلیم نمایند ، نام
میرزا عفا رخان نیز در این لیست دیده می شود . ۳۰

سین میرزا عفا رخان را در بارک اتابک می بینیم ، منتها در میان
یاران حیدر عموا و غلو که رود در روی سردار و سالار و محاهدین آذربایجان
قرار گرفته اند ، فاجعه یارک اتابک که از رویدادهای بسیار تلخ تاریخ
مشروطه می باشد تلختر از وقوع فاجعه ، فرار گرفتن محاهدان خان سرکف
آذربایجان در برابر هم است که سی دلگداز می نماید .

دولت مستومی الممالک با وزیر جنگی قوام السلطنه که عامل احسرای
توطئه خلع سلاح محاهدین آذربایجان به هر قیمتی بود قبل از احسرای
این طرح شوم ، با نرفتند اختلاف بینداز و حکومت کن نوانست با رندی
حیدر عموا و علو و هواداران را در مقابل با سردار و سالار فرار دهد .
میرزا عفا رخان ز نوزی هم در صفوف همزمان حیدر عسوا و علو بود در این
ما حرا با زبجه دست سیاست بازان خیانت پیشه قرار گرفته بود . کسروی در
باره " نقش میرزا عفا رخان در این رخداد می نویسد :

" خریدن کاری که شد ستارخان به محاهدان بپشنها دگردیک نیم از ماها -
نه های سس مانده اشان را از دولت گرفته سردازد و برای یک نیم دیگر
خود او بایندها باشد که سس از جندی پیردا خنه شود . محاهدان نیز سی گفتگو
تفنگها را بدهند . محاهدان به این خرسندی دادند و آقای امیر خیزی بسسه
نمایندگی از سردار و سالار به دربار رفته با هیئت وزراء که گرد هم بودند
گفتگو نمود . هیئت وزراء بپشنها در پذیرفت و دوش را که مرآت السلطان
و میرزا عفا رخان ز نوزی باشد همراه فرسناد که چون محاهدان ننگها را
از دست گزار دند اینان برگردند و خسر بنا ورتد و آنگاه بول فرستاده
شود ."

امید می رفت عوفا به آسانی فرو خواهد نشیب ولی دسهای مرموزی
نگذا شنند که این کار بدون خونریزی فیصله یابد . کسروی اضافه می کند :
" چهل هشت ساعت که دولت مهلب داده بود هنگام سسین به پایان رسده

و دو ساعت نیز فزونتر می گذشت. در اس زمان ناگهان از دم در آواز نسری برخاست. یکی از محاهدان با طمانحه در بان رازد و حبس می گویند آن محاهد میرزا غفار خان زنوری بود که از همراهان عموا و علو در بیابان هوادا - ران انقلابی به شمار می رفت. " ۵

حاج اسماعیل امیرخیزی ضمن توضیح نحوهٔ ما موریتس اظهار نظر کسروی را این چنین توضیح می نماید :

" کسروی که در تاریخ ۱۸ سالهٔ آذربایجان می نویسد به عقیدهٔ بعضی آن کسی که تیراندخت میرزا غفار خان بود، آشنا به محض است. بر امیر غفار خان وقتی که تیراندخت شد از اطراف بیرون نیامده بود. " ۶
در فاجعهٔ شورای ۱۳۳۵ ه. ق. میرزا غفار خان در تبریز بود. کسروی می نویسد :

" میرزا غفار خان پس از فاجعهٔ بارک اتابک به تبریز آمده و عمو در حیرگی روسان نتوانسته بود از شهر بیرون رود در دسرستان کاتولیک ها که در نگهداری کنسولگری فرانسه بودی بناه حسنه بود، صدخان نگهبانانی نهانی در دسرستان گمارده و دستور داده بود که اگر بتوانند میرزا غفار خان را به دست آورند و اینان روزی او را در بیرون در یافته دستگیرش می کنند و پیش صدخان می برند و او دستور کشتنش را می دهد، لیکن در این میان کاتولیکیان آگاه گردیده چند تنی از ایشان با نمابنده ای از کنسولگری فرانسه به راه نیند او شناختند و با یک بافزاری مردانه او را از جنگال مرگ بیرون آوردند. پس از آن میرزا غفار خان در ایران نماند و خود را به خاک عثمانی رسانید و از آنجا به استانبول رفت. " ۷

وی سرار را زگشت به ایران با درجهٔ افسری وارد تشکیلات ژاندارسری شده. و مشغول کاری شود. علت اشهار میرزا غفار خان به ساهوش شدت علاقه وی به حیدر عمو و علو بود.

محمد علی جمالزاده می نویسد که او به حد جنون شیفتهٔ عموا و علو است و آرزویش این بود که باز بکار دیگر. قبل از وفات زبارت عموا و علو نصیحتش شود می گفت ساهوشم که او از ایران بیرون رفته است و ندر و عهد کرده ام که تا مطهر و فرورز به ایران برنگردم ساهوشم. " ۸
میرزا غفار خان علاوه بر این که یک چهره انقلابی بود، در راه خدمت به فرهنگ و آموزش و پرورش آذربایجان از سشگامان به شمار می رود. وی در

سال ۱۳۳۹ هـ. ق. هنگامی که در زمانداری مشغول خدمت بود و در حه سرگردی داشت نخستین مدرسه را در راهش زنوز بنیان گذاشته است. محمدابراهیم صفائی زنوزی که قبلاً نمونه‌هایی از اشعارش را که درباره زنوز سروده مرور کردیم جزو اولین گروه دانش‌آموزان این مدرسه بوده و از آن روزهای تاریخی خاطره‌های جالبی دارد. وی اسباتی از یک حکامه‌ای را به خاطر دارد که هنگام افتتاح مدرسه یادشده توسط میرزا حصاربرادر میرزا غفارخان سروده شده است. بیتی از آن منظومه چنین است:

موسس مکتب، سیه‌بوش و کونوالی * ما ژور خدا زنده دل وزنده نام باد
مرحوم باغچه‌بان در زندگینا ما ش، خاطره‌ای را از میرزا عفارخان نقل می‌کند که حاکی از فرهنگ‌دوستی و جوانمردی آن نیکمرد است. وی پس از آن که از خارج کشور به سریز برمی‌گردد می‌خواهد در آموزش و پرورش استخدام شده و به فرهنگ و وطنش خدمت نماید. ولی با مشکلات زیادی روبرو می‌گردد و در خاطراتش می‌نویسد:

"اما وقتی برخلاف انتظار دیدم که نه‌حس سابقه خدمت مورد توجه رئیس واقع شده‌نگدستی و فلاکت خانوادهم او را بر سر رحم آورد حالم دگرگون شد. رایین که به ایران آمده بودم سخت‌نسمان شدم. اما حه فایده‌که تو - نائی با رگش را نداشتم و نمی‌دانسم با بیکاری وی بولی در شهر عربی که عطفه بزرگانس این باشد چه کنم. آیا خود را یکشما خانوادهم را سه کوحه‌ها بریزم و فرار کنم. خلاصه دقایق بسیار رهولناکی را می‌گذراندم.

در آن حال از حسن نصاف با میرزا عفارخان زنوزی که یکبار مرا در مرند دیده و او صاف مرا شنیده بود ملاقات کردم. جریان گرفتاریهای خود را برایش گفتم. او چند روزی به امید کمک به من به اداره فرهنگ رفت و آمد کرد ولی نصحتهای نگرفت. به‌حای این که محیط از من شرمند شوی و اظهار شرمندگی می‌کرد. بالاخره روزی مرا به همراه خود نزد میرزا نورالله‌خان یکانی که رئیس شهر بانی و از آزادیخواهان مسهور آذربایجان بود برد و به او معرفی کرد. نورالله‌خان که از وضع فرهنگ مطلع بود مصلحت ندید مرا به آنجا معرفی کند ولی حاضر شد مرا به دبستان یکان بفرستد و ما همی هجده تومان از حیث خودس به من حقوق بدهد. کسانتی که میرزا نورالله‌خان را می‌شناسند می‌دانند که بول آن را در مرند ندانند. تمام عباری بی‌رازا اعتبار بود. ولی من از سر داسرد شده بودم دیگر میل نداشتم در ایران بمانم و قصد داشتم بلکه بتوانم به همان حائی بازگردم که از آنجا آمده بودم.

اما مرحوم عفا رزنوزی که مردی آزاده و بسیار با سستیکار بود و از گرفتاری های من سخت ناراحت شده بود با زینش من آمد و با ساحت مرا پیش تربیت برد و به هراسونی بود تو حه آقای تربیت را نسبت به وضع من حلت کرد. با اخره حکمی برای من صادر شد و ما هی با نژده تومان به معلمی دبستان دولتی دانش اسخدام شدم. گرچه این حقوق کمتر از نصف حقوقی بود که رئیس فرهنگ سابق به من وعده داده بود اما چون اربکاری و بی بولی نجات می دادشاد شدم. نیکی عفا رخان را تا امروز در صندوق امندان دلم محفوظ نگه داشته ام و تا روز مرگ آن را فراموش نخواهم کرد. " ۹

هنگام کودنای ننگس سوم اسعد ۱۲۹۹ و روی کار آمدن رضا خان میر - سج میرزا عفا رخان در ژاندارمری مسعود خدمت بود. ولی چون وجود این بردان گردن فرازه و بزه در صفوف نیروهای نظامی و انتظامی با طبع دیکتاتور نبود لذا هر روز موانعی در اامه، اسنعال وی ایجاد می کنند تا این که او از آن سکیلاب اجراج می گردد. علت اجراض هم این بوده است که به علت نرسیدن حیره، سرباران وی هنگام ورود به سربازخانه فاحه های قرائت می کند. در پاسخ به سئوال سربازان که از وی علت فاحه خواندنش را می پرسند می گوید چون شما همه تان مرده اید اگر زنده بودید از حققتان دفاع می کردید. صحتهای وی سبب بروز اغشاش در آن سربازخانه می گردد و ی سار اجراج از ژاندارمری در مقابل محل فعلی شهربانی کل کشور مسعود بینه دوزی می شود. روزی رضا خان هنگام عبور از آن مسیر چشمش به تابلویی می افتد که روی آن نوشته شده بود :

"افسر دبروزی ، بینه دوز امروزی ، میرزا عفا رزنوزی "

رضا خان با دیدن آن تابلو، علت را از خود میرزا عفا رخان می پرسد و سس دستور با زگش او را به ژاندارمری صادر می کند ولی چون بودن این افراد ما رزوحق طلب معا پیریا فرهنگ خود کا مگی بود لذا در سال ۱۳۱۳ شمسی میرزا عفا رخان به دستور رضا خان در تهران مسموم می گردد و برای همیشه حشما زحهان می بندد. بدین ترتیب با اجرای موفقیت آمیز توطئه مسمومیت این مرد انقلابی، صفحه سیاه به سرورنده، فطور حنا یت با ردیکتا تور اضا فیه می شود.

میرزا عفا رخان در گورستان اما مزاده عبدالله شهرری رخ در نقاب خاک می کشد و آرامگاهش هم اکنون نیز در آنجا باقی است .
از وی سری به نام بهروز سیا هبوش به یادگار مانده است که هم اکنون در تبریز زندگی می کند .

توجه :

- ۱- اداره مجله در حث و اصلاح و حذف مقالات وارده مختار است.
- ۲- مقالات وارده هرگز برگشت داده نمیشود.
- ۳- هرگونه مسئولیت مقالانیته با امتهای نویسندگانشان در مجله چاپ میشود مربوط به خود نویسندگان است و چاپ آنها الزاماً دلیل تأیید اداره مجله نیست.

وارلیق

اطلاعیه

از مشترکین محترم مجله که حق آبونمان سال ۱۳۶۹ را نپرداخته‌اند خواهشمند است مبلغ ۲۰۰۰ ریال حق آبونمان یکساله را به آدرس : بانک ملی ایران شعبه داریوش خیابان بهار حساب شماره ۲۱۶۳ دکتر جواد هیئت واریز و فتوکپی قبض آنرا به آدرس مجله ارسال نمایند تا در ارسال مجله وقفه‌ای پیدا نشود.

وارلیق

VARLIQ

PERSIAN AND TURKISH
JOURNAL

12-1h. Year No. 78-3

1990 Oct, Nov,

Add. 151, Noth Felestin Ave.

Dr. Javad Heyet

Tehran - Iran

وارلیق

مجله فرهنگی ، ادبی ، هنری

به زبانهای فارسی و ترکی

صاحب امتیاز و مدیر مسئول :

دکتر جواد هیئت

تهران : خیابان فلسطین شمالی پلاک ۱۵۱

عصرهای زوج تلفن : ۶۶۶۳۶۶

لیتوگرافی : کیان

چاپ خواجه ، خیابان فردوسی جنوبی ، کوچه خندان